XITSONGA LIFE SKILLS

National Curriculum Statement (NCS)

Curriculum and Assessment Policy Statement

Foundation Phase
Grades R-3

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

XITATIMENDE XA PHOLISI YA KHARIKHULUMU NA MAKAMBELELO TIGIREDI TA V-3

SWIKILI SWA TA VUTOMI

Department of Basic Education

222 Struben Street
Private Bag X895
Pretoria 0001
South Africa
Tel: +27 12 357 3000
Fax: +27 12 323 0601

120 Plein Street Private Bag X9023
Cape Town 8000
South Africa
Tel: +27 21 465 1701
Fax: +27 21 461 8110
Website: http://www.education.gov.za

© 2011 Department of Basic Education

ISBN: 978-1-4315-0431-2

Design and Layout by: Ndabase Printing Solution

Printed by: Government Printing Works

FOREWORD BY THE MINISTER

Our national curriculum is the culmination of our efforts over a period of seventeen years to transform the curriculum bequeathed to us by apartheid. From the start of democracy we have built our curriculum on the values that inspired our Constitution (Act 108 of 1996). The Preamble to the Constitution states that the aims of the Constitution are to:

- heal the divisions of the past and establish a society based on democratic values, social justice and fundamental human rights;
- improve the quality of life of all citizens and free the potential of each person;
- lay the foundations for a democratic and open society in which government is based on the will of the people and every citizen is equally protected by law; and
- build a united and democratic South Africa able to take its rightful place as a sovereign state in the family of nations.

Education and the curriculum have an important role to play in realising these aims.

In 1997 we introduced outcomes-based education to overcome the curricular divisions of the past, but the experience of implementation prompted a review in 2000. This led to the first curriculum revision: the *Revised National Curriculum Statement Grades R-9* and the *National Curriculum Statement Grades 10-12* (2002).

Ongoing implementation challenges resulted in another review in 2009 and we revised the *Revised National Curriculum Statement* (2002) to produce this document.

From 2012 the two 2002 curricula, for *Grades R-9* and *Grades 10-12* respectively, are combined in a single document and will simply be known as the *National Curriculum Statement Grades R-12.* The *National Curriculum Statement for Grades R-12* builds on the previous curriculum but also updates it and aims to provide clearer specification of what is to be taught and learnt on a term-by-term basis.

The *National Curriculum Statement Grades R-12* accordingly replaces the Subject Statements, Learning Programme Guidelines and Subject Assessment Guidelines with the

(a) Curriculum and Assessment Policy Statements (CAPS) for all approved subjects listed in this document;

(b) *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12*; and

(c) *National Protocol for Assessment Grades R-12.*

MRS ANGIE MOTSHEKGA, MP
MINISTER OF BASIC EDUCATION

VUNDZENI

XIYENGE XA 1: MANGHENELO YA XITATIMENDE XA PHOLISI YA KHARIKHULAMU NA MAKAMBELELO 3

1.1 Vundzhaku 3

1.2 Nkatsakanyo wa Kharikhulamu 3

1.3 Swikongomelo swa Kharikhulamu ya Afrika-Dzonga hi ku Angarhela 4

1.4 Maavelo ya nkarhi 6

1.4.1 Xiyimo xa Masungulo 6

1.4.2 Xiyimo xa le Xikarhi 7

1.4.3 Xiyimo xa le Henhla 7

1.4.4 Tigiredi ta 10-12 8

XIYENGE XA 2: MANGHENELO EKA SWIKILI SWA TA VUTOMI 9

2.1 Xana Swikili swa ta Vutomi i yini? 9

2.2 Swikongomelo swo hlawuleka 9

2.3 Ku hlamusela dyondzo ya Swikili swa ta Vutomi 9

2.4 Ku dyondzisa eka Xiyimo xa Masungulo 11

2.5 Switirhisiwa swa Swikili swa ta Vutomi 14

2.6 Minkarhi leyi averiweke swiyenge leswi dyondziwaka swa Swikili swa ta Vutomi eka Xiyimo xa Masungulo 15

2.7 Tinhlokomhaka 16

2.8 Ntikelo wa tinhlokomhaka 16

2.9 Ndzandzelelano na ku yisa emahlweni 16

XIYENGE XA 3: VUANDLALO BYA LESWI NGA TA DYONDZISIWA 17

XIYENGE XA 4: MAKAMBELELO 72

4.1 Manghenelo 73

4.2 Nongonoko wo kambela 73

4.3 Nkatso wa vadyondzi hinkwavo 73

4.4 Ku rhekhoda na ku vika 73

4.5 Swin'wana na swin'wana. 74

XIYENGE XA 1: MANGHENELO YA XITATIMENDE XA PHOLISI YA KHARIKHULAMU NA MAKAMBELELO.

1.1 Vundzhaku

Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta V-12 (XKR) xi hlamusela pholisi ya kharikhulamu na makambelelo eka xiyenge xa swikolo.

Ku antswisa matirhiselo ya xona Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xi antswisiwile naswona ku antswisiwa loku ku ta sungula ku tirhisiwa hi Sunguti 2012. Tsalwa rin'we leri hlanganeke ra Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo ri endliwile eka dyondzo yin'wana na yin'wana ku siva Switatimende swa tidyondzo, Swiletelo swa minongonoko yo dyondza na Swiletelo swa makambelelo ya dyondzo leswa khale eka Tigiredi ta V-12.

1.2 Nkatsakanyo wa kharikhulamu

(a) Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta V-12 (Sunguti 2012) xi yimela xitatimende xa pholisi yo dyondza no dyondzisa eswikolweni swa Afrika-Dzonga naswona xi katsa leswi landzelelaka:

(i) *Switatimende swa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo* swa dyondzo yin'wana na yin'wana ya xikolo leyi pfumeleriweke hilaha swi longoloxiweke hakona

(ii) Tsalwa ra *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12;* na

(iii) Tsalwa ra pholisi ra: *National Protocol for Assessment Grades R-12 (January 2012)*.

(b) Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta V-12 (Sunguti 2012) xi siva switatimende swa tikharikhulamu ta rixaka swimbirhi swa nkarhi wa sweswi ku nga:

(i) *Revised National Curriculum Statement Grades R-9, Government Gazette No. 23406 of 31 May 2002*, na

(ii) *National Curriculum Statement Grades 10-12 Government Gazettes, No. 25545 of 6 October 2003* and *No. 27594 of 17 May 2005*

(c) Switatimende swa Kharikhulamu ya Rixaka leswi vuriweke eka ndzimantsongo ya b(i) na (ii) swi angarhela switsariwa swa pholisi leswi landzelaka leswi nga ta siviwa hi ndlela yo engetela hi switsongotsongo hi Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta V-12 (Sunguti 2012) hi malembe ya 2012 - 2014:.

(i) Switatimende swa Dyondzo, Swiletelo swa Nongonoko wo Dyondza na Swiletelo swa Makambelelo ya Dyondzo swa Tigiredi ta V-9 na Tigiredi ta 10-*12*,

(ii) Tsalwa ra pholisi ra, *National Policy on assessment and qualifications for schools in the General Education and Training Band leri hangalasiweke* eka *Government Notice No. 124* eka *Government Gazette No. 29626* ya 12 Nyenyanyani 2007;

(iii) Tsalwa ra pholisi ra, the *National Senior Certificate: A qualification at Level 4 on the National Qualifications Framework (NQF)*, leri hangalasiweke eka *Government Gazette No.27819* ya 20 Mawuwani 2005;

(iv) Tsalwa ra pholisi ra, *An addendum to the policy document, the National Senior Certificate: A qualification at Level 4 on the National Qualifications Framework (NQF),* mayelana na vadyondzi lava nga na swilaveko swo hlawuleka**,** leri hangalasiweke eka *Government Gazette, No.29466* ya 11 N'wendzamhala 2006, ri katsiwile eka tsalwa ra pholisi ra , *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12; na*

(v) Tsalwa ra pholisi ra, *An addendum to the policy document, the National Senior Certificate: A qualification at Level 4 on the National Qualifications Framework (NQF), mayelana na tsalwa ra National Protocol for Assessment (Grades R-12)*, leri hangalasiweke eka *Government Notice No.1267* eka *Government Gazette No. 29467* ya 11 N'wendzamhala 2006.

(d) Tsalwa ra pholisi ra *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12* xikan'we na swiyenge swa Xitatimende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo hilaha swi longoloxiweke hakona eka Kavanyisa ka 2,3 na 4 eka tsalwa leri, swi vumba swipimo swa maendlelo na mimpimo ya Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta V-12. Hikwalaho, hi ku ya hi xiyenge xa 6A xa *South African School Act 1996* (nawu wa nomboro ya 84 wa 1996) wu vumba masungulo ya ku va Holobye wa Dyondzo ya Masungulo a nyika vugimutsongo bya mimbuyelo na mimpimo, xikan'we na maendlelo yo kambela matirhelo ya vadyondzi lama nga ta tirhisiwa eka swikolo swa mfumo na leswi tiyimeleke.

1.3 Swikongomelo swa Kharikhulamu ya Afrika-Dzonga hi ku angarhela

(a) Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta V-12 xi nyika nhlamuselo ya leswi swi tekiwaka swi ri vutivi, vuswikoti na minkoka leyi faneleke ku dyondziwa eka swikolo swa le Afrika dzonga. Xikongomelo xa kharikhulamu leyi i ku tiyisisa leswaku vana va kuma no tirhisa vutivi na vuswikoti hi tindlela leti nga ta nkoka evuton'wini bya vona vini. Hikwalaho ka leswi, kharikhulamu yi kondletela mhaka yo dyondzisa vutivi lebyi simekiweke eka mbangu lowu vadyondzi va tshamaka eka wona yi ri karhi yi tekela enhlokweni mhaka yo katsa na leswi humelelaka emisaveni.

(b) Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta V-12 xi tirha ku:

- fuwisa vadyondzi hi vutivi, vutshila na minkoka leyi nga ta endla leswaku va kota ku tienerisa, na ku va na xiave lexi vuyerisaka exikarhi ka vanhu tanihi vaakatiko va tiko leri tshunxekeke, handle ka ku langutisa vundzhaku bya vona mayelana na swa mahanyelo na ta ikhonomi, rixaka,
- endla leswaku va kota ku fikelela dyondzo ya le henhla;
- olovisa ku khaluta ka vadyondzi ku suka etindhawini to dyondzela eka tona ku ya etindhawu ta mintirho; na
- ku nyika vathori matimu yo enela ya vuswikoti bya mudyondzi.

(c) Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka ya Tigiredi ta V-12 xi simekiwe eka minsinya leyi landzelaka:

- Ku hundzuluxa mahanyelo ya vanhu: ku tiyisisa leswaku ku pfumaleka ka ndzingano ka minkarhi leyi hundzeke ka lulamisiwa, na leswaku swiyenge hinkwaswo swa vanhu va laha tikweni swi nyikiwa swivandla swo ringana swo dyondza
- Ku dyondza hi ku gingirika na vuxoperi: ku kondletela ku dyondza hi ndlela yo kombisa ku gingirika na vuxoperi eku dyondzeni, ku nga ri ku tirhisa maendlelo yo bela enhlokweni na ku dyondza munhu a nga endli vuxoperi bya ntiyiso lowu nyikiweke;

- Vutivi bya le henhla na vuswikoti bya le henhla: mpimohansi wa vutivi na vuswikoti lebyi faneleke ku fikeleriwa eka giredi yin'wana na yin'wana bya kombisiwa na ku endleriwa mimpimo leyi fikelelekaka eka tidyondzo hinkwato;

- Ndlandlamuko: Leswi dyondziwaka na mbangu wa leswi dyondziwaka swa giredi yin'wana na yin'wana swi komba ndlandlamuko ku suka eka timhaka to olova ku ya eka to tika;

- Timfanelo ta vanhu, nkatsahinkwavo, vululami eka ta mbangu na ta mahanyelo ya vanhu: ku katsa minsinya na milawu ya vululami bya ximbangu na ta mahanyelo ya vanhu na ya timfanelo ta vanhu hilaha swi hlamuseriweke hakona eka Vumbiwa ra Riphabuliki ya Afrika-Dzonga. Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta 10-12 xi tekela enhlokweni timhaka ta ku hambanahambana ka vanhu mayelana na ta vusweti, nkalandzingano, rixaka, rimbewu, ririmi, malembe,vutsoniwa na swin'wana swivangelo;

- Ku vona nkoka wa vutivi bya swa ndhavuko: ku amukela leswaku ndzhaka leyo fuwa ya tiko swi na nkoka ngopfu eka ku hlayisa minkoka leyi nga endzeni ka Vumbiwa; na

- Ku khorwisa, nkoka na vuswikoti: ku nyika dyondzo leyi yelanaka na ya matiko man'wana hi nkoka, vuanami na vuenti.

(d) Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta V-12 xi kongomisa eku humeleriseni ka vadyondzi lava nga ta kota ku:

- lemuka na ku ololoxa swiphiqo va tlhela va teka na swiboho hi ku ehleketa na hi ndlela ya vuxoperi na vutumbuluxi;

- tirha hi mfanelo va ri voxe na loko va ri na van'wana tanihi swirho swa xipano;

- lulamisa na ku lawula vona vinyi xikan'we na migingiriko ya vona hi vutihlamuleri na hi ndlela leyi vuyerisaka;

- ku hlengeleta, xopaxopa, lulamisa, na ku hlela mahungu hi vuxoperi;

- ku vulavurisana na van'wana hi ndlela leyi vuyerisaka hi ku tirhisa swilo leswi ngo voniwa kunene, swo fanisa na/ kumbe vutshila bya ririmi byo hambanahambana;

- ku tirhisa sayense na thekinoloji hi ndlela leyi vuyerisaka na hi vuxoperi a komba vutihlamuleri eka mbangu na rihanyu ra van'wana; na ku

- ku kombisa ku twisisa leswaku misava i sisiteme ya swilo leswi nga na vuxaka na ku lemuka leswaku emisaveni mhaka yihi na yihi loko yi ahluriwa a yi ahluriwi yi ri emoyeni.

(c) Nkatsahinkwavo wu fanele ku va masunguloxidzi ya malulamiselo, makunguhatelo na madyondziselo exikolweni xin'wana na xin'wana. Leswi swi nga humelela ntsena loko vadyondzisi va ri na ntwisiso wo enta wa leswaku va nga lemukisa ku yini naswona va nga lulamisisa ku yini swiphiqo swa ku dyondza, na ku kunguhatela vadyondzi vo hambanahambana.

Xilo xikulukumba eku lawuleni nkatsahinkwavo i ku vona leswaku swirhalanganyi swa paluxiwa na ku ololoxiwa hi swiyenge hinkwaswo leswi seketelaka leswi nga ka mbangu wa xikolo leswi katsaka vadyondzisi, mintlawa leyi seketelaka ya swifundza, mintlawa yo seketela eka xiyimo xa xivandla ,vatswari na swikolo swa lava nga na swilaveko swo hlawuleka. Ku herisa swirhalanganyi etitlilasini, vadyondzisi va fanele va tirhisa xiletelo lexi vuriwaka *Guidelines for Inclusive Teaching and Learning(2010*).

1.4 Maavelo ya Nkarhi

1.4.1 Xiyimo xa Masungulo

(a) Nkarhi wo dyondzisa wa tidyondzo eka Xiyimo xa Masungulo wu tanihilaha swi kombisiweke eka tafula leri nga laha hansi:

DYONDZO	GIREDI YA V (TIAWARA)	TIGIREDI TA 1-2 (TIAWARA)	GIREDI YA 3 (TIAWARA)
Ririmi ra le Kaya	10	7/8	7/8
Ririmi ro Engetela ro Sungula		2/3	3/4
Matematiki	7	7	7
Swikili swa ta Vutomi	**6**	**6**	**7**
• Vutivi bya Masungulo	(1)	(1)	(2)
• Vutshila bya Vutumbuluxi	(2)	(2)	(2)
• Dyondzo ya Vutiolori	(2)	(2)	(2)
• Ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	(1)	(1)	(1)
NTSENGO	**23**	**23**	**25**

(b) Nkarhi wo dyondzisa wa Tigiredi ta V, 1 na 2 i 23 wa tiawara kutani Giredi ya 3 yi averiwa 25 wa tiawara.

(c) Tiawara ta khume ti averiwe tindzimi eka Tigiredi ta 1-2 na tiawara ta 11 eka Giredi ya 3. Mpimohenhla wa tiawara ta nhungu (8) na mpimohansi wa tiawara ta nkombo (7) wu averiwe Ririmi ra le Kaya, na mpimohansi wa tiawara timbirhi (2) na mpimohenhla wa tiawara tinharhu (3) wu averiwa Ririmi ro Engetela eka tigiredi ta 1-2 . Eka Giredi ya 3 mpimohenhla wa tiawara ta nhungu (8) na mpimohansi wa tiawara ta nhungu (7) wu averiwe Ririmi ra le Kaya kutani mpimohansi wa tiawara tinharhu (3) na mpimohenhla tiawara ta mune (4) wu averiwa Ririmi ro Engetela ro Sungula.

(d) Eka dyondzo ya Swikili swa ta Vutomi, Vutivi bya Masungulo byi averiwe awara yin'we eka Tigiredi ta V-2, na tiawara timbirhi (2) tanihilaha swi kombisiweke hakona eka swiangi swa Giredi ya 3.

1.4.2 Xiyimo xa le Xikarhi

(a) Tafula leri nga laha hansi ri komba tidyondzo na nkarhi wo dyondzisa eka Xiyimo xa le Xikarhi

DYONDZO	TIAWARA
Ririmi ra le Kaya	6
Ririmi ro Engetela ro Sungula	5
Matematiki	6
Sayense na Thekinoloji	3,5
Tisayense ta swa Vanhu	3
Swikili swa ta Vutomi • Vutshila bya Vutumbuluxi • Dyondzo ya Vutiolori • Ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	**4** (1,5) (1) (1,5)
NTSENGO	**27,5**

1.4.3 Xiyimo xa le Henhla

(a) Nkarhi wo dyondzisa eka Xiyimo xa le Henhla wu yime hi ndlela leyi:

DYONDZO	TIAWARA
Ririmi ra le Kaya	5
Ririmi ro Engetela ro Sungula	4
Matematiki.	4,5
Tisayense ta swa Ntumbuluko	3
Tisayense ta swa Vanhu	3
Thekinoloji	2
Tisayense ta mafambiselo ya swa ikhonomi	2
Ndzetelo wa swa Vutomi	2
Vutshila bya vutumbuluxi	2
NTSENGO	**27,5**

1.4.4 Tigiredi ta 10-12

(a) Ndzetelo wa nkarhi wo dyondza eka Tigiredi ta 10-12 wu yime hi ndlela leyi:

DYONDZO	NKARHI LOWU VEKIWEKE HI VHIKI (TIAWARA)
Ririmi ra le kaya	**4.5**
Ririmi ro Engetela ro Sungula	**4.5**
Matematiki	**4.5**
Ndzetelo wa swa vutomi	**2**
Mpimohansi wa tidyondzo tin'wana na tin'wana tinharhu leti hlawuriweke eka **Ntlawa wa B** eka Xiengetelo xa B, Matafula ya B1-B8 ya le ka Xitsariwa xa pholisi xa, *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12, hi ku ya hi swiringanyeto leswi pimanyisiweke eka ndzimana ya 28 ya xitsariwa xa pholisi lexi boxiweke.*	**12 (3x4h)**
NTSENGO	**27.5**

Nkarhi lowu pimiweke hi vhiki wu nga tirhisiwa ntsena eka mpimohansi lowu lavekaka wa tidyondzo ta *Xitatimende xa kharikhulamu ya Rixaka Tigiredi ta V-12 (XKR)* tanihilaha swi kombisiweke hakona laha henhla, naswona wu nga ka wu nga tirhisiwi eka tidyondzo tin'wana to engetela., Loko mudyondzi a navela ku dyondza tidyondzo to engetela, ku fanele ku engeteriwa nkarhi wo ti dyondza.

XIYENGE XA 2: MANGHENELO EKA SWIKILI SWA TA VUTOMI

2.1 Xana Swikili swa ta Vutomi i yini?

Dyondzo ya Swikili swa ta Vutomi yi simekiwile eka nhluvukiso wa vadyondzi hi ku hetiseka. Yi kongomane na swa vumunhu, miehleketo, ku titwa na ku kula ka vadyondzi emirini, swin'we na hi ndlela leyi leswi hinkwaswo swi pfanganisiweke hakona.

Eka Xitatimende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo (XIPHOKHAMA), dyondzo ya Swikili swa ta Vutomi eka Xiyimo xa Masungulo (Giredi ya V - 3) yi lulamisiwile yi va swiphemu swa mune swa dyondzo : Vutivi bya Masungulo, Ku Tihlayisa na ku Hlayisa Van'wana, Vutshila bya Vutumbuluxi na Dyondzo ya Vutiolori. Dyondzo ya Swikili swa ta Vutomi yi lulamisiwile hi ndlela leyi ku tiyisisa masungulo ya vuswikoti, minkoka na minongoti eka makuriselo ya tindzumulo na le ka tidyondzo leti dyondziwaka eka tigiredi ta 4 - 12 hilaha ti hluvukisiwaka na ku dyondzisiwa eka tigiredi ta V - 3 hakona. Vutivi bya Masungulo na Ku tihlayisa na ku hlayisa Van'wana swi pfanganisiwile eka tinhlokomhaka to hlaya. Swikili swa ta Vutomi i dyondzo leyi nghenelelaka leyi faneleke ku pfuneta na ku tiyisisa madyondziselo ya tidyondzo tin'wana ta Xiyimo xa Masungulo to tanihi (Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela) na Matematiki.

2.2 Swikongomelo swo hlawuleka

Dyondzo ya Swikili swa ta Vutomi yi kongomisiwa eka ku letela na ku lulamisela vadyondzi eka swa vutomi na leswi swi nga endlekaka, ku katsa na ku hlovisa vadyondzi ku humelela evuton'wini eka ku ncicacinca ka vutomi bya vumunhu. Hikokwalaho ka Swikili swa ta Vutomi vadyondzi va humelerisiwa eka vutivi byo hambanahambana, vuswikoti na minkoka ya leswi tiyisaka leswi landzelaka eka:

- Xivumbeko, vumunhu, vun'winyi, matitwelo na ndlandlamuxo wa swa miehleketo;
- Vuswikoti bya vutshila bya vutumbuluxi na vusasekisi na vutivi hi ku nghenelela eka mincino, vuyimbeleri, mintlangu na migingiriko ya vutshila bya swo voniwa;
- Vutivi hi swa rihanyu na nhlayiseko wa swa vun'winyi;
- Ku twisisa vuxaka exikarhi ka vanhu na mbangu;
- Ku lemuka vuxaka bya swa vumunhu, matirhelo ya swa thekinoloji na sayense ya le masungulweni

2.3 Ku hlamusela dyondzo ya Swikili swa ta vutomi

Vutivi bya Masungulo, Ku Tihlayisa na ku Hlayisa Van'wana

Vutivi bya Masungulo

Vundzeni na minongoti ya Vutivi bya Masungulo byi lulamisiwile byi huma eka tidyondzo ta Sayense ya swa Vanhu (Matimu na Ntivo-misava); Sayense ya swa Ntumbuluko na Thekinoloji. Minongotinkulu na vuswikoti mayelana na dyondzo leyi eka kharikhulamu ya le ka Xiyimo xa Masungulo leyi longoloxiwile laha ehansi:

Minongoti ya Sayense ya Swa vanhu; nhlayiso, swivangelo na switandzhaku, ndhawu, vutekeleli, vuxaka Na ku hanyisana, ku hambana ha un'weun'we; na ku cinca;

Minongoti ya Sayense ya swa Ntumbuluko; vutomi na ku hanya, matimba na ku hambana, minchumu na nhundzu; pulanete ya misava *na ku tlula;*

Vuswikoti bya matirhiselo ya swa Sayense; maendlelo yo lavisisa lawa ya katsaka ku xiyaxiya, ku pimanisa, ku ava hi mintlawa, ku pima, ku kambela na ku vulavurisana.

Vuswikoti bya matirhiselo ya swa Thekinoloji; lavisisa, hlovisa, endla, kambela, na ku vulavula

Ku Tihlayisa na ku Hlayisa Van'wana

Ku Tihlayisa na ku Hlayisa van'wana i tidyondzo ta nkoka eka vadyondzi lava va ha riki vantshwa hikuva va ha dyondza hilaha va faneleke va tihlayisa hakona na ku tshama va hanyile kahle. Dyondzo leyi yi katsa rihanyu ra vanhu, matitwelo eka swa rihanyu na vuxaka na vanhu van'wana na mbangu, ku katsa minkoka na mavonelo. Dyondzo ya Ku ti Hlayisa na ku Hlayisa van'wana yi ta pfuna vadyondzi ku teka swiboho hi ndlela ya vutihlamuleri mayelana na rihanyu ra vona na mbangu. Yi khumbha timhaka leti yelanaka na madyelo, mavabyi (ku katsa na HIV/ AIDS), vuhlayiseki, madzolonga, ku xanisa na rihanyu ra swa mbangu. Yi hluvukisa vuswikoti bya vadyondzi na ku va na xiave eka ndyangu, vaakatiko, rixaka, va ri karhi va hoxa xandla eka minkoka leyi simikiweke eka Vumbiwa ra tiko. Vadyondzi va ta dyondza ku tirhisa timfanelo ta vona hi vutihlamuleri, na ku xixima timfanelo ta van'wana na ku komba ku tiyiselana eka swa ndhavuko na swa vukhongeri byo hambanahambana na ku va hi va na xiave eka rixaka ro kala xihlawuhlawu.

Vutshila bya vutumbuluxi

Vutshila bya vutumbuluxi byi tivisa vadyondzi vutshila bya swivumbeko swa mune: mincino, mintlangu, vuyimbeleri na Vutshila bya swo Voniwa. Xikongomelonkulu xa Vutshila bya vutumbuluxi i ku hluvukisa vadyondzi ku va vatumbuluxi, ku va vanhu lava va tiehleketelaka, va ri karhi va tsakela vutshila. Yi tlhela yi nyika vutivi byo sungula na vutshila leswaku va ta kota ku teka xiave eka migingiriko ya swa vutshila. Vadyondzi va Xiyimo xa Masungulo va na vuswikoti bya vatumbuluxi na ku tlanga hi ndlela ya ntumbuluko ya ku dyondza eka vutumbuluxi. Vadyondzi va fanele ku leteriwa ku tirhisa mboyamelatlhelo wa ntumbuluko ku ehleketa, ku tirhisa na ku tirha hi minchumu ku fambafamba na ku endla vuyimbeleri na ku rungula switori. Vadyondzi va fanele ku tirhisa na ku hluvukisa vutivi bya vona bya vutumbuluxi hi ntokoto wa vona hi ku tirhisa switwi swa vona na vuxiyaxiya. Nkongomelo wa dyondzo wu fanele ku va eka vuswikoti bya ku hluvukisa hi ku tiphina, ntokoto ku nga ri ku tirha ku kongoma swikumiwa leswi vangamisiweke eka kotara yin'wana na yin'wana. Vutivisi bya vuswikoti bya vutumbuluxi i bya nkoka eka ku lunghisa na ku kongomisa vuswikoti bya minsiha leyikulu na leyintsongo.Vutshila bya vutumbuluxi byi kongomisiwa eka ku tumbuluxa masungulo ya vutumbuluxi byo ringanisiwa, swa miehleketo, matitwelo na nhluvukiso wa mahanyelo. Eka kharikhulamu, Vutshila bya vutumbuluxi byi lulamisiwile hi tindlela timbirhi to xaxamela no tirhisana - Vutshila bya swo Voniwa na Vutshila byo Endla (ncino, ntlangu, vuyimbeleri).

Vutshila bya vutumbuluxi byi ndlandlamuxa vuswikoti bya minsiha leyintsongo ya switwi na ku tirhisana ka minsiha leyintsongo na leyikulu hi ku tirhisa minchumu na maqhinga ya vutshila yo hambanahambana Ku tirha hi swilo swa **matlhelo mambirhi** (2D) swi kongomisiwa eka ku ndlandlamuxa ntokoto wa vadyondzi hi misava hi ku tirhisa vutshila na switwi , ku bula na ku hlamula hi ku dirowa miri wa munhu wu ri ku fambeni: ku khandziya, ku tsutsuma, ku tshama, ku etlela. A ku na ndlela yo antswa yo dirowa, kutani vadyondzi va fanele ku kuceteriwa ku humesela vuswikoti bya vona hi ku ntshuxeka, handle ko chava ku soriwa.

Swilo swa **matlhelo manharhu** (3D) swi ndlandlamuxa minongoti ya swivumbeko empfhukeni hi ku hlanganisa swiphemuphemu swa vumba, ku tota swidamarheti kumbe ku damarheta ephepheni, ku tsemelela swivumbeko, ku petsa swivumbeko, ku bohelela na ku phutsela. Matirheselo ya mafundza ya xin'we kumbe swo tala swi fanele ku

katsiwa eka dyondzo yin'wana na yin'wana ya Vutshila bya swo Voniwa.Leswi swi vula leswaku vadyondzi va fanele ku tirhisa na ku vulavula hi mintila, swivumbeko na mihlovo.

Vutshila byo endla eka Xiyimo xa Masungulo byi pfumelela vadyondzi nkarhi wo vulavula hi ku titumbuluxela, ku encenyeta, ku yimbelela, ku endla tinsimu, ncino, na ku valanga mafambafambelo. Hi Vutshila byo endla vadyondzi va ndlandlamuxa vuswikoti bya vona bya swa miri na ku tumbuluxa. Vutshila byo endla byi nyanyukisa miehleketo, ku kondletela vuxaka na ku aka vutitshembhi na ku tilawula. **Mintlangu ya vutumbuluxi na vuswikoti** yi lulamisa miri na rito,na mintlangu yo tirhisiwa tanihi switirho eka vuswikoti bya dyondzo. **Ku endla maqhinga na ku hlamusela** swi pfumelela vadyondzi ku tumbuluxa vuyimbeleri, mafambelo na ku encenyeta ha un'weun'we na hi ku tirhisana.

Dyondzo ya Vutiolori

Nhluvukiso wa minsiha leyikulu na leyintsongo ya vuswikoti bya vadyondzi na nhluvukiso wa ku twisisa i masungulo eka Xiyimo xa Masungulo. Nhluvukiso wa xivumbeko na minsiha leyikulu swi katsiwile eka ndlandlamuxo hi ku hetiseka ka vadyondzi. Xi endla xiphemu xa nkoka eka ku hluvukisa swa vumunhu, vun'winyi na matitwelo. Ntlangu, mafambafambelo, na swipotso swi na xiave eka ku hluvukisa vonelo na minkoka. Minkongomelo leyi ya Xiyimo xa Masungulo yi kongomisiwa eka mintlangu na migingiriko yin'wana leyi nga ta vumba masungulo ya ku hoxa xandla eka mintlangu eka nkarhi lowu taka. Ku kula ka xivumbeko, nhluvukiso, ku wisa na ntlangu swa tshikeleriwa.

2.4 Ku dyondzisa eka Xiyimo xa Masungulo

Vadyondzi va Giredi ya V va nga wela eka xiyimo xa nhluvukiso xa 0 - 4. Hikokwalaho ka leswi, swiyimo swa dyondzo ya tindzumulo ya rixaka i tsalwa ra nkoka ro valanga eka nkunguhato, ku dyondza na dyondzisa. Ku na vuswikoti bya nkoka lebyi vadyondzi lavatsongo va faneleke ku byi tiva na ku byi lemuka na ku twisisa loko va nga si ya eka Giredi ya 1 naswona Giredi ya V yi fanele ku va pfuna ku kuma vuswikoti byelebyo.Mintirho yin'wana ya nkoka ya mudyondzisi wa Giredi ya V i ku endla leswaku vadyondzi va va eka mbangu wo hlayiseka, wo basa na vuhlayiseki, na nkarhi wo ringanela wo tlanga na ku lavisisa hi swa misava ehansi ka vuleteri bya mudyondzisi.

Mudyondzisi u fanele ku vona leswaku ku endliwa:

- Migingiriko ya ntolovelo, migingiriko ya mintlangu yo lawuriwa na yo tlangiwa va tshunxekile eka vadyondzi lava titsakisaka na ku tilawula;
- ntalo wa switirhisiwa swa ndzinganiso, migingiriko ya mintlangu yo lawuriwa na yo tlangiwa va tshunxekile
- vulawuri bya kahle, vunghana bya vadyondzi na mbangu lowu fikelelekaka hi ku olova.

Vadyondzi hinkwavo va Xiyimo xa Masungulo, ngopfungopfu va ka Giredi ya V, a va fanelangi ku kumeka va tshamile eswitulwini na le madesikeni siku hinkwaro. Kambe va fanele va kuma ndhawu yo tshameka laha ku nga na minkumba, swiponci na tindhawu to tirhela eka tona leti ti nga na switulu na matafula yo tlangela eka wona, va tirha na ku fambafamba hi ku olova.

Hi ku angarhela eka nongonoko wa minkarhi eka Xiyimo xa Masungulo ku na migingiriko ya ndzinganiso, minkarhi yo tlanga va tshunxekile endlwini na le handle. Migingiriko ya ndzinganiso na ku tlanga va tshunxekile leyi katsaka Swikili swa ta Vutomi eka Xitatimende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo (CAPS), hikuva hakanyingi swi katsa vadyondzi eka Dyondzo ya Vutiolori kumbe Ntivorihanyu.

2.4.1 Migingiriko ya Ntolovelo

Migingiriko ya ntolovelo yi humelela hi nkarhi wun'we hi masiku. Kwalomuya ka khume ra timinete leti nga averiwa xiphemu xin'wana na xin'wana xa Dyondzo ya Swikili swa ta Vutomi ti fanele ku tirhisiwa eka migingiriko ya ntolovelo masiku hinkwawo, xik. chati ya masiku yi nga teka timinete ta khume ta nkarhi lowu nyikiweke ta Vutivi bya masungulo, hikuva vadyondzi va dyondza hi masiku ya vhiki na tin'hweti ta lembe. Timinete ta khume leti averiweke Vutshila bya Vutumbuluxi ti nga tirhisiwa eka ku basisa ka ntolovelo tanihi leswi sweswo ku nga swa nkoka eka Vutshila bya Vutomi. Timinete ta khume leti averiweke Ku tihlayisa na ku Hlayisa van'wana swi nga tirhsiwa evhikini kumbe mintolovelo yo kambela rihanyu n'wheti na n'wheti, kun'we na ku veka switirhisiwa ekule na maambalelo ya swiambalo leswi faneleke.

Migingiriko ya ntolovelo yi katsa leswi:

- a xeweta loko a fika na ku lela loko a suka
- a ya exihambukelweni
- chati ya ku velekiwa
- chati ya masiku ya vhiki
- chati ya rihanyu
- migingiriko ya ndzulamiso wa vutshila bya swa vutumbuluxi na Dyondzo ya Vutiolori, xik. ku ambala fasikoti, ku hluvula tintangu;
- nkarhi wo basisa endzhaku ka vutshila bya vutumbuluxi na ntlangu wo tlanga va tshunxekile

2.4.2 Migingiriko yo tlangela endlwini kumbe ehandle va tshunxekile

Migingiriko yo tlanga va tshunxekile yi nga va endlwini kumbe ehandle kumbe ka tindhawu hatimbirhi i ya nkoka swinene. Nkarhi lowu averiweke Dyondzo ya Vutiolori na Vutshila bya Vutumbuluxi wu nga tirhisiwa eka nkarhi wa ku tlanga va tshunxekile hikuva vuswikoti bya bya swo tiyerisa miri, lebyi dyondziweke na ku titoloveta hi nkari wo tlanga va tshunxekile, byi seketela ku dyondza eka swiphemu leswi swimbirhi.

Swikombiso swa migingiriko yo tlanga va tshunxekile swi katsa:

NTLANGU WO TLANGA VA TSHUNXEKILE NDLWINI	NTLANGU WO TLANGA VA TSHUNXEKILE WA LE HANDLE
Vutshila byo va va tshunxekile (ku penda, dirowa, kombisa)	Ntlangu wa le Matini (na ndzhopeni)
Ku handzula, tsemelela	Ntlangu wa le saveni
Ku damarheta	Ntlangu wa switwi
Ndhawu ya tibiloko	Ntlangu wa le tikhoneni ta milorho
Migingiriko ya swa minsiha leyintsongo (ku khoma penisele, swo hlomulela, tiphazili / xiphazamiso, ku hulela, ku rhunga, ku ambarisa tifuremi. sw. na sw.	Mintlangu ya swa minsiha leyikulu (ku khandziya, ku cinginya, ku ringanisa, sw.na sw.)
Bokisi ra sava	Ku tlanga hi tibuloko
Ntlangu wo ehleketa leswi nga ri ki kona / milorho	Ntlangu wa bolo
Ndhawu ya tibuku	Swo tlangisa swa mavhilwa
Ndhawu yo dyondza hi ku thumba (tafula ro koka rinoko, fananisa / hlawula makhadi, migingiriko ya switwi,	Ku aka
Ndhawu ya vuyimbeleri	Swa Xirhapa
Ndhawu yo tsalela eka yona	Ku hlayisa swifuwo
Ndhawu yo tlangela eka yona	Migingiriko ya vutshila ya le handle

2.4.3 Migingiriko leyi vekiweke hi minkarhi

Migingiriko leyi vekiweke hi minkarhi i migingiriko yo koma yo dyondzisa no dyondza, yi tala ku va yi leteriwa hi mudyondzisi. Yi nga endliwa hi vadyondzi hi un'weun'we, hi mintlawa kumbe hi tlilasi hinkwayo, ku ya hi muxaka wa dyondzo ya kona. Minongoti, vundzeni na vuswikoti eka migingiriko leyi vekiweke hi minkarhi yi boxiwile eka dyondzo yo karhi eka Xitatimende xa Pholisi ya Kharikhulamu.

2.4.4 Vuswikoti byo vona no twisisa

Nhluvukiso wa vuswikoti byo vona no twisisa eka vadyondzi lavantsongo i wa nkoka ngopfu eka ku vumba masungulo lamanene ya ku dyondza ka mundzuku. Vuswikoti byo vona no twisisa swi vula ku tirhisa switwi ku kuma mahungu hi mbangu na swiyimo swo hambanahambana. Nhluvukiso wa vuswikoti byo vona no twisisa wu humelela minkarhi hinkwayo loko ku dyondziwa. Vadyondzisi va fanele ku kongomisa eka nhluvukiso wa vuswikoti byo vona no twisisa eka tidyondzo leti ta mune hinkwato, ni le ka Tindzimi na Matematiki. Leswi landzelaka i vuswikoti byo vona no twisisa lebyi vadyondzisi va faneleke ku kongomisa eka byona loko va ri karhi va dyondzisa:

Vuswikoti byo twisisa leswi voniwaka - ku kuma na ku hlamusela mahungu lama voniweke - vuswikoti byo twisisa leswi voniwaka byi endla leswaku mudyondzi a kota ku hlaya, ku tsala na ku endla Mathematiki

Ku languta hi ku hambanisa - vuswikoti byo languta swo fanana na swo hambana na vuxokoxoko bya minchumu hi ndlela leyi faneleke

Ku tsundzuka leswi voniweke - vuswikoti byo tsundzuka leswi u swi voneke na hi nongonoko wa swona.

Vuswikoti byo twisisa leswi twiweke - ku kuma na ku hlamusela mahungu lama twiweke - matwelo lamanene ma endla leswaku mudyondzi a nyika nhlamuselo ya leswi a swi tweke

Ku yingisela hi ku hambanisa - vuswikoti byo yingisa mimpfumawulo yo fana na yo hambana;

Ku tsundzuka leswi twiweke - vuswikoti byo tsundzuka leswi tindleve ti swi tweke hi nongonoko lowunene;

Ku tirhisana ka xandla na mahlo - mavoko na mahlo ma tirhisana loko ku endliwa nchumu wo karhi, xik. ku hoxa kumbe ku khoma bolo;

Xivumbeko xa miri - ku va munhu a lemuka hi miri wa yena, xik. ku tiva ndlela leyi miri wa yena wu tirhaka hakona.

Vutlhelo - ku kombisa ndzemukiso wa matlhelo ya miri, xik. I voko rihi ri fambafambaka

Ku nghenelela ngopfu - ku tsakela ku tirhisa xandla kumbe tlhelo rin'we ra miri, xik. tlhelo ra xinene kumbe ra ximatsi, ri tirha ngopfu

Ku tsemakanya ndzilekano - vuswikoti byo tirhisa voko rin'we ku suka eximatsini ku ya exinene kumbe exinene ku ya eximatsini

Vuswikoti byo kongomisa miehleketo - Vuswikoti byo languta nchumu wo karhi a nga tekeli enhlokweni swinyanyurisi swin'wana, hi Lemuka leswi nga eku endliweni, xik. ku hlaya rito rin'we exivulweni

Ku tswisisa xivumbeko - vuswikoti byo lemuka swivumbeko, mimfungho, maletere, sw. n sw. hi nga languti sayizi, vundzhaku, xik. a nga kota ku vona xirhendzevutana hikwalaho ka xivumbeko xa xona

Ndzetelo wa vutlhelo - vuswikoti byo twisisa ndhawu leyi nga ekusuhi na miri, kumbe vuxaka exikarhi ka nchumu na mulanguti, xik. xiqhoko / xihuku xi le nhlokweni ya mina

2.5 Switirhisiwa swa Swikili swa ta Vutomi

Switirhisiwa swin'wana swi fanerile ku va kona eka titlilasi ta le ka Xiyimo xa Masungulo, switirhisiwa swin'wana swi kumeka hi ku olova ku tlula swin'wana. Hi mfanelo vadyondzi va fanele ku pfumeleriwa ku tirhisa switirhisiwa leswi minkarhi hinkwayo. Va nga tirhisa switirhisiwa leswi hi nkarhi wa migingiriko yo tlanga va tshunxekile, migingiriko leyi vekiweke hi minkarhi, loko va hetile migingiriko yo leteriwa hi mudyondzisi, kumbe loko va lava nkarhi wo va ehandle. Nhundzu yo pimiwa yi katsa:

- binibege, tintambhu, tibolo ta tisayizi to hambana, timhandzi to tiseketela hi tona / (mathayere, switirhisiwa swa mintlangu ya le handle,tintambhu to khandziya hi tona, minsinya), tiharani, swithinani, (tindhichi, mabakiti, swithinani hi ku swi tirhisiwa eka ndhawu yo kongomisa) mabodlhela, (tanihi swo kongomisa), nonoha, ndhawu yo pfuleka, swimhandzana, swibye swo hlayisela, mijombhe, switina, tikhoni, tibaloni.
- Switirhisiwa swo oma: tikhirayoni, phepha, choko, penisele, rhaba, malahla, sava.
- Switirhisiwa swo tsakama: pende, inki, dayini, ndzhope
- Tiburachi ta tisayizi to hambanahambana
- Maphepha hi tisayizi na mihlovo yo hambana
- Switirhisiwa swa vumba, swikhuvutiwa, vumba byo tlangisa, ndzhope.
- Vuhlalu, (nghilazi, phepha, pulasitiki), switirowu, makaroni, swikhamba,na sw. na sw.
- Minchumu leyi nga tlhelaka yi tirhisiwa nakambe: mabokisi, maphepha ya le swihambukelweni, tikhokho, phepha ro phutsela, wulu, harani, maribye, timbewu, maphephahungu/timagazini
- Dlilu, swikero, xitachi xo ka xi nga hlanganisiwangi.

- Swo tlangisa tiCD, tiCD, swichayachayana
- Maguja, swibye, swikhomelo/tikhotheni ku swi tirhisa tanihi tipuropu to hungasa na ta mintlangu
- Swiphazamisa na swo tlangisa swo dyondza hi swona, (to xava na to kumeka emakaya)
- Swifaniso, tichati ta le makhumbini na mimepe
- Tibuku ta mahungu na switori (layiburari)
- Tilense ta pulasitiki/ tinghilazi to kurisa
- Vanhu - vakulukumba na varhambiwa

Ku kongomisa eka Vutshila byo Tumbuluxa. Leswi landzelaka swa laveka

- ndhawu yo pfuleka
- swichayachayana swo katsa swo kumiwa na swo endliwa
- Switirhisiwa swa swo yingisela na swo yingisela u tlhela u vona na vuyimbeleri lebyi u byi yingiseleke
- tichati na tiphositara
- tipuropo to hambanahambana, xik. switirhisiwa, tibolo ta tisayizi to hambana na hi swivumbeko, maguja
- swinyanyurisi leswi voniwaka swo dirowa na ku aka

Switirhisiwa swo karhi swa laveka eka tinhlokomhaka to karhi ti boxiwile eka Xiyenge xa 3.

2.6 Minkarhi leyi averiweke swiyenge leswi dyondziwaka eka dyondzo ya Swikili swa ta Vutomi eka Xiyimo xa Masungulo

Nkarhi lowu averiweke Swikili swa ta Vutomi i 60 wa tiawara hi kotara eka tigiredi ta V-2; na 70 wa tiawara hi kotara eka giredi ya 3. Leswi swi vula leswaku eka ndzhendzheleko wa masiku ya 5 hi vhiki; Vutivi bya Masungulo na ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana swi ta dyondzisiwa tiawara ti 2 hi vhiki; Dyondzo ya Vutshila bya Vutumbuluxi yi tiawara ti 2; Dyondzo ya Vutiolori hi tiawara ti 2 eka tigiredi ta V-2, na Vutivi bya Masungulo na Ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana swi ta dyondzisiwa tiawara ti 2 na Dyondzo ya Vutiolori tiawara ti 2 eka giredi ya 3. .

GIREDI YA V-2		**MINKARHI LEYI VEKIWEKE HI KOTARA**	**GIREDI YA 3**		**MINKARHI LEYI VEKIWEKE HI KOTARA**
Vutivi bya Masungulo, na Ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	2 wa tiawara hi vhiki	60 wa tiawara	Vutivi bya Masungulo, na Ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	3 wa tiawara hi vhiki	70 WA TIAWARA
Vutshila bya Vutumbuluxi	2 wa tiawara hi vhiki		Vutshila bya Vutumbuluxi	2 wa tiawara hi vhiki	
Dyondzo ya Vutiolori	2 wa tiawara hi vhiki		Dyondzo ya Vutiolori	2 wa tiawara hi vhiki	

Swiphemu leswi i swa nkoka eka ku kula hi ku hetiseka ka vadyondzi na swona swi fanele ku va swi endliwile hi siku kumbe hi vhiki eka kharikhulamu ya TiGiredi ta V - 3.

2.7 Tinhlokomhaka

Vutivi bya Masungulo, Ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana, eka kharikhulamu ya Swikili swa ta Vutomi yi lulamisiwile hi tinhlokomhaka. Tinhlokomhaka leti hi yin'wana ya tindlela to hlanganisa tidyondzo to huma eka tidyondzo to hambanahambana hilaha swi kotekaka hakona. Vadyondzisi va kondlotela ku cinca tinhlokomhaka leti leswaku ti fambelana na swa le xikolweni. Vadyondzisi va tlhela va kondleteriwa ku hlawula tinhlokomhaka leti ti faneleke.

2.8 Ntikelo wa tinhlokomhaka

Kharikhulamu yi lulamisiwile yi va hi mavhiki ya 40 hi lembe. Eka nhlokomhaka yin'wana na yin'wana ku na minkarhi leyi vekiweke hi kotara, ku tlherile ku kombisiwa ntikelo lowu nhlokomhaka yin'wana na yin'wana yi wu kumaka. Migingiriko ya ntolovelo ya le ndlwini na ya le handle ku katsa na mintlangu yo tlanga va tshunxekile swi fanele ku katsiwa eka xedulu yo dyondzisa. Vadyondzisi va nga lulamisa minkarhi ya vona hilaha va lavaka hakona, xik. va nga teka 30 wa timinete ti va ta Vutivi bya Masungulo na Vutivi bya Masungulo, Ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana masiku hinkwawu, handle ka Ravuntlhanu na Vutshila bya Vutumbuluxi hi Ravumbirhi na Ravumune ku va awara.

2.9 Ndzandzelelano na ku yisa emahlweni

Nkumbetelo wa malongoloxelo ya tinhlokomhaka wu nyikiwile tanihi wun'wana wa milawu eka dyondzo ya tindzumulo hi ku sungula hi leswi vadyondzi va swi tivaka kutani va nghenisa tinhlokomhaka to ka ti nga toloveriwangi ngopfu kutani ndzhaku ka swona ku ta vuswikoti. Hikokwalaho ka swona, ku landzelelana na ku ya emahlweni swi endliwile tinhlokomhaka leti hlawuriweke. Maxaxamelelo ya tinhlokomhaka ya nga cinciwa, kambe vadyondzisi va fanele ku lemuka ku ndlandlamuxa na le ka xiyimo lexi tinhlokomhaka ti dyondzisiwaka hakona.

XIYENGE XA 3: VUANDLALO BYA LESWI NGA TA DYONDZISIWA

Tinhlokomhaka ta dyondzo

GIREDI YA V

KOTARA YA 1 GIREDI YA V		
Vutivi bya masungulo na ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	**20 wa tiawara** (tiawara ti 2 /vhiki)	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** • Tibuku leti hlawuriweke • Swikombakombana • Swifaniso • Swingolongondzwana swa mintolovelo ya mabaselo lamanene • Tafula ra swo koka rinoko swa ximumu • Minchumu ya swivumbeko na mihlovo yo hambanahambana

- **Endla migingiriko ya ntolovelo na migingiriko yo tlanga u tshunxile endlwini na le handle tanihi leswi swi vekiweke eka Xiyenge xa 2.**
- **Masiku ya vukhongeri na yan'wana masiku lawa ya hlawulekeke lawa ya tlangeriwaka hi vaaki ya fanele ya kaneriwa loko ya ri karhi ya humelela kotara hinkwayo. (Tiawara timbirhi hi kotara ti averiwe leswi)**

Nhlokomhaka: Mina - 2 wa tiawara

- Vuxokoxoko bya vun'wini - vito,malembe, adirese,nomboro ya vutihlanganisi
- Leswi ndzi endlaka ndzi hlawuleka -nghenisa vito, tindzimi, rimbewu
- Vuswikoti na leswi va swi tsakelaka

Lemuka: I vadyondzi van'wana lava nga ta kota ku tiva tiadirese na tiqingho ta vona vini.Tlhelela eka leswi endzhaku ka nkarhi.

Nhlokomhaka: Exikolweni - 2 wa tiawara

- Vito ra xikolo,mudyondzisi na nhloko ya xikolo
- Swihambukelo na tindhawu to tlangela
- Milawu na mintolovelo eswikolweni

Nhlokomhaka: Etlilasini - 2 wa tiawara

- Laha ndzi vekaka swilo swa mina etlilasini
- Milawu ya le tlilasini
- Ku tirha swin'we etlilasini
- Makombiselo ya matitwelo ya mina etlilasini
- Ku kombisa leswi ndzi ti twisaka xiswona

Nhlokomhaka: Tibuku - 2 wa tiawara

- Hikokwalaho ka yini hi lava tibuku
- Mahlayiselo ya tibuku
- Ku tirhisa tibuku ku kuma vutivi
- Switori leswi ndzi swi tsakelaka
- Laha ndzi nga kumaka kona tibuku

Nhlokomhaka:Masiku ya vhiki - 2 wa tiawara

- Masiku ya vhiki
- Leswi hi swi endlaka hi masiku yo hambana
- Tolo,namuntlha na mundzuku

Nhlokomhaka: Miri wa mina - 2 wa tiawara

- Kombisa na ku vula swirho swa miri - ku katsa na leswaku i swingani ha xin'we
- Mintirho ya swirho swo hambana swa miri
- Loyi a faneleke na loyi anga fanelangiki ku khumba miri wa mina
- Leswi miri wa mina wu lavaka swona leswaku wu tshama wu hanye kahle

Nhlokomhaka: Mahanyelo lamanene - 2 wa tiawara

Mintolovelo yo sungula ya mabaselo lamanene

- Ku hlamba nkarhi hinkwawo
- Ku hlamba meno ,misisi na min'wala
- Ku hlantswa mihandzu u nga si dya
- Mintolovelo ya kahle yo tirhisa swihambukelo
- Ku etlela
- Vutiolori

Nhlokomhaka: Ximumu - 2 wa tiawara

- Maxelo hi ximumu
- Leswi ntumbuluko wu khumbekisaka xiswona
- Leswi swiharhi swi khumbekisaka xiswona
- Leswi vanhu va khumbekisaka xiswona - xik.leswi hi swi dyaka, ambalaka, endlaka,mintlangu leyi hi yi tlangaka

Nhlokomhaka: Swivumbeko na mihlovo leyi nga eka mbangu wa hina - 2 wa tiawara

- Languta u tlhela u vula swivumbeko swo hambanahambana
- Swivumbeko leswi swi endlaka minchumu yo hambana
- Languta u tlhela a vula mihlovo yo hambana
- Mihlovo -xik.wo vonakala, wo dzwihala

Minkhuvo na masiku ya nkoka - 2 wa tiawara

KOTARA YA 2 GIREDI YA V		
Vutivi bya masungulo na ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	**20 wa tiawara** (2 wa tiawara/ hi vhiki)	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** • Swikombiso swa swilo leswi hi swi tirhisaka emakaya • Swithombe swa mintlangu ya mindyangu • Swifaniso leswi kombaka maxelo yo hambana • Tafula ra swo koka rinoko ra xixikana • Swilo swo hambanahambana leswi endlaka mpfumawulo-ku katsa na swichayachayana • Swilo swo hambanahambana ku nuheta,khumba na ku ringa

- **Endla migingiriko ya ntolovelo na migingiriko yo tlanga u tshunxile endlwini na le handle tanihi leswi swi vekiweke eka Xiyenge xa 2.**
- **Masiku ya vukhongeri na yan'wana masiku lawa ya hlawulekeke lawa ya tlangeriwaka hi vaaki ya fanele ya kaneriwa loko ya ri karhi ya humelela kotara hinkwayo. (Tiawara timbirhi hi kotara ti averiwe leswi)**

Nhlokomhaka: Makaya - 2 wa tiawara

- Lava tshamaka ekaya
- Leswi ndzi swi endlaka ekaya
- Lava tirhaka ekaya
- Mintirho yo hambanahambana leyi hi yi endleka ya le makaya

Nhlokomhaka:Vuhlayiseki - 2 wa tiawara

- Leswi hi faneleke hi hlayisekisa xiswona ekaya
- Tindhawu to hlayiseka to tlangela
- Tindhawu to kala ti nga hlayisekanga to tlangela
- Vuhlayiseki emagondzweni

Nhlokomhaka: Ndyangu wa ka hina - 2 wa tiawara

- Lava kumekaka endyangwini wa ka hina
- Migingiriko leyi ndyangu wa ka hina wu yi endlaka swin'we
- Migingiriko leyi ndyangu wa ka hina wu yi tlangelaka - xik.micato, mahungu lamanene, masiku yo velekiwa

Lemuka: Vadyondzi va huma eka mindyangu yo hambana. Endla leswaku hinkwavo va katsiwa

Nhlokomhaka: Maxelo - 2 wa tiawara

- Leswi tilo ri langutekisaka xiswona - nghenisa muhlovo na mapapa
- Masiku yo hisa,masiku yo titimela,masiku ya mpfula,masiku ya moya -katsa na leswi hi swi ambalaka hi masiku lawa

Lemuka: Tiyisisa leswaku vadyondzi va nga languti dyambu

Nhlokomhaka: Xixikana - 2 wa tiawara

- Maxelo hi xixikana
- Leswi ntumbuluko wu khumbekisaka xiswona
- Leswi swiharhi swi khumbekisaka xiswona
- Leswi vanhu va khumbekisaka xiswona - xik.leswi hi swi dyaka,ambalaka,endlaka,mintlangu leyi hi yi tlangaka

Nhlokomhaka:Mpfumawulo - 2 wa tiawara

- Mimpfumawulo leyi hi yi twaka
- I ncini xi endlaka mimpfumawulo leyi hi yi twaka
- Vuyimbeleri lebyi ndzi byi rhandzaka
- Leswi ku yingisela ku hi hlayisaka eka swona
- Mahlayiselo ya tindleve ta mina

Lemuka: Endla leswaku kharikhulamu yi katsa na vadyondzi lava nga na ku tikeriwa eka ku twa.

Nhlokomhaka: Ku vona - 2 wa tiawara

- Swilo leswi nga laha hi tshamaka kona
- Ku vonakala, munyama na mindzhuti
- Ku hlayiseka loku ndzi ku kumaka hikuva ndzi vona
- Mahlayiselo ya mahlo ya mina

Lemuka: Endla leswaku kharikhulamu yi katsa na vadyondzi lava nga na ku tikeriwa eka ku vona kumbe lava nga voniki.

Nhlokomhaka: Ku khumba - 2 wa tiawara

- Swilo swo hambana swi twala ku hambana
- Tivisa marito lamantshwa:tiya,olova,rhetela,gwanya,titimela,hisa,kufumela,hola
- Ntokoto wa mahiselo na matitimelelo yo hambana na nukelo

Nhlokomhaka: Ku ringa nantswo na ku nuhela - 2 wa tiawara

- Ku nantswo na ku nuhela loku ndzi ku rhandzaka
- Nantswo lowu nga wuntshwa eka mina
- Vuhlayiseki loko u ringa nantswo
- Masema/manuhelo yo hambanahambana laha hi tshamaka kona
- Laha masema/ku nuhela ku humaka kona

Minkhuvo na masiku ya nkoka - 2 wa tiawara

KOTARA YA 3 GIREDI YA V		
Vutivi bya masungulo na ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	**20 wa tiawara** (2 wa tiawara / hi vhiki)	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa ndzinganelo wa Swikili swa ta Vutomi,ku ta laveka na leswi landzelaka: • Tafula ra leswi tsakisaka swa xixika • Swifaniso ku komba swifambo swa khale • Swifaniso swa vanhu lava endlaka mintirho yo hambana • Ku rhamba muyeni ku vulavula hi ntirho lowu tsakisaka • Ndhawu yo tlangela kona ya mati na xibye xo pima na ku chela hi xona • Minchumu leyi yi papamalaka na leyi yi dzhikaka • Mihandzu na matsavu yo hambana leyi hlawuriweke • Swibye swo hambana swa swiendliwa swa masi • Bolo ya wulu na swikumiwa leswi endliweke hi wulu • Swikombiso swa minchumu leyi yi nga tlhelaka yi endliwa leyintshwa nakambe

- **Endla migingiriko ya ntolovelo na migingiriko yo tlanga u tshunxile endlwini na le handle tanihi leswi swi vekiweke eka Xiyenge xa 2.**
- **Masiku ya vukhongeri na yan'wana masiku lawa ya hlawulekeke lawa ya tlangeriwaka hi vaaki ya fanele ya kaneriwa loko ya ri karhi ya humelela kotara hinkwayo. (Tiawara timbirhi hi kotara ti averiwe leswi)**

Nhlokomhaka: Xixika - 2 wa tiawara

- Maxelo hi xixika
- Leswi ntumbuluko wu khumbekisaka xiswona
- Leswi swiharhi swi khumbekisaka xiswona
- Leswi vanhu va khumbekisaka xiswona - xik.leswi hi swi dyaka,ambalaka,endlaka,mintlangu leyi hi yi tlangaka

Nhlokomhaka: Swifambo

- Ku ya exikolweni
- Swifambo swo hambanahambana
- Swifambo swa khale

Nhlokomhaka: Mintirho leyi vanhu va yi endlaka - 2 wa tiawara

Mintirho leyi fambelanaka na:

- Swifambo xik. xitimele, lori,muchayeri wa thekisi; va swa le magondzweni;vafambisi va swihahampfhuka na vatirhi kulobye
- Rihanyu xik. dokodela, dokodela wa meno,muchayeri wa ambulense
- Swakudya xik.muxavisi, muphameri, mubaki, n'wapurasi
- Mintirho xik. muaki, wa swa magezi,pulambara,mupendi

Lemuka: Tsundzuxa vadyondzi leswaku wanuna kumbe wansati a nga ti hlawulela ntirho wun'wana na wun'wana

Nhlokomhaka: Mati - 2 wa tiawara

- Minchumu leyi yi phaphamalaka na leyi yi dzikaka
- Swilo leswi swi tshamaka ematini
- Ku hlanganisa swilo swo hambanahambana ematini ku cinca leswi mati ya langutekisaka xiswona
- Ku chela na ku pima mati
- Ku hlayisa mati

Nhlokomhaka: Mihandzu - 2 wa tiawara

- Tinxaka to hambanahambana ta matsavu
- Ku ringa nantswo na nukelo wa mihandzu
- Laha mihandzu ya humaka kona
- Mihlovo na swivumbeko swa mihandzu

Nhlokomhaka: Matsavu - 2 wa tiawara

- Tinxaka to hambanahambana ta matsavu
- Ku ringa nantswo na nukelo wa matsavu
- Laha matsavu ya humaka kona
- Mihlovo na swivumbeko swa matsavu

Nhlokomhaka: Vurimisi bya swa masi - 2 wa tiawara

- Leswi humaka eka swa masi na swiharhi leswi swi humaka eka swona
- Leswi hi kumisaka swona botere

Nhlokomhaka: Vurimisi bya swa tiwulu - 2 wa tiawara

- Purasi ra tinyimpfu
- Laha wulu yi kumekaka kona
- Mintirho ya wulu

Nhlokomhaka: Ndhawu leyi yi baseke - 2 wa tiawara

- Nkoka wa mbangu lowu baseke
- Tindlela leti vanhu va thyakisaka hi yona mbangu
- Nkoka wa ku endla minchumu nakambe

Minkhuvo na masiku ya nkoka - 2 wa tiawara

KOTARA YA 4 GIREDI YA V		
Vutivi bya masungulo na ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	**20 wa tiawara** (2 wa tiawara / hi vhiki)	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ntolovelo swa Swikili swa ta Vutomi,ku ta laveka na leswi landzelaka: • Tafula ra leswi tsakisaka ra ximun'wana • Layiburari/ tibuku ta mahungu • Swifaniso

- **Endla migingiriko ya ntolovelo na migingiriko yo tlanga u tshunxile endlwini na le handle tanihi leswi swi vekiweke eka Xiyenge xa 2.**
- **Masiku ya vukhongeri na yan'wana masiku lawa ya hlawulekeke lawa ya tlangeriwaka hi vaaki ya fanele ya kaneriwa loko ya ri karhi ya humelela kotara hinkwayo. (Tiawara timbirhi hi kotara ti averiwe leswi)**

Nhlokomhaka: Ximun'wana - 2 wa tiawara

- Maxelo hi ximun'wana
- Leswi ntumbuluko wu khumbekisaka xiswona
- Leswi swiharhi swi khumbekisaka xiswona
- Leswi vanhu va khumbekisaka xiswona - xik.leswi hi swi dyaka, ambalaka, endlaka, mintlangu leyi hi yi tlangaka

Nhlokomhaka: Swinyenyana - 2 wa tiawara

- Tinxaka to hambanahambana ta tinyenyana
- Mahanyelo ya ntolovelo ya swinyenyana -tinsiva, milenge mimbirhi, nomo, ku tshikela matandza
- Swinyenyana leswi nga hahiki - Yimbo, phengwini
- Swisaka

Nhlokomhaka: Swikokovi - 2 wa tiawara

- Swikokovi swo hambanahambana- xik. ngwenya, nyoka, nkolombyana
- Mahanyelo ya swikokovi -swikokovi, leswi nga na mahakatimba, leswi tshikelaka mandza
- Kumisisa swo tala hi xikokovi xin'we

Nhlokomhaka: Tidayinaso - 2 wa tiawara

- Tidayinaso to hambanahambana
- Leswi tidayinaso ti hanyiseke xiswona
- Leswi hi swi tivaka namuntlha hi tidayinaso

Lemuka: Tirhisa tibuku ta swifaniso to huma eLayiburari

Nhlokomhaka: Swiharhi swa nhova - 2 wa tiawara

- Xana swiharhi swa nhova i yini?
- Tinxaka ta swiharhi swa nhova
- Laha hi kumaka kona swiharhi swa nhova
- Leswi swiharhi swa nhova swi hanyisa swona

Nhlokomhaka:Ku kuma swo karhi hi xiharhi xin'we xa nhova - 2 wa tiawara

- Hlawula xiharhi xin'we xa nhova ku dyondza hi xona
- Leswi xiharhi xa kona xi langutekisaka xiswona
- Laha xi tshamaka kona
- Leswi xi dyaka swona
- Vana va xona na laha va velekiweke kona
- Hungu ro engetela ro tsakisa leri nga na ntiyiso

Nhlokomhaka: Ntlangu - 2 wa tiawara

- Ntlangu lowu ndzi wu rhandzaka
- Hikokwalaho ka yini hi va na milawu eka ntlangu
- Hikokwalaho ka yini ku tlanga mintlangu swi ri leswinene eka mina

Minkhuvo na masiku ya nkoka - 2 wa tiawara

Nkatsakanyo wa tinhlokomhaka na makambelelo - 4 wa tiawara

KOTARA YA 1 GIREDI YA V		
Vutshila bya Vutumbuluxi	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Languta switirhisiwa swa ndzinganelo wa Swikili swa ta Vutomi Leswi longoloxiweke eka Xiyenge xa 2

Vundzeni lebyi landzelaka hi lebyi byi faneleke byi va yi hetiwile hi kotara ya 1.Hlawula tinhlokomhaka ta Swikili swa ta Vutomi leti faneleke ta kotara ku nyika mbangu eka tidyondzontsongo ta Vutshila bya Swo Endla na Vutshila bya swo Voniwa.

Vutshila bya Swo Endla - 10 wa tiawara

Mintlangu ya vutumbuluxi na vuswikoti

- Vutiolori byo tikufumeta na ku hefemula hi ku tirhisa swiendlo swa masiku hinkwawo,tanihi ku pfuka na ku ambala - ku tiolola, ku gova, ku sombholoka, ku ninginika, ku tsemakanya ntila
- A hluvukisa ndzemuko wa vutlhelo: mintlangu yo titimeta, ku kuma ndhawu ya wena u nga chayisi swilo
- Ku ba hi rivilo leri fanaka: a tlanga mintlangu leyi nga na ncino ku fana na ku phokotela, ku gima hi nenge ehansi,swigencegence hi ku tirhisa mincino yo hambana na vugoza
- Vuvalangi bya risimu, mafambiselo na rito: a kongome eka vugoza:hi ku hatlisa na ku nonoka
- Va yimbelela tinsimu to encenyeta hi ku tirhisa swirho swo hambanahambana swa miri ku hlamusela risimu
- Va tirhisa rito leri ri taka hi roxe na mafambiselo eka mincino leyi va tekaka xiave eka yona na switori
- Horisa miri na ku wisa (xik.nghingiriko wo n'okisa ayisikhirimi)

Ku ta na maqhinga na ku hlamusela

- Ku ta na maqhinga ya switori leswi kongomisiweke eka milorho kumbe swa vutomi bya vona vini hi ku tirhisa rito (ku yimbelela/ku vulavula), ku fambafamba,vuyimbeleri,minchumu na tithekiniki ta ntlangu
- Ku humelerisa vutitwi na miehleketo hi ku fambafamba na risimu (xik.nghala leyi hlundzukeke na kondlo leri nga na ndlala)
- A valanga switwi hi ku tlanga switori swa ncino na tinsimu (xik. 'ku rhangela bofu', a ringeta hi ku khoma swilo swo hambanahambana)

Vutshila bya swo Voniwa - 10 wa tiawara

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma2

- Ku dirowa u tlhela u nyika nhlamuselo ya leswi dirowiweke hi ku tirhisa nhlokomhaka ya vhiki u ri karhi u tirhisa khirayoni ya mafurha, na swin'wana swo dirowa hi swona
- Ku penda: a tirhisa pende leyi hlanganisiweke kumbe tiinki ta muhlovo kumbe ku penda hi mihlovo ya vumbirhi hi ndlela yo hlamula hi nhlokomhaka ya vhiki
- Swiyenge swa vutshila: ntokoto wa nkamafundza na ku tirhisa swiyimo eka ku dirowa na ku penda
- Milawu ya nkhaviso: ku hambanyisa matirhiselo lawa ya nga ri ki ya mafundza (lexikulu/lexitsongo, xo leha/xo koma) eka leswi pendiweke na leswi dirohiweke
- Ku hambanisa sayizi ya phepha na xivumbeko: kondletela ku tirha hi swikalu swo hambanahambana

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma3(ku aka kumbe ku vumba)

- Ku tirhisa minsiha leyintsongo na ku tirhisana ka switwi: (miehleketo ya tihlo-voko) makhomelo ya swikero na switirhisiwa swin'wana.

Dyondzo ya swo Voniwa (swi fanele ku dyondziwa kotara hinkwayo)

- A thya xivumbeko eka ntirho wa yena n'wini

KOTARA YA 2 GIREDI YA V		
Vutshila bya Vutumbuluxi	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Languta switirhisiwa swa ndzinganelo wa Swikili swa ta Vutomi Leswi longoloxiweke eka Xiyenge xa 2

Vundzeni lebyi landzelaka hi lebyi byi faneleke byi va yi hetiwile hi kotara ya 2.Hlawula tinhlokomhaka ta Swikili swa ta Vutomi leti faneleke ta kotara ku nyika mbangu eka tidyondzontsongo ta Vutshila bya Swo Endla na Vutshila bya swo Voniwa.

Vutshila bya Swo Endla - 10 wa tiawara

Mintlangu ya vutumbuluxi na vuswikoti

- Migingiriko ya masiku hinkwawo ya vutiolori byo tikufumeta tanihi ‘ku basisa tintanghu ta mina n’wini’, ‘ku andlalela mubedo wa mina’
- Ku titiva u valanga ndhawu na matlhelo ku fana na lexikulu,lexitsongo,ehenhla,ehansi kusuhi ,kule
- Tinsimu, rito na ku fambafamba: swi kongomisiwe eka minchumu yo fana na huwa na ku miyela,swa ku tika na swa ku olova
- Tinsimu ta ndhavuko, mintlangu ya ncino na swinsin’wana hi ku tirhisa minchumu yo hambana (huwa,ku miyela,ku tika ku olova) na leswi nga na ku phokotela na ku gima ehansi
- Mafambafambelo yo tanihi ku tlulela khadi na ku tlulatlula, va ri karhi va avelana ndhawu, handle ko chayisana
- Vuswikoti byo yingisela: ku hlamula eka swikoweto, switori, swinsin’wana swa ncino, tinsimu na leswi nga na ku yelana ka mpfumawulo na tinsimu

Ku ta na maqhinga na ku hlamusela

- Mahlamuselelo ya tinsimu ta ndhavuko na tin’wana hi ku tirhisa maqhinga yo fana na swo twalela ehansi, swo twakalela ehenhla na sw. na sw..
- A tlanga ntlangu hi swiyimo leswi tshembisaka, swa milorho na ntokoto wa vutivi bya yena n’wini
- A endla na ku encenyeta switandzhaku swa mimpfumawulo eswitorini ku fana na tinyoxi “mbvoo”, xitimela “chu-chu”, timbuti “meee”
- Matlhelo,tilevhele (henhla, xikarhi, hansi) na swivumbeko leswi endliweke hi mafambafambiselo ya vutumbuluxi na switori
- A tlanga ntlangu, hi ku tirhisa xitori lexi nga kona xa ndhavuko, xiphato, swinsin’wana, tinsimu tanihi swinyanyurisi
- Ku tirhisiwa ka minchumu kumbe tipuropo hi ndlela ya vutumbuluxi, ntlangu wa swikece na vuyimberi,

Vutshila bya so Voniwa - tiawara ta 10

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma2

- Ku tirhisiwa loku nga riki ka mafundza ka vutshila bya swivumbeko na muhlovo eka swidirowiwa na ku penda hi ku hlamula eka nhlokomhaka ya vhiki
- Ku tirha hi swivumbeko swo hambanahambana ku engetela ndzemukiso wa vuxokoxoko
- Ku hlamusela swirho swa miri eka swifaniso na swo pendiwa kunene
- Maqhinga yo kandziyisa swo olova hi ku tirhisa minchumu leyi kumiweke yo fana na tipaniki,maribye,makamba na swindla

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma3 (ku aka na ku vumba)

- Vuswikoti byo vatla na tithekiniki: ku tsema ku damaketa,na ku handzula
- Tirhisa vumba byo tlangisa ku vumba a tshunxekile: vumba, butsa, jikajikisa

Dyondzo ya swo Voniwa

- Ku languta na ku vulavula hi swifaniso ebukwini: a thya vito ra ximfumo na ku penda eka buku ya swifaniso na ku , valanga na ku hambana eka leswikulu/leswintsongo, swo leha/ swo koma eka buku ya swifaniso

KOTARA YA 3 GIREDI YA V		
Vutshila bya Vutumbuluxi	**2 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Languta switirhisiwa swa ndzinganelo wa Swikili swa ta Vutomi Leswi longoloxiweke eka Xiyenge xa 2

Vundzeni lebyi landzelaka hi lebyi byi faneleke byi va yi hetiwile hi kotara ya 3.Hlawula tinhlokomhaka ta Swikili swa ta Vutomi leti faneleke ta kotara ku nyika mbangu eka tidyondzontsongo ta Vutshila bya Swo Endla na Vutshila bya swo Voniwa.

Vutshila bya Swo Endla - 10 wa tiawara

Mintlangu ya vutumbuluxi na vuswikoti

- Vutiolori byo tikufumeta hi ku tirhisa swiendlo eka switori tanihi xinyanyurisi
- Ku jaha ko fana na ka tihanci hi ku tirhisa ncino na mfambafambo
- Vuyimbeleri, rito na mfambafambo leswi kongomisiweke eka nsumo ku ya ehenhla na ku ya ehansi
- Tirhisa swichayachayana ku hlayisa mabelo yo karhi na nhluvukiso wa vuswikoti bya nyumeresi hi ku hlayela
- Tirhisa swichayachayana swa miri na/kumbe swichayachayana swin'wana ku endla tipatironi ta ncino to olova
- Vutivisi bya matlhelo hi mfambafambo ku ri karhi ku endliwa swivumbeko, swirhendzevutana na mintila
- Swikoweto na ku fambafambisa xikandza ku hlamusela matitwelo yo fana na ku `tsana' na ku `tsaka'
- Ku kufumeta miri na ku tiwisisa: xik. Ku papamala ehenhla ka mati tanihi tluka

Ku ta na maqhinga na ku hlamusela

- Tinsimu: kongomisa eka nsumo tanihi 'Nhloko, makatla' (ya le henhla) na (ya le hansi)
- Ncino: tinoto to leha na to koma (minkarhi) hi ku tirhisa swichayachayana swa miri/na kumbe swichayachayana
- A tlanga ntlangu yi swiyimo swo tshembisa hi kumbe ntokoto wa vutomi bya yena hi ku fambafamba na ku yimbelela
- Minchumu leyi khomekaka ku yimela minchumu yin'wana eka ntlangu wa xikeche, tanihi: xiqghoko tanihi xidarayivhele na lepula tanihi ximhandzana xa masalamusi.

Vutshila bya swo Voniwa - 10 tiawara ta

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma2

- A dirowa a tlhela a penda hi ku tshunxeka hi ku tirhisa tinhlokomhaka ta vhiki
- A hlanganisela pende ya yena n'wini kahle hi mpimo lowu faneleke
- Migingiriko ya miri ya swa nkamafundzha: ku tlulatlula, ku tsutsuma, ku etlela na yin'wana
- A trha hi matsalelo yo hambana na tisayizi ta maphepha na tiburachi ta tisayizi to hambanahambana na ku tirha hi endlelo leri tlakukeke

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma3 (ku aka kumbe ku vumba)

- A aka/ a vumba a tshunxekile hi ku tirhisa minchumu yo hambanahambana: swibokisana, minchumu leyi nga tlhelaka yi endliwa ku fana na tikunupu, mabokisi ya matandza na swin'wana
- A kondletela nhluvukiso wa vuswikoti hi nkhomakhomo wa minchumu
- A tirhisa vumba byo tlangisa ku antswisa vuswikoti bya minsiha leyintsongo ya mavoko; ku pfuvapfuva, ku hundzuluxela na ku hlanganisa

Dyondzo ya swo Voniwa

- A langutisa na ku vulavula hi muhlovo na xivumbeko eka swifaniso na swinepe
- A hlamula eka swivutiso ku komba ku lemuka ka muhlovo na xivumbeko

KOTARA YA 4 GIREDI YA V		
Vutshila bya Vutumbuluxi	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Languta switirhisiwa swa ndzinganelo wa Swikili swa ta Vutomi Leswi longoloxiweke eka Xiyenge xa 2

Vundzeni lebyi landzelaka hi lebyi byi faneleke byi va yi hetiwile hi kotara ya 4.Hlawula tinhlokomhaka ta Swikili swa ta Vutomi leti faneleke ta kotara ku nyika mbangu eka tidyondzontsongo ta Vutshila bya Swo Endla na Vutshila bya swo Voniwa.

Vutshila bya Swo Endla - 10 wa tiawara

Mintlangu ya vutumbuluxi na vuswikoti

- A endla vutiolori byo tikufumeta hi ku tirhisa swiyimo (henhla, hansi na le xikarhi) ku fana na ku khoma firisibi (frisbee),k u kasa tanihi xivungu, ku tsutsuma hi tintangu ta mavhilwa na sw. na sw..
- A endla swivumbeko hi miri, a swi kongomisa eka swirhendzevutana na swikwere
- A ringanisa hi nenge wun'we ku fana na xinyenyana, xiluva loko xi biwa hi moya, a famba ehenhla ka ntambhu na sw na sw.
- A horisa na ku wisisa miri:tluka leri hungiwaka hi moya lowu baka kahle, na sw na sw.

Ku ta na maqhinga na ku hlamusela

- A encenyeta swiendleko swo fana na ku dya ayisikhirimu, ku baka khekhe, ku byala na ku cheleta mbewu, na sw na sw.
- A yigisela xitori, na ku toloka swiendleko eka switori hi ku tirhisa swikoweto swa xikandza, mfambafambo na switandzhaku leswi faneleke swa mpfumawulo
- A lemukisiwa hi vutlhelo hi ku tirhisa switandzhaku swa mpfumawulo ku fana na ku famba hi movha, hi xihahampfhuka, xitimele, bazi, xihahampfhukaphatsa, thekisi, xithuthuthu, xikanyakanya, na sw na sw.

Vutshila bya swo Voniwa - 10 wa tiawara

Tumbuluxa hi matlhelo ma2

- A dirowa no penda hi ku tirhisa tinhlokomhaka ta vhiki
- A tirhisa tipatironi leti dirowiweke hi xikongomelo; na ndzemukiso wa tipatironi eka misava ya yena n'wini
- A tirhisa muhlovo ku aka patironi
- A endla maqhinga yo olova ya vukandziyisi ku aka patironi ya nkamafundza

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma3(ku aka na ku vumba)

- A hluvukisa vuswikoti bya ku vatla na vulawuri bya minsiha leyintsongo; a boha, a phutsela na swin'wana
- A tirhisa vumba byo tala byo tlangisa ku vumba:ku pfuvapfuva, ku kokakoka, ku khunguluxa swiphemu leswintsongo
- Ku vumba ka nkamafundza

Dyondzo ya swo Voniwa

- A thya mihlovo na swiyimo leswi kongomisiweke (muhlovo wa ku vonakala na ku dzhwihala, swivumbeko swo olova swa xijometiri) na ku hambanisa hi ku hlamula swivutiso

KOTARA YA 1 GIREDI YA V		
Dyondzo Ya Vutiolori	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ndzinganeloa Swikili swa ta Vutomi, ku ta laveka na leswi landzelaka: Mitsandza yo hambanahambana, mapulanga, mathayere, tibolo, tibinibege, swo tlangisa swa mavhilwa swa ku tirhisiwa hi vadyondzi hi nkarhi wo tlanga va ntshuxekile. Timakara, mujombhe, swilo swa gondzo ra swihingakanyo; vuyimbeleri

Ku fambafamba

- A famba na ku tsutsuma a ya matlhelo yo hambanahambana handle ko chayisana
- A tsutsuma a ya matlhelo ya mune
- A tsutsuma a rhendzeleka eka tindhawu timbirhi leti funghiweke
- A Ku tsutsuma exikarhi ka mimfungho mimbirhi
- Nkantshukunyuko, a tirhisa switwi:vadyondzi va khandziya hi tiholahopu, va endla miri ya vona yi “leha, yi va xikarhi yi tlhela yi va yintsongo”

Minsiha yo pfuneta ku vona na ku twisisa

- Hi ku tirhisa switwi: a languta goza ra swihingakanyo leri vekiweke xik, ku tlula, ku tsutsuma, ku hoxa, ku khandziya vadyondzi va languta laha va faneleke va ya kona.
- Hi ku tirhisa switwi ku khumba: a tsutsuma na ku rhendzeleka a ri karhi a khumba swilo swo tala erivaleni ra mintlangu, makhumbi, minsinya, mijombhe, maribye, na sw. na sw. va tokota ku twa vuhenhla bya swilo byo hambanahambana
- Hi ku tirhisa switwi swo khumba: a pfala mahlo hi xanchumu, vadyondzi va kuma swilo hi ku swi khumba ku fana na tibinibege, bolo, swikitlele swa pulasitiki na sw. na sw.

Ncino

- A tlula hi milenge mimbirhi na ku hambanyisa milenge
- Hi ku tirhisa switwi swo yingisela: va tlanga xitumbelelani, a ba nsimbhi leswaku van’wana va ta landzelela mpfumawulo wa yona
- Hi ku tirhisa switwi swo yingisela: a tlanga hi minchumu leyi endlaka mpfumawulo ku fana na tipaniki leti vekiweke ehenhla ka thini ku endla mpfumawulo. Vadyondzi va tlula kumbe ku famba hi ncino wo karhi

Ku tirhisana

- A hoxa na ku khoma tibinibege
- Mujombhe - a fambafambisa voko a ri karhi a khomelerile swinene
- Mujombhe, a khandziya xitepisi

Ndzinganiso

- A tlanga ntlangu wa ku papalatana na swikitlele a ri karhi a cincacinca matlhelo
- A valanga tindlela to hambana to famba eka ntsandza wa ndzinganiso
- Mujombhe - a famba hi ku ringanisa eka hi tindlela ta le hansi ta ndzinganiso
- A ringanisa hi nenge wun’we eka mintlangu yo hambanahambana

Ndzetelo wa vutlhelo

- A tsutsuma a ya ematlhelo yo hambanahambana handle ko chayisana hi ku tirhisa ndhawu leyi nga kona
- Swivumbeko swo hambana: xirhendzevutana, xikwere, dayimani
- A tlula no famba ehansi ka swihingakanyo, hi ku kasa, ku khandziya, ku tlula, na swin’wana.
- Mujombhe:a kasa,a nghenanghena exikarhi ka tifuremi to rhungana hi ku tirhisa swirho swo hambana swa miri

Vutlhelo

- A endla migingiriko hi ku tirhisa tlhelo ra miri leri ku nga tirhisiki rona ngopfu, xik. Jikela eximatsini /exineneni; tirhisa voko ra ximatsi /xinene na swin'wana
- Ku etlela ehansi: a vumbulukela eka rihlanguti ra le xineneni na ra le ximatsini

Mintlangu

- Xitumbelelana
- Migingirikonyingi leyi tirhisaka switwi swo hambanahambana, ku tlanga ematini hi ku tirhisa swibye swo hambana swa pulasitiki

KOTARA YA 2 GIREDI YA V		
Dyondzo ya Vutiolori	**20 tiawara ta**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ndzinganelo wa Swikili swa ta Vutomi, ku ta laveka na leswi landzelaka: Minchumu ya gondzo ra swihingakanyo, vuyimbeleri, binibege, tibolo na sw. na sw. Tintambhu; mujombhe, na sw. na sw..

Ku fambafamba

- Swirho swa miri: va yimbelela tinsimu na swinsin'wana va ri karhi va dyondza swirho swa miri, nhloko,makatla,xifuva,nkolo,tinyonga,milenge,matsolo,swikun'wana, nhompfu, nomu, xilebvu, xikokola, hlakala ra voko, xandla, swintinhwana, minkondzo.
- A tsutsuma a ya mahlweni na le ndzhaku
- A tsutsuma hi ku nonoka na hi ku hatlisa

Minsiha yo pfuneta ku vona na ku twisisa

- Gondzo ra swihingakanyo ro olova xik. Ku tlula, ku tsutsuma, ku kasa, ku khandziya, ku rhetemuka hi khwiri na sw. na sw..
- A khunguluxela munghana wa yena bolo leyikulu ..munghana a tlherisela bolo
- A tlangisa baloni hi ku yi gavagava

Ncino

- A tirhisa vuyimbeleri kumbe encenyeto wa swichayachayana a lemuka swirho swa miri a famba hi ncino ku ya hi swiletelo leswi nyikiweke, khoma swikun'wana… khoma nhloko… khoma nhompfu,na sw. na sw..

Ku tirhisana

- A hoxa na ku khoma tibinibege
- Mujombhe -a chinginya hi ku khomelela lokukulu eka nsimbhi leyi hingakanyaka eka mujombhe
- Mujombhe -a ya henhla na le hansi ka switepisi swa mujombhe

Ndzinganiso

- Swirho swa miri: a tirhisa tibinibege, va encenyeta mudyondzisi laha va nga vekaka kona, hileswaku loko va ri karhi va famba va veka tiinibege enhlokweni; va ti vekela etsolwen (exineneni na le ximatsini) va ri karhi va ringanisa hi nenge wun'we; va vekela tibinibege ekatleni (exineneni na le ximatsini) va ri karhi va famba na sw. na sw..
- Ku ringanisa:a famba eka ntila; a ringanisa minchumu eka Xiyimo xa Masungulo

Ndzetelo wa vutlhelo

- A tsutsuma a ya ematlhelo yo hambanahambana handle ko chayisana
- Swivumbeko swo hambana:ku tsutsuma hi xirhendzevutana
- A tlula no famba ehansi ka swihingakanyo, a kasa, a khandziya, a tlula, na swin'wana.
- Mujombhe, ku kasa,a nghenanghena exikarhi ka tifuremi to rhungana hi ku tirhisa swirho swa miri swo hambanahambana.

Vutlhelo

- Swirho swa miri - ku tsutsuma a wa hi xikandza, a etlela ehansi a khunguluka hi nhlana na hi matlhelo ya le exineneni/ eximatsini
- Ku famba hi rihlanguti ra le xineneni na ra le ximatsini

Mintlangu

- A hoxa binibege / tibolo etikhontheyinini / Swikhomelo
- A bambisa, a khoma, a hoxa

KOTARA YA 3 GIREDI YA V		
Dyondzo ya Vutiolori	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ntolovelo swa Swikili swa ta Vutomi, ku ta laveka na leswi landzelaka: Tibolo, timakara na swikitlele, tintambhu, tirhiboni Minchumu ya le hansi yo fana na mathayere, matamba, mintsandza.

Ku fambafamba

- A famba na ku tsutsuma a ya ematlhelo yo hambanahambana
- A famba, a macha, a tlulatlula, a rhetemuka, a tlulela khadi,a jaha na ku vumbuluka
- Nkantshukunyuko: a goveka/petseka, a tlharhamuka na ku songa miri ku ya hi swivumbeko swo karhi

Minsiha yo pfuneta ku vona na ku twisisa

- Gondzo ra swihingakanyo swo olova xik. Ku tlula, ku tsutsuma, ku kasa, ku khandziya, ku rhetemuka na sw. na sw..
- A tlula ntambu leyi ncikinyaka
- A tlula swihingakanyo swa le hansi ku fana na ntambhu leyi khomeriweke ehansi
- A tlula ku fikelela mpfhuka lowu nga ehansi

Ncino

- A tlula hi milenge hi mimbirhi na ku hambanyisa milenge
- A tlanga ntlangu tsheretshere wo olova, hi ku tlula a tlhela a jitama xikan'we; a tlulela ehenhla hi nenge wun'we a tlhela a jitama hi milenge mimbirhi; a tlulela ehenhla hi milenge mimbirhi a tlhela a jitama hi nenge wun'we

Ku tirhisana

- A hoxa na ku khoma tibinibege
- Mujombhe -a fambafambisa voko a khomelerile swinene
- Mujombhe- a khandziya xitepisi

Ndzinganiso

- Ku tlula minchumu ya levhele / xiyimo xa le hansi; swo fana na mathayere, switulu, na sw. na sw.
- Ku ringananisa; Ku famba eka ntambu, emathayereni, mintsandza, mapulanga, maribye, na sw. na sw.
- Kombisa tindlela ta ku hambana ta ku fambafamba eka ntsandza wa ndzinganiso, a tlulela ehansi a jitama hi ndlela leyinene (a govile matsolo).
- Mujombhe - a ringanisa mafambelo hi tindlela ta le hansi ta ndzinganiso
- A ringanisa / yima hi nenge wun'we wa ximatsi / xinene

Ndzetelo wa vutlhelo

- Matlhelo na swindledyana: a famba eka layini yo kongoma,na le ka tilayini to goveka/petseka na yo jikajika
- Rivilo: a famba hi ku hatlisa, a macha hi ku hatlisa, a famba hi ku hatlisa hi layini yo ololoka,na layini yo goveka/petseka na yo jikajika
- A tlula na ku famba ehansi ka swihingakanyo, a kasa,a khandziya, a tlula na sw. na sw..
- Mujombhe: a kasa na ku nghenanghena exikarhi ka tifuremi hi ku tirhisa swirho swa miri

Vutlhelo

- A famba hi tlhelo ra le xineneni/na le ximatsini hi xindledyana xo ololoka, swindledyana swo goveka/petseka na swo jikajika
- A tlulatlula hi nenge lowu a nga wu tirhisiwiki ngopfu

Mintlangu

- Va tlanga ntlangu wa: mhala na vahloti; ximanga na kondlo; hlolwa na nyimpfu; khoma ncila;na sw. na sw..

KOTARA YA 4 GIREDI YA V		
Dyondzo ya Vutiolori	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Swilaveko swa gondzo ra swihingakanyo, xitswiriri, tibolo to hambanahambana, tibete to endliwa hi maphephahungu, na sw. na sw..

Ku fambafamba

- Gondzo ra swihingakanyo: minsiha yo tsundzuka, vadyondzisi va sungula hi nghingiriko wo karhi va tlhela va hetelela hi wona, hi ndzandzelelano wo karhi na ku tsundzuka leswi va faneleke ku swi endla eka tindhawu hinkwato
- Va famba hi matlhelo hi rivilo ro hambana, va katsa na swiletelo swo yima kumbe ku endla mafambelo lamantshwa
- Nkantshukunyuko: va goveka/petseka; va ololoka; va tiolola;va tlhela va goveka/peteka na sw. na sw..

Minsiha yo pfuneta ku vona na ku twisisa

- Ku tirhisiwa ka xandla na tihlo: a hoxa bolo leyikulu a hoxela wun'wana, a tlhela a khunguluxiwa bolo leyintsongo a khunguluxeriwa un'wana
- Ku khoma bolo leyikulu:a khoma bolo ya le xikarhi na bolo leyintsongo eka mimpfhuka kumbe vulehi byo karhi
- Ku bambisa bolo:a bambisa bolo leyikulu hi vambirhimbirhi
- Ku ba: a ba hi voko leri pfulekeke,a ba baloni,a ba bolo leyikulu a tlhela a ba bolo leyintsongo tanihi thenisi

Ncino

- Hi ku tirhisa tinsimu to encenyeta: vadyondzi va kopa mafambelo ya mudyondzisi - mafambelo ya ta katsa, ku macha, ku jaha, ku tlulatlula, Ku tlulela khadi, ku rhendzeleka na ku ringanisa

Ku tirhisana

- Ku tirhisana ka xandla na tihlo: a bambisa bolo leyikulu ya le xikarhi na leyintsongo
- Ku hoxa na ku khoma binibege hi mavoko mambirhi, na hi voko ra xinene kumbe ra ximatsi
- Ku hoxa binibege eka holahupu leyi vekiweke ehansi ku ringana mpfhuka wa timitara timbirhi
- Ku ba: a tirhisa bete ya khirikhete kumbe ya maphephahungu lawa ya phutseriweke ku ba bolo ku suka eka mfungho wa"T " na ku ya emahlweni hi ku ba hi tibolo leti endliweke hi nukelo wo olova (thenisi bolo)
- Ku tirhisana ka xandla na nkondzo: ku xewetana hi minkondzo; ku tlanga bolo hi minkondzo (xinene/ximatsi) na ku rahela bolo eka munghana wa yena

Ndzinganiso

- Ku famba entambyini leyi vekiweke ehansi; mathayere; ku ringanisa hi ku hambanisa milenge.
- Mintlangu:vadyondzi va famba ehenhla ka swikotela (48 wa mathini ya jamu) leswi bohiweke hi ntambhu emikondzweni,va khoma tintambhu ta swona emavokweni ku ta kota ku ringanisa

Ndzetelo wa vutlhelo

- Mintlangu ya thanele hileswaku, a kasa a nghena emilengeni ya mudyondzikuloni hi ku landzelelana va ri karhi va pfurile milenge va endlile thanele; a kasa a nghena hi le xikarhi ka thanele yo fana na holahupu, madiromu lawa ya boxiweke hala na hala hi vukheta na sw. na sw..

Vutlhelo

- Migingiriko hi ku tirhisa tlhelo ra miri leri nga tirhisiwiki ngopfu hi mudyondzi
- Migingiriko ya ku vumbuluka:ku etlela ehansi na ku vumbuluka ku suka exineneni ku ya eximatsini

Mintlangu

- Va landzela swiletelo swo famba, swo tsutsuma,swo tlula,swo khandziya, sw. na sw..
- Va famba hi xirhendzevutana va khomanile hi mavoko; va hambanyisa swiyimo swa xirhendzevutana na nhlayo ya swirhendzevutana ,na ku cinca matlhelo ya mafambelo ya xirhendzevutana
- Va tlanga mintlangu yo ba bolo ya thenisi ya mavoko, bolo ya T na ku ba baloni, na sw. na sw..

GIREDI YA 1

<table>
<tr><th colspan="3">KOTARA YA 1 GIREDI YA 1</th></tr>
<tr><td>Vutivi bya Masungulo, na ku tihlayisa na ku hlayisa van’wana</td><td>20 wa tiawara
(2 wa tiawara/ hi vhiki)</td><td>Switirhisiwa leswi bumabumeriweke
Ku engetela eka switirhisiwa swa ndzinganelo wa Swikili swa Vutomi, ku ta laveka na leswi landzelaka:
• Chati ya ta maxelo</td></tr>
<tr><td colspan="3">
• Endla migingiriko ya ntolovelo na migingiriko yo tlanga a tshunxekile endlwini na le handle tanihi leswi swi vekiweke eka Xiyenge xa 2.
• Tirisa khalendara ya tlilasi ku kanela siku na nhweti masiku hinkwawo lembe hinkwaro.
• Mpfuxeto, ku kambela na xivikontsundzuxo swi fanele ku va leswi ya ka emahlweni. (Minkarhi leyi vekiweke ya swi pfumelela leswi.)
• Masiku ya vukhongeri na yan’wana masiku lawa ya hlawulekeke lawa ya tlangeriwaka hi vaaki ya fanele ya kaneriwa loko ya ri karhi ya humelela kotara hinkwayo. (Tiawara timbirhi hi kotara ti vekiwile eka leswi)
Nhlokomhaka: Mina - 6 wa tiawara
• Vuxokoxoko bya vun’wini - vito, malembe, adirese, nomboro ya vutihlanganisi
• Hi hlawulekile hi tlhela hi va leswi hi nga xiswona
• Leswi ndzi nga swi endlaka
• Leswi ndzi fanaka hi swona na vanghana va mina
• Leswi ndzi hambaniseke xiswona na munghana va mina
Nhlokomhaka: Exikolweni - 4 wa tiawara
• Vito ra xikolo,mudyondzisi wa mina na nhloko ya xikolo
• Laha u nga kumaka tindhawu to hambanahambana exikolweni-ku katsa na swihambukelo, hofisi na tindhawu to tlangela
• Milawu na mintolovelo etlilasini
• Lesw ndzi fambisaka xiswona loko ndzi ya exikolweni
Lemuka: Vadyondzi va ta nghenelela eka migingiriko yo hambana ya le etlilasini,kambe mudyondzisi u fanele ku tiyisisa leswaku mudyondzi un’wana na un’wana u kuma nkarhi wo endla swo karhi eka kotara hinkwayo.
Nhlokomhaka: Mahanyelo lamanene - 4 wa tiawara
• Ku etlela
• Ku dya swakudya leswi akaka miri
• Matirhiselo lamanene ya swihambukelo
• Ku hlamba mavoko
• Ku basa
• Misisi,meno na min’wala
• Ku hlamba nkarhi hinkwawo
• Vutiolori nkarhi hinkwawo na ku tlanga
• Ku languta thelevhixini hi ku pima
Nhlokomhaka: Ta maxelo - 4 wa tiawara
• Chati ya ta maxelo ya siku na siku
• Ku xiyaxiya ta maxelo nkarhi na nkarhi
• Ku hisa, ku titimela, mapapa, dyambu, nkungwa, mpfula
• Mimfungho yo hlamusela xivumbeko xa ta maxelo eka tichati ya ta maxelo
• Hina na ta maxelo - ku ta katsiwa swiambalo, swakudya, migingiriko
Lemuka: Chati ya ta maxelo yi fanele yi antswisiwa lembe hinkwaro.
Hlamusela vadyondzi leswaku hikokwalaho ka yini va nga fanelanga ku languta dyambu.
Masiku ya vukhongeri na masiku man’wana yo hlawuleka - 2 wa tiawara
</td></tr>
</table>

KOTARA YA 2 GIREDI YA 1		
Vutivi bya Masungulo, na ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	**20 tiawara** (2 tiawara ta/ hi vhiki)	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ndzinganelo wa Swikili swa ta Vutomi,ku ta laveka na leswi landzelaka: • Swifaniso swa mindyangu yo hambanahambana • Swikombiso swa makhombo / swikombiso swa chefu • Swikombiso swo pfuxa switwi: swa nukelo,swa nantswo, mimpfumawulo,na swa ku nuhwela • Chati yo komba swirho swa miri

- **Endla migingiriko ya ntolovelo na migingiriko yo tlanga a tshunxekile endzeni na le handle tanihi leswi swi vekiweke eka Xiyenge xa 2.**
- **Endla leswaku chati ya ta maxelo yi antswisiwa masiku hinkwawo.**
- **Mpfuxeto, ku kambela na xivikontsundzuxo swi fanele ku va leswi ya ka emahlweni. (Minkarhi leyi vekiweke ya swi pfumelela leswi.)**
- **Masiku ya vukhongeri na yan'wana masiku lawa ya hlawulekeke lawa ya tlangeriwaka hi vaaki ya fanele ya kaneriwa loko ya ri karhi ya humelela kotara hinkwayo. (Tiawara timbirhi hi kotara ti vekiwile eka leswi)**

Nhlokomhaka: Ndyangu wa ka hina - 4 wa tiawara

- Ndyangu i yini?
- Swirho swa ndyangu wa ka hina - wa le kusuhi na wa vuxaka byo ndlandlamuxiwa
- Ku hlayisana ekaya

Lemuka:Vadyondzi va ta va huma emindyangwini yo hambanahambana. Endla leswaku u katsa hinkwavo.

Nhlokomhaka: Vuhlayiseki emakaya - 4 wa tiawara

- Makhombo emakaya
- Loko ku swekiwa
- Loko ku hlantswiwa
- Mavoni na gezi
- Tindhawu ta le handle
- Miri yo nwiwa yo tshungula mavabyi
- Swinwi leswi nga na chefu - tinxaka na ku lemuka mimfungo yo tsundzuxa
- Vuhlayiseki loko u ri wexe ekaya
- Khadi ra nomboro ya xihatla

Nhlokomhaka: Miri wa mina - 6 wa tiawara

- Swirho swo hambanahambana swa miri wa mina
- Swirho swa miri swo hambanahambana leswi fambafambaka
- Swirho swa miri leswi ndzi nga swi voniki - katsa mahawu,mbilu,khwiri,byongo,xikeletoni/marhambu
- Switwi swa ntlhanu na mintirho ya swona: swo twa ku khumbiwa, swa ku nuhweta, swa mpfumawulo, swo voniwa na swo ringiwa hi ririmi

Nhlokomhaka: Mahlayiselelo ya miri - 4 wa tiawara

- Tindhawu to hlayiseka na to ka ti nga hlayisekanga - ku fana na ku yimela swifambo u ri wexe etindhawini ta le mavhengeleni
- Matitwelo ya 'Ina' na 'E-e'
- Ku titoloveta ku vula 'E-e'
- Nhlayiseko wa miri eka mavabyi
- Ku pfala nomu na tinhompfu loko u entshemula kumbe u khohlola
- Ku ka u nga khomi ngati ya munhu un'wana
- Ku hlantswa mihandzu na matsavu u nga si swi dya
- Ku endla leswaku mati ya va ya hlayisekile loko u nga si ya nwa

Masiku ya vukhongeri na man'wana masiku yo hlawuleka - 2 wa tiawara

KOTARA YA 3 GIREDI YA 1		
Vutivi bya Masungulo, na ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	**20 tiawara** (2 tiawara ta/ hi vhiki)	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ndzinganelo wa Swikili swa Vutomi, ku ta laveka na leswi landzelaka: • Swifaniso na switori swa tindhawu eka tindhawu ta vaaki, vanhu na swifuwo • Khona ya ntumbuluko / tafula ra swikumiwa leri nga na swimilana • Swifaniso swa swimilana na swakudya swo hambanahambana swo hoxiwa endzeni ka maphepha

- **Endla migingiriko ya ntolovelo na migingiriko yo tlanga a tshunxekile endzeni na le handle tanihi leswi swi vekiweke eka Xiyenge xa 2.**
- **Endla leswaku chati ya ta maxelo yi antswisiwa masiku hinkwawo.**
- **Mpfuxeto, ku kambela na xivikontsundzuxo swi va leswi ya ka emahlweni. (Minkarhi leyi vekiweke ya swi pfumelela leswi.)**
- **Masiku ya vukhongeri na yan'wana masiku lawa ya hlawulekeke lawa ya tlangeriwaka hi vaaki ya fanele ya kaneriwa loko ya ri karhi ya humelela kotara hinkwayo. (Tiawara timbirhi hi kotara ti vekiwile eka leswi)**

Nhlokomhaka: Muganga wa ka hina - 4 tiawara

- Tindhawu emugangeni wa ka hina - katsa na miako na tindhawu to hlanganela eka tona
- Vanhu emugangeni wa ka hina - vanhu lava ndzi pfunaka; vanhu lava xavisaka swilo swo karhi;vanhu van'wana lava ndzi va tivaka
- Vuhlayiseki bya switirhisiwa emugangeni wa ka hina - tanihi tiqingho ta vanhu,swifambo swa vanhu na swihambukelo swa vanhu
- Ku hlayisa tindhawu- katsa ku tirhisiwa swo chela thyaka ku nga ri ku cukumetela thyaka kun'wana na kun'wana

Nhlokomhaka: Swifuwo - 2 tiawara

- Swiharhi leswi hi nga swi fuwaka
- Mahlayiselo ya swifuwo ekaya - katsa tindlu ta swona, swakudya, mati,na ku basa ka swifuwo leswi
- Makhomelo lamanene ya swifuwo - tanihi ku swi endlisi vutiolori, u nga swi hlekuli,hi nga swi pfaleli emimovheni

Nhlokomhaka: Mahanyelo na vutihlamuleri - 2 tiawara

- Ku xeweta vanhu lava hi va tivaka na ku xeweta lava hi nga va tiviki
- Ku rindzela nkarhi wa mina
- Ku yingisela van'wana
- Ku avelana
- Ku komba malwandla
- Ku tshembheka
- Ku hlonipha/xixima vanhu van'wana na leswi swi nga swa vona

Lemuka Tirhisa ku encenyeta.Katsakanya swilaveko swa mahanyelo na vutihlamuleri eka lembe hinkwaro

Nhlokomhaka: Swimilana na timbewu - 4 tiawara

- Hikokwalaho ka yini hi lava swimilana? - katsa na swakudya swo huma eka swona,ndzhuti, tindlu ta swiharhi
- Leswi swimilana swi langutekisaka xiswona -timintsu,nsinya,matluka,swiluva
- Swimilana swo hambanahambana - hi swi fananisa na ku swi hambanisa
- Timbewu na laha ti humaka kona
- Leswi swimilana swi lavaka swona leswaku swi ta kula
- Ku byala ximilana hi mbewu -ku fana na nyawa kumbe manga

Nhlokomhaka: Swakudya - 6 tiawara

- Swakudya leswi hi swi dyaka
- Laha swakudya swo hambanahambana swi humaka kona: mihandzu, matsavu, swa masi, nyama
- Madyelo lamanene
- Swakudya leswi nyikaka na leswi nga nyikiki rihanhyu lerinene
- Ku hlawula lokunene na swakudya swo ringanela
- Nhlawulo lowunene na swakudya swo ringana leswi faneleke ku dyiwa - leswintshwa,swa le mathinini, swo omisiwa, swo gwitsirisiwa

Masiku ya vukhongeri na yan'wana masiku yo hlawuleka - 2 tiawara

KOTARA YA 4 GIREDI YA 1		
Vutivi bya Masungulo, na ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	**20 tiawara** (2 wa tiawara / hi vhiki	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ndzinganelo wa Swikili swa ta Vutomi, ku ta laveka na leswi landzelaka: • Swifaniso swa mepe na switori • Swifaniso swa makaya • Swikombiso swa switirho swo aka swo hambanahambana • Swifaniso swa n'weti

- **Endla migingiriko ya ntolovelo na migingiriko yo tlanga a tshunxekile endzeni na le handle tanihi leswi swi vekiweke eka Xiyenge xa 2.**
- **Endla leswaku chati ya ta maxelo ya antswisiwa masiku hinkwawo.**
- **Mpfuxeto, ku kambela na xivikontsundzuxo swi fanele ku va leswi ya ka emahlweni. (Minkarhi leyi vekiweke ya swi pfumelela leswi.)**
- **Masiku ya vukhongeri na yan'wana masiku lawa ya hlawulekeke lawa ya tlangeriwaka hi vaaki ya fanele ya kaneriwa loko ya ri karhi ya humelela kotara hinkwayo. (Tiawara timbirhi hi kotara ti vekiwile eka leswi)**

Nhlokomhaka: Makaya - 4 wa tiawara

- Tinxaka ta makaya - ku katsa tindlu ta xintu, tifulete, na to akiwa hi mazinghi/yindlu ya nkarhinyana
- Makaya lawa ya nga sirhelelaka maxelo yo hambanahambana
- Leswi makaya yo hambana ya endliweke hi swona -ku katsa timhandzi, ndzhope, switina, mathini, maribye, na ya mabokisi ya maphepha, tibodo na ta tipulasitiki

Nhlokomhaka: Mepe wa swifaniso - 4 wa tiawara

- Ku kuma tindhawu na swilo eka mepe wa swifaniso
- Ku kuma ndlela ku suka eka ndhawu yin'we ku ya eka yin'wana (tirhisa marito yo fana na: ku longoloka na, ehenhla ka, ehansi ka, ehenhla, ehansi)
- Kuma ndhawu ya laha xitori xi humeleleke kona emepeni wa swifaniso

Lemuka: Mepe wa swifaniso i xidirowiwa xo ku komba laha swilo swi kumekaka kona endhawini yo karhi. Mimepe wa swifaniso yi hluvukisa vuswikoti bya ntivomisava eka ndhawu na mpfhuka leswi swi kombisiweke.

Nhlokomhaka:Mati - 4 wa tiawara

- Mintirho ya mati - ekaya na le xikolweni
- Matirhiselo ya mati lawa ya nga ri ki enawini
- Mahlayiselo ya mati
- Mati yo tenga na mati yo kala ya nga tengangi
- Mahlayiselo ya mati yo tenga/

Nhlokomhaka: Tilo hi nkarhi wa vusiku - 4 wa tiawara

- Ku cinca ku suka eka vusiku ku ya eka nhlekanhi
- Leswi tilo na vusiku ri langutekisaka xiswona
- N'weti
- Leswi n'weti wu langutekisaka xiswona
- Minkarhi leyi hi vonaka n'wet hi yona
- Leswi n'weti wu cincisaka xiswona xivumbeko
- Tinyeleti
- Nyeleti yi pfurha ku fana na dyambu (dyambu i nyeleti)

Lemuka: Swa endleka leswaku u vona n'weti na nhlekanhi. Katsani leswi mi swi nga na migingiriko yo dirowa

Masiku ya vukhongeri na yan'wana masiku yo hlawuleka - 2 wa tiawara

Nkatsakanyo wa tinhlokomhaka na makambelelo - 2 wa tiawara

KOTARA YA1 GIREDI YA1		
Vutshila bya vutumbuluxi	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** • Swichayachayana, ku katsa leswi kumiweke na leswi endliweke • Switirhisiwa swo yingiseriwa swa vuyimbeleri lebyi faneleke byo hambana • Ku penda hi ku tirhisa mihlovo yo sungula ku katsa na ya ntima na yo basa, tiinki ta mihlovohlovo, tiburachi na maphepha ya tisayizi to hambanahambana • Penisele ya 2B, khirayoni ya mafurha, tipasitali ta oyili, tichoko ta mihlovo • Swidamarheti / Dlilu na swo tota hi swona • Swilo swo gandlisa hi swona: swivumbeko swa xijometiri leswi kumekaka eka mabokisi, na sw. na sw.

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele ku fikeleriwa hi kotara ya 1. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke hi kotara ku nyika mbangu wa tidyondzo ta Vutshila bya Swo Endla na Vutshila bya Swo Voniwa.

Vutshila bya Swo Endla - 10 wa tiawara

Mintlangu ya vutshila na vuswikoti

- Ku kufumeta swirho swa miri ku fana na ‘ku tlanga piyano’, ‘ku hlamba miri’, ‘ku dzhudzha mati ’, sw. na sw..
- Mbangu lowu hlayisekeke: ku kuma na ku avelana vundhawu handle ko chayisana
- Vufambafambisi: ku famba, ku tlulela khadi na ku tsutsuma a ya emahlweni na le ndzhaku
- Nkantshukunyuko: ku khotsa matsolo, ku rhendzelekisa matsolo na hlakala ra le tsolweni
- Ku kufumeta rito: vutiolori bya ku hefemula na mintlangu ya vutumbukuxi ku fana na ku tima khandlele,na sw. na sw.
- Ku lemukisa miri hi ku valanga vundhawu na matlhelo tanihi etlhelo ka ,ehansi ka, ehenhla ka hi ku tirhisa miri kumbe swihingakanyo
- Hlayisa mabelo lamanene hi ku cinca magoza va ri karhi va phokotela kumbe ku fambafamba hi riviloi eka vuyimbeleri, tanihi ku famba hi munemune, ku tlulela khadi hi vambirhimbirhi
- Ku horisa miri na ku phyuphya: xik. ‘ku n’okisa khandlele’, ‘ku phyisa baloni’

Ku ta na maqhinga na ku hlamusela

- Ku valanga xivumbeko na ntiko hi ku tirhisa marito lawa ya nga na swiendlo na mafambafambelo tanihi ku gombonyoka,ku lala,ku anama,ku vevuka,ku koka bokisi lerikulu, na swin’wana.
- Ku yimbelela swinsin’wana swa ndhavuko hi ku tirhisa mafambafambelo lawa ya faneleke ya encenyeto
- Ku ta na maqhinga yo olova hi leswi humeleleke hi ntokoto wa ntolovelo wa le ndyangwini wa mudyondzi na vaakatiko wa masiku ya ku velekiwa’, na ku tlanga’, na swin’wana.
- Ku tlanga ntlangu: endla xitori xo koma xa swivulwa swo koma, leswi kongomisiweke eka bokisi ra minchumu leyi tsakisaka-nchumu wa hlawuriwa, na ku va wu ehleketeriwa ku va wu hanya

Vutshila bya Swo Voniwa - 10 wa tiawara

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma2

- Ku dirowa swifaniso swa wena n’wini hi ku tirhisa switirhisiwa swo hambanahambana, khirayoni ya mafurha yo bumbula kumbe choko
- Ku dirowa na ku penda swifaniso swa wena n’wini u ri karhi u hlanganisela na swa van’wana
- Ku penda xifaniso na ku engetela swihlawulekiso swo karhi - mahlo, tindleve, nhompfu na nomu; hlamusela swihlawulekiso leswi nga eka nhloko, swivumbeko, muhlovo na ntila
- Ku kandziyisa tipatironi hi pende yo dziva

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma3 (ku aka)

- Ku aka mabokisi hi ku tirhisa switirhisiwa leswi endliweke hi leswi nga tirhisiwaka nakambe; tiyisisa eka swivumbeko swa xijometiri; kanela swivumbeko

KOTARA YA 2 GIREDI YA 1		
Vutshila bya Vutumbuluxi	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Languta switirhisiwa swa ndzinganelo wa Swikili swa ta Vutomi swa kotara ya 1

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele byi katsiwa eka Kotara ya 2. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke eka kotara leyi ku nyika mbangu wa tidyondzo ta Vutshila byo Endla na Vutshila bya swo Voniwa.

Vutshila byo Endla - 10 wa tiawara

Mintlangu ya vutumbuluxi na vuswikoti

- Vutiolori byo kufumeta miri: rhendzelekisa swandla na mahlakala, endla swivumbeko hi miri ku fana na leswikulu na leswitsongo, swo anama na swo lala
- Mintlangu yo firiza yi kongomisiwe eka ku lawula, nkongomiso wa mahlo na matirhiselo ya ndhawu
- Mfambafambo: ku tlulatlula, ku tlula na ku jaha u ya emahlweni na le matlhelo
- Ku fambafamba hi ku rhendzeleka: ku sombholoka, ku dewurisa mavoko na ku govekela ematlhelo
- Valanga masungulo, xikarhi na mahetelelo ya tinsimu, switori na mfambafambo
- Ku kopa mafambafambelo, ncino na tipatironi ta mafambafambelo tanihi ku landzelela murhangeri, ku famba, ku tlulatlula, ku phokotela
- Hambanisa swirho swa miri hi ku tirhisa mfambafambo tanihi ku komba na ku ololoxa minkondzo
- Vutiolori bya rito tanihi na swinsin'wana swa mimpfumawulo yo yelana,swihomboloxa ririmi na tinsimu leti nga na nkongomiso na nhlamuselo eka vutiolori
- Ku horisa na ku wisisa miri: mintlangu yo fana na 'ku mbuwetela n'wana' na sw. na sw.

Ku ta na maqhinga na ku hlamusela

- Ku encenyeta (u encenyeta munhu un'wana)
- Ndlandlamuxa swivulwa swo koma swa n'wangulano tanihi mbulavurisano exikarhi ka ndlopfu na kondlo
- Mafambafambelo lama faneleke swiyimo swo karhi swo hambana, xik.; hi nkarhi wa swakudya, etlilasini, ebazini
- Yimbelela tinsimu hi ku tirhisiwa ku hambana ku fana na hansi na le henhla, hatlisa na ku nonoka

Vutshila bya swo Voniwa - 10 wa tiawara

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma2

- Ku penda hi rintiho kumbe hi buraxi: kanela ku hlanganisiwa ka mihlovo leya ntolovelo ku humesela yin'wana
- Ku endla swidirowiwa swa wena na ndyangu wa wena u ri karhi u endla nghingiriko wo karhi; kanela rixaxa na swivumbeko
- Ku endla swidirowiwa na swifaniso swa wena u ri karhi u penda/u dirowa; kondletela ndzemukiso ku tirhisa miri; vula na ku kanela swirho swa miri leswi tirhaka ngopfu

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma3 (ku aka)

- Endla timodele/ swikombiso hi vumba; kondletela matirhiselo lamanene ya minchumu na switirhisiwa
- Aka tindlu/ vutshamo bya le miehleketweni hi ku tirhisa mabokisi lawa ya endliweke hi swa khale leswi nga tlhelaka swi endliwa leswintshwa Kondletela matirhiselo lamanene ya swidamarheti / dlilu na swo tota hi swona.

KOTARA YA 3 GIREDI YA 1		
Vutshila bya Vutumbuluxi	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Languta switirhisiwa swa ndzinganelo wa Swikili swa ta Vutomi eka Xiyenge xa 2

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele ku katsiwa eka kotara ya 3. Hlawula nhlokomhaka leyi faneleke eka kotara leyi u nyika mbangu wa tidyondzongo ta Vutshila byo Endla na Vutshila bya swo Voniwa.

Vutshila byo Endla - 10 wa tiawara

Mintlangu ya vutumbuluxi na vuswikoti

- Vutiolori byo tikufumeta: xik. ku rhangela hi tinhompfu, xifuva, tsolo
- Ku hlanganisa ku fambafamba na ntshukunyuko tanihi ku tsutsuma u rhendzeleka, u ya emahlweni, u khanyana, u ololoka
- Ntlangiso wa swirho hi ku tirhisa leswi voniwaka tanihi ku dya swakudya leswi u swi tsakelaka, ku pfula nyiko
- Mintlangu yo kongomisa na vuyimbeleri bya ncino bya tinhlayo na ku hlaya, va endla swivumbeko swa maletere hi ku fambafamba.
- Vuswikoti byo yingisela hi mintlangu ya vuyimbeleri hi ku tirhisa rivilo ro hambana, ku yimbelela ehenhla, ku landzelela na nkarhi
- Ku horisa na ku wisisa miri: hi ku tirhisa mianakanyo kumbe marito tanihi ku ‘khanyana kantsongo’ na ‘ku pfuleka swintsongo’

Ku ta na maqhinga na ku hlamusela

- Ku hlawula na ku tiendlela swivulwa swa mfambofambo ku hlamusela nkongomelo lowu nga na masungulo na mahetelelo.
- Ku phokotela loku nga na ncino hi kanharhu kumbe kamune. Ku yisa emahlweni vuyimbeleri eka kanharhu kumbe kamune
- U tlanga ntlangu hi xiyimo lexi tshembisaka lexi kongomisiweke eka xitlhokovetselo xa Afrika Dzonga, risimu kumbe xitori lexi leteriwaka hi mudyondzisi

Vutshila bya swo Voniwa - 10 wa tiawara

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma2

- Ku penda na ku dirowa swifaniso swa ntiyiso kumbe switumbuluxiwa swo anakanyiwa ku hlohloteriwa ka ndzemukiso wa ntila na xivumbeko, na vuxokoxoko byo engetela; na ku hlamusela xifaniso xa yena n’wini.
- Ku endla swipendiwa na swo dirowiwa swa yena n’wini hi ku tirhisa tindlela to hambana ta swo famba, a kondletela ndzemukiso wa ntila na xivumbeko, mihlovo na leswi kanetanaka, xik. kulu/ntsongo, leha/koma

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma3 (ku aka/vumba)

- Vumba timodele (swikombiso) swa swivumbiwa swo ehleketeleriwa, hi ku tirhisa vumba kumbe vumba byo tlangisia kumbe minchumu leyi endliweke hi swa khale leyi nga tlhelaka yi endliwa leyintshwa; tshikelela matirhiselo lamanene ya minchumu na ndzemukiso wa vutlhelo.

KOTARA YA 4 GIREDI YA 1		
Vutshila bya Vutumbuluxi	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Languta eka switirhisiwa swa ndzinganelo wa Swikili swa Vutomi eka Xiyenge xa 2

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele ku fikeleriwa hi kotara ya 1. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke hi kotara ku nyika mbangu eka tidyondzontsongo ta Vutshila bya Swo Endla na Vutshila bya swo Voniwa.

Vutshila bya Swo Endla - 10 tiawara ta

Mintlangu ya vutshila na vuswikoti

- Ku kufumeta miri: hi ku tirhisa swiyimo swo tanihi le henhla: ku kha maapula, ehansi: ku kasa na le xikarhi: ku kasa
- Mafambafambelo: ku tlulatlula, ku tlula, ku tsutsuma na Ku tlulela khadi na munghana na ku cincacinca matlhelo
- Mfambafambo wa nkantshukunyuko: ku hlanganisa ku tsondzela, ku cikinyisa mavoko, ku voyamela etlhelo na ku tlula
- Mintlangu ya ku phokotela na munghana hi ku hluvukisa nkongomiso na ku tirhisana
- Ku yingisela vuyimbeleri na ku hlamusela leswi byi ku khomisaka xiswona hi ku tirhisa marito yo fana na ku tsaka na ku tsana na sw. na sw.
- Ku horisa miri na ku phyuphya: ‘ku titwa u vevukile ku fana na risiva na ku papamala exibakabakeni’,na swin’wana

Ku ta na maqhinga na ku hlamusela

- Ku yimela minchumu na mianakanyo eka mfambafambo na mimpfumawulo tanihi: ku endla muchini, khwati ra masalamusi, ambulense, munhu wun’we na mintlawa
- Ntlangu wa le tlilasini lowu nga ta nghenisa risimu ra rixaka ra Afrika Dzonga /swiphato/switori leswi nga na ku fambafamba na swiencenyeto

Vutshila bya Swo Voniwa - 10 wa tiawara

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma2

- Ku dirowa nchumu kumbe swo pendiwa leswi fambelanaka na tinhlokomhaka ta kotara.Kongomisa eka ku tirhisiwa ka miri lowu endlaka ntila, xivumbeko na muhlovo

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma3 (ku aka/vumba)

- Endla timodele ta wena u ri karhi u endla swo karhi eka mbangu wa wena n’wini hi ku tirhisa vumba/ vumba byo tlangisa;u ri karhi u kondletela swikoweto swa wena n’wini, matirhiselo lamanene ya minchumu na vulemukisi hi swa vutlhelo

KOTARA YA1 GIREDI YA1		
Dyondzo ya swa Vutiolori	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke eka Kotara ya 1** Tibinibege na tibolo Timakara, swikitlele, tirhiboni Tsheretshere leyi yi tsariweke yi vonakala erivaleni leri ri baseke

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele ku fikeleriwa hi kotara ya 1. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke hi kotara ku nyika mbangu eka Tidyondzontsongo ta Vutiolori laha swi faneleke.Migingiriko yin'wana na mintlangu ya swikolo swi nga nghenisiwa.Nghenisa na migingiriko le yi katsaka vadyondzi lava tsoniweke

Ku fambafamba

- Ku tumbelelana na ku famba hi matlhelo yo hambana
- Mintlangu ya ku nyenga hi ku rhendzeleka hi swikitlele va ri karhi va cinca matlhelo
- Hi ku tirhisa switwi: ku languta - gondzo ra swihingakanyo
- Hi ku tirhisa switwi: ku twa- va yingisela swiletelo va ri karhi va rhendzeleka

Minsiha yo pfuneta ku vona na ku twisisa

- A khunguluxa bolo leyikulu ku khunguluxeriwa munghana wa yena
- Ku hoxa bolo ku suka eka munhu wun'we eka ntlawa ku ya eka wun'wana
- Ku hoxa na ku khoma bolo leyikulu

Ncino

- Ntlangu wa tsheretshere
- Ku tlulela khadi
- Ku yimbelela swinsin'wana swa ncino u ri karhi u encenyeta hi swikoweto swa miri

Ku tirhisana

- A hoxa na ku khoma tibinibege
- Mujombhe - a fambafambisa voko a ri karhi a khomelerile swinene
- Mujombhe - a khandziya xitepisi

Ndzinganiso

- Mintlangu yo nyenga hi ku rhendzela swikitlele a ri karhi u cinca matlhelo
- Lemuka tindlela to hambana to famba eka ntsandza wa ndzinganiso
- Mujombhe - ringanisa hi ku famba eka Xiyimo xa Masungulo hi ndlela yo ringanisa.

Ndzetelo wa vutlhelo

- Hi ku tirhisa switwi: matwisiselo yo sungula- fambafambisa miri eka swihingakanyo swo hambana
- Ku tsutsuma hi matlhelo yo hambana handle ko chayisana na van'wana hi ku tirhisa ndhawu hinkwayo leyi nyikiweke
- Swivumbeko swo hambanahambana: xirhendzevutana
- Ku tlula na ku hundza ehenhla ka swihingakanyo, a ri karhi a kasa, a khandziya, a tlula,na sw. na sw.
- Ku kasa eka mujombhe na ku nghenanghena exikarhi ka tifuremi to rhungana hi ku tirhisa swirho swa miri swo hambanahambana

Vutlhelo

- Migingiriko hi ku tirhisa swirho swa miri leswi a nga swi tirhisiki ngopfu

Mintlangu

- Tlanga mintlangu leyi a yi rhandzaka leyi hlawuriweke hi vadyondzi
- Mintlangu ya ku fambafambisa miri - minongoti ya tisayizi, mpfhuka, xivandla na nhlayo leyi fikeleriweke

KOTARA YA 2GIREDI YA 1		
Dyondzo ya Vutiolori	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke swa Kotara 2** Tibolo, tikhontheyina na swikitlele swa tiholahopu Mujombhe kumbe leswi fambelanaka na wona

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele ku fikeleriwa hi kotara ya 2. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke hi kotara ku nyika mbangu eka Tidyondzontsongo ta Vutiolori laha swi faneleke.Migingiriko yin'wana na mintlangu ya swikolo swi nga nghenisiwa.Nghenisa na migingiriko le yi katsaka vadyondzi lava tsoniweke

Ku fambafamba

- Swirho swa miri:a yimbelela tinsimu, a hlaya swinsin'wana leswi nga na ncino a ri karhi a khumba swirho swo hambana swa miri ku fana na ku khoma matsolo, swikun'wana, nhompfu, tindleve na sw. na sw.
- Mintlangu - " Simon u ri" fambafambisa swirho swo hambana swa miri

Minsiha yo pfuneta ku vona na ku twisisa

- Vuswikoti bya bolo - hoxana bolo va yime hi xirhendzevutana; ehenhla ka tinhloko,ehansi ka milenge a ri karhi a yimile hi ntila wo ololoka;a hoxela munghana bolo; a bambisa bolo na munghana a tlhela a yi khoma
- a ba tibaloni emoyeni

Ncino

- ku tlula na ku tlulatlula
- ku tlulela ehenhla na le hansi;ku tlulela emahlweni, na le ndzhaku na le matlhelo
- Migingiriko ya ku tlangisa swintihwana - xinsin'wana xa swintihwana

Ku tirhisana

- Ku tirhisana ka tihlo, xandla na nkondzo - ku tlanga hi bolo exikarhi ka swikitlele na ku raha bolo exikarhi ka swikitlele
- Ku susumeta baloni - ku susumeta baloni exikarhi ka tipala kumbe eka xo karhi

Ndzinganiso

- Ku famba entambyini kumbe eka ntila lowu funghiweke ehansi
- Ku ringanisa hi ku famba eka pulanga leri nge hansi
- Ku ringanisa hi ku yima ehenhla ka switulu

Ndzetelo wa vutlhelo

- A heta gondzo ra swihingakanyo hi ku tirhisa mujombhe kumbe swin'wana swo fana na wona

Vutlhelo

- A vumbulukela ematlhelo hinkwawo, emahlweni na le ndzhaku
- A hoxa na ku khoma tibinibege hi ku tirhisa voko leri nga tirhisiwiki ngopfu
- A ringanisa hi ku tirhisa nenge lowu nga terhiki ngopfu

Mintlangu

- A tlanga mintlangu ya ndhavuko leyi hlawuriweke hi vadyondzi

KOTARA YA 3 GIREDI YA1		
Dyondzo ya Vutiolori	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke Kotara ya 3** Swikhafu/ ku leha ka lapi Bolo ya milenge na tipala Mathayere ya khale ya movha

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele ku fikeleriwa hi kotara ya 3. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke hi kotara ku nyika mbangu eka Tidyondzontsongo ta Vutiolori laha swi faneleke.Migingiriko yin'wana na mintlangu ya swikolo swi nga nghenisiwa.Nghenisa na migingiriko le yi katsaka vadyondzi lava tsoniweke

Ku fambafamba

- A famba- a tlula, a tsutsuma, a khandziya a tlhela a kasa
- A famba a tlhelela a ya endzhaku hi swirhendze;a famba a tlhelela endzhaku hi swikun'wana
- A famba a ya emahlweni a tsemakanya hi nenge lowu a wu tirhisaka ngopfu
- A landzelela swiletelo swo famba hi ku hatlisa na ku famba hi ku nonoka

Minsiha yo pfuneta ku vona na ku twisisa

- Vadyondzi va pfuneta ku lulamisa gondzo ra swihingakanyo na ku famba hi gondzo ra swihingakanyo -va khandziya va ya ehenhla, va kasa, va ncikinya etinsimbhini na ku ringanisa

Ncino

- Ku tlula ntambhu, a ri wexe, hi ntlawa wa vanharhu, vambirhi va cinginya loko van'wana va tlula,va cincana hi migingiriko ya vona

Ku tirhisana

- Ku tirhisana ka xandla na tihlo -a hoxa bolo ya thenisi emoyeni a tlhela a yi qhavulela, a yi bambisa ehansi; a tlhela a yi hoxela munghana
- Ku tlula bolo hi le henhla ka bolo leyi ncikinyaka yo endliwa hi sokisi

Ndzinganiso

- A ringanisa ehenhla ka mathayere ya movha, a pavalarile ehansi kumbe a yimile ehenhla wona
- A tlanga mintlangu hi ku tirhisa tibinibege ku ringanisa swirho swo hambana swa miri xik.. "Simon u ri" - ringanisa binibege ekatleni, na sw. na sw.

Ndzetelo wa vutlhelo

- Ku kasa a hundza hi le ndzeni ka mathayere lawa ya nga veketeriwa hi ntila

Vutlhelo

- A tlula tsheretshere hi nenge lowu nga tirhisiwiki ngopfu
- A tsutsuma na ku ncikinya hi ntambhu hi ku tirhisa voko leri nga tirhiki ngopfu

Mintlangu

- A tlanga ntlangu wa "xitumbelelana"
- Mhala na muhloti

KOTARA YA 4 GIREDI YA1		
Dyondzo ya Vutiolori	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke Kotara ya 4** Ntambhu,malapi, na sw. na sw. Tibolo ta tisayizi to hambanahambana

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele ku fikeleriwa hi kotara ya 4. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke hi kotara ku nyika mbangu eka Tidyondzontsongo ta Vutiolori laha swi faneleke.Migingiriko yin'wana na mintlangu ya swikolo swi nga nghenisiwa.Nghenisa na migingiriko le yi katsaka vadyondzi lava tsoniweke

Ku fambafamba

- A famba, a tsutsuma na ku tlula hi ku tirhisa swikoweto ku cinca ku suka eka ku famba ku ya eka ku tsutsuma kumbe ku tlulela khadi
- Nkafambafambo: a rhendzeleka - hi tindlela to hambana ta ku rhendzeleka; a rhendzeleka a ri yexe na loko a ri na mudyondzikulobye

Minsiha yo pfuneta ku vona na ku twisisa

- Va endla xirhendzevutana - eka mintlangu yo fana na "bana bolo"

Ncino

- Mintlangu hi ku tirhisa tintambhu - khadi (vadyondzi vambirhi va ba ntambu ya khadi loko wa vunharhu a tlula ehenhla ka yona loko lavan'wana va ri karhi va yimbelela swinsin'wana)
- Va landzelela swiletelo hi ku tirhisa xigubu xo kombisa ku cinca ka ncino

Ku tirhisana

- Va tlanga hi bolo leyikulu
- Va tirhisa nkondzo na tihlo, na ku xewetana hi ku khumbana hi minkondzo

Ndzinganiso

- Va famba ehenhla ka tintambhu - ku tlhelela endzhaku, emahlweni na le matlhelo hi ku khondla kumbe ku ololoxa milenge handle ka ku tlurisela milenge etlhelo rin'wana
- Va famba ehenhla ka ntambhu va vekile mavoko ehenhla ka nhloko, mavoko endzhaku, mavoko etinyongeni
- Va yima hi swikun'wana,va ndzundza hi xisuti, va tlhela va famba hi swirhendze hi ku nonoka.

Ndzetelo wa vutlhelo

- Va tlanga mintlangu yo fana na swimanga exikarhi ka matuva eka ndhawu leyi hambanisiweke
- swivumbeko swa vanhu - va aka swivumbeko swa tinomboro 1, 2, 3 kumbe maletere ya A, B, C,na sw. na sw. eka ndzandzelelano wa vanhu

Vutlhelo

- A tlhelela eka mfungho lowu funghiweke wu nga exineneni na lowu nga le ximatsini
- A raha bolo a yi kongomisa eka un'wana hi ku tirhisa nenge wa xinene/ximatsi; a hoxa bolo endzeni ka holahopu hi voko ra xinene/ximatsi.

Mintlangu

- A tlanga mintlangu yo khoma bolo,tanihi ximanga exikarhi ka matuva
- Mimphikizano ya ku famba - a famba hi swikunwana, na ku famba hi swirhendze,na hi minkondzo
- Va tlanga nsiyisano wa nyiketano

GIREDI YA 2

KOTARA YA 1 GIREDI YA 2		
Vutivi bya Masungulo na ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	**20 wa tiawara** (2 wa tiawara/ vhiki)	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ndzinganelo wa Swikili swa ta Vutomi ku ta laveka na leswi landzelaka: • Swikombiso swa swilo leswi pfunaka vanhu - swo fana na manghilazi yo hlaya, tinhonga to famba hi tona, timbyana to letela/ fambisa, swipfuneto swo twa hi swona • Swingolongondzwani swo kombisa tindlela to olova to basisa mati

- **Endla migingiriko ya ntolovelo na migingiriko yo tlanga va tshunxekile ya le ndlwini na ya le handle tanihi laha swi kombisiweke ha kona eka Xiyenge xa 2.**
- **Tirhisa khalendara ya tlilasi ku kanela hi siku na nhweti masiku hinkwawo ku kondza lembe ri hela.**
- **Mpfuxeto, makambelelo na xivikontsundzuxo swi fanele ku endliwa nkarhi na nkarhi. (Maavelo ya nkarhi ya pfumela.)**
- **Masiku ya vukhongeri/ vugandzeri na yan'wana yo hlawuleka lawa ya tlangeriwaka hi vaakatiko ya fanele ku kaneriwa kotara hinkwayo loko ya ri karhi ya humelela. (2 wa tiawara hi kotara)**

Nhlokomhaka: Leswi hi swi lavaka leswaku hi ta hanya - 4 wa tiawara

- Tinxaka to hambanahambana ta swakudya -swa ku aka miri , ku nyika matimba, na swa rihanyu lerinene
- Mati - hikokwalaho ka yini hi lava mati, na lomu ya kumekaka kona
- Moya - moya wo tenga
- Dyambu - ku katsa na nsirhelelo eka rona

Lemuka: A swi na nkoka ku katsa ndzhendzeleko wa mati eka nkarhi lowu.

Nhlokomhaka: Mina na van'wana - 4 wa tiawara

- Vanghana - swihlawulekisi swa munghana lo'nene
- Vanhu va le xikolweni na va le kaya - katsa ku avelana swilo,ku pfunana, na ku kombisana xichavo
- Ku ahlula nyimpi/ dzolonga hi ndlela leyinene - leswi katsaka ku titshemba na ku chavisela van'wana hi ndlela ya nyimpi.

Nhlokomhaka: Munhu un'wana na un'wana u na nkoka - 6 wa tiawara

- Vanhu va fana, hi tlhelo va hambanile
- Swilo leswi pfunaka vanhu - swo fana na manghilazi yo hlaya, tinhonga to famba hi tona, timbyana to letela/ fambisa, swipfuneto swo twa hi swona
- Ku hlayisa vatsoniwa
- Ndzi nga va nghwazi/nhenha

Nhlokomhaka: Rihanyu lerinene - 4 hours

- Ku hlayisa swakudya leswi hi swi dyaka - katsa ku swi sirhelela eka tinhongani, na ku swi veka laha ku titimelaka/ ku nga hola
- Tindlela to olova to basisa mati
- Swilo leswi nga na nghozi eka hina - ku dzaha fole, byalwa, swidzidziharisi
- Mintolovelo leyinene - ku fana na ku endla vutiolori nkarhi na nkarhi, ku languta thelevhixini nkarhi wuntsongo

Masiku ya vukhongeri/ vugandzeri na man'wana yo hlawuleka - 2 wa tiawara

KOTARA YA 2 GIREDI YA 2		
Vutivi bya masungulo, ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	**20 wa tiawara** (2 wa tiawara/ vhiki)	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ndzinganelo swa Swikili swa ta Vutomi ku ta laveka na leswi landzelaka: • Swikombiso swa swiambalo swa tinguva to hambanahambana • Swifaniso na tibuku ta mahungu

- **Endla migingiriko ya ntolovelo na migingiriko yo tlanga va tshunxekile ya le ndlwini na ya le handle tanihi laha swi kombisiweke ha kona eka Xiyenge xa 2.**
- **Mpfuxeto, makambelelo na xivikontsundzuxo swi fanele ku endliwa nkarhi na nkarhi. (Maavelo ya nkarhi ya pfumela.)**
- **Masiku ya vukhongeri/ vugandzeri na yan'wana yo hlawuleka lawa ya tlangeriwaka hi vaakatiko ya fanele ku kaneriwa kotara hinkwayo loko ya ri karhi ya humelela. (2 wa tiawara hi kotara)**

Nhlokomhaka: Tinguva - 6 wa tiawara

- Tinguva ta mune ta lembe
- Ndlela leyi tinguva ti hi khumbaka ha yona - swiambalo, swakudya, migingiriko
- Ndlela leyi tinguva ti khumbaka swibyariwa - ku byala na ku tshovela
- Ndlela leyi tinguva ti khumbaka swiharhi - katsa vurimi xik.ku tsemeta voya bya tinyimpfu, ku dibisa swifuwo; swinyenyana xik., ku rhurha na ku aka swisaka

Nhlokomhaka: Swiharhi - 4 wa tiawara

- Swifuwo
  - Tinxaka
  - Mintirho - ku fana na swakudya na swiambalo
- Swiharhi swa nhova
  - Tinxaka
  - Ku titumbeta

Nhlokomhaka: Swiharhi na swivumbiwa leswi hanyaka ematini - 4 wa tiawara

- Mati yo tenga
  - Nambu - xik., nhlampfi, ngwenya
  - Swidan'wana na madamu - xik., chela, nhongani ya diragoni
- Mati yo dzunga
  - Lwandle - xik., nkavavangaheti, na tinhlampfi tin'wana
  - Xidan'wana xa maribye - xik., nhlampfinyeleti, ganjhi

Nhlokomhaka: Makaya ya swiharhi - 4 wa tiawara

- Swiharhi na swivumbiwa leswi endlaka makaya ya swona - ku fana na swinyenyana, tinyoxi na vusokoti
- Swiharhi na swivumbiwa leswi ti lavelaka makaya - ku fana na timfenhe, tinyoka, maxindyana
- Swiharhi na swivumbiwa leswi rhwalaka tindlu ta swona - ku fana na tihumba, timfutsu

Masiku ya vukhongeri/ vugandzeri na man'wana yo hlawuleka - 2 wa tiawara

KOTARA YA 3 GIREDI YA 2		
Vutivi bya Masungulo na ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	**20 wa tiawara** (2 wa tiawara/ vhiki)	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ndzinganelo swa Swikili swa ta Vutomi ku ta laveka na leswi landzelaka: • Swikombiso swa tinxaka to hambanahambana ta misava • Swifaniso na tibuku ta mahungu • Mimfungho ya le mapatwini • Vaakatiko lava pfunaka van'wana

- **Endla migingiriko ya ntolovelo na migingiriko yo tlanga va tshunxekile ya le ndlwini na ya le handle tanihi laha swi kombisiweke ha kona eka Xiyenge xa 2.**
- **Mpfuxeto, makambelelo na xivikontsundzuxo swi fanele ku endliwa nkarhi na nkarhi. (Maavelo ya nkarhi ya pfumela.)**
- **Masiku ya vukhongeri/ vugandzeri na yan'wana yo hlawuleka lawa ya tlangeriwaka hi vaakatiko ya fanele ku kaneriwa kotara hinkwayo loko ya ri karhi ya humelela. (2 wa tiawara hi kotara)**

Nhlokomhaka: Misava - 4 wa tiawara

- Misava yo hambanahambana - mihlovo na nukelo
- Swivumbiwa leswi hanyaka emisaveni - ku fana na tixikwa, thanyani
- Misava yo kurisa swimilana; nkoka wo byala matsavu

Nhlokomhaka: Swifambo - 6 wa tiawara

- Xana swifambo i yini
- Swifambo swa le mapatwini
- Swifambo swa le xiporweni
- Swifambo swa le moyeni
- Swifambo swa le matini
- Mintirho na tinxaka to hambanahambana ta swifambo

Nhlokomhaka: Vuhlayiseki bya le mapatwini - 4 wa tiawara

- Milawu ya vuhlayiseki emapatwini
  - Van'wamilenge
  - Van'waswikanyakanya
  - Vakhandziyi
- Mimfungho ya le mapatwini ya van'wamilenge na van'waswikanyakanya
- Vadyondzi lava tirhaka swa vuhlayiseki emapatwini
- Ndlela leyi maphorisa ya le magondzweni ya hi pfunaka hi yona

Nhlokomhaka: Vanhu lava hi pfunaka - 4 wa tiawara

- Vanhu lava hi pfunaka emigangeni/ etikweni - ku fana na vaongori etliliniki, vadyondzisi lava hlayisaka vana loko xikolo xi humile, mutirhi wa le layiburari
- Ndlela leyi vanhu vo hambanahambana va hi pfunaka hi yona
- Ndlela yo kombela mahungu na ku pfuniwa
  - Matikhomelo lamanene
- Ndlela yo kombela ku pfuniwa eka mhaka ya xihatla
  - U tihlanganisa na mani
  - Mahungu/ vuxokoxoko lebyi faneleke ku nyikiwa

Lemuka: Rhamba munhu loyi a tirhaka emugangeni/ etikweni ku vhakela xikolo

Masiku ya vukhongeri/ vugandzeri na man'wana yo hlawuleka - 2 wa tiawara

KOTARA YA 4 GIREDI YA 2		
Vutivi bya Masungulo na ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	**20 wa tiawara** (2 wa tiawara/ vhiki)	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ndzinganelo wa Swikili swa Vutomi ku ta laveka na leswi landzelaka: • Mepe wa le khumbini wa Afrika-Dzonga lowu avanyisiweke hi swifundzha • Mujeko wa Afrika-Dzonga • Swikombiso swa tinxaka ta switirho swa vuhlanganisi • Swifaniso na swilo hi minkhuvo/ mintlangu ya vukhongeri • Swinepe na tibuku ta mahungu

- **Endla migingiriko ya ntolovelo na migingiriko yo tlanga va tshunxekile ya le ndlwini na ya le handle tanihi laha swi kombisiweke ha kona eka Xiyenge xa 2.**
- **Mpfuxeto, makambelelo na xivikontsundzuxo swi fanele ku endliwa nkarhi na nkarhi. (Maavelo ya nkarhi ya pfumela.)**
- **Masiku ya vukhongeri/ vugandzeri na yan'wana yo hlawuleka lawa ya tlangeriwaka hi vaakatiko ya fanele ku kaneriwa kotara hinkwayo loko ya ri karhi ya humelela. (2 wa tiawara hi kotara)**

Nhlokomhaka: Tiko ra hina - 4 wa tiawara

- Mepe wa Afrika-Dzonga
  - Vito na ndhawu ya xifundzha xa wena
  - Laha hi tshamaka kona
- Mujeko wa Afraka-Dzonga - swi katsa ku lemuka mujeko na tindhawu laha hi nga wu vonaka wu hayekiwile kona
- Risimu ra rixaka ra Afrika-Dzonga - ku yingisela na ku ri yimbelela

Lemuka: Risimu ra rixaka ri nga dyondziwa kotara hinkwayo. Katsani na vadyondzi lava humaka ematikweni man'wana ni mijeko ya matiko ya vona laha swi kotekaka.

Nhlokomhaka: Tindlela ta ku vulavurisana - 6 wa tiawara

- Ku vulavula - katsa ku hlamusela, mbulavurisano, vutlhokovetseri na risimu
- Ku tsala - katsa ku tsala papila kumbe khadi na ku ri posa
- Ku hlaya - katsa swileriso na swinavetiso
- Ku yingisela - katsa swiyanimoya na switori
- Ku languta - katsa ku hlaya milomo, ku kombetela na swikoweto

Nhlokomhaka: Vutomi hi nkarhi wa namadyambu - 6 wa tiawara

- Swilo leswi ndzi swi endlaka namadyambu - ku tilulamisela ku ya etlela,ku hlaya na ku rungula switori, ku etlela na ku lorha
- Vanhu lava tirhaka namadyambu/ navusiku - ku fana na varindzi, madokodela, vafambisi va swihahampfhuka, vachayeri va tilori
- Swiharhi swa vusiku - swo fana na swikhovha, kondlo leri fuwiwaka, swihloni, yingwe, mhungubye

Masiku ya vukhongeri/ vugandzeri na yan'wana yo hlawuleka - 2 wa tiawara

Nkatsakanyo wa tinhlokomhaka na makambelelo - 2 wa tiawara

KOTARA YA 1 GIREDI YA 2		
Vutshila bya vutumbuluxi	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Languta switirhisiwa leswi ringanisiweke eka Xiyenge xa 2 xa Swikili swa ta Vutomi

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele byi katsiwa eka kotara ya 1. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke eka kotara leyi ku nyika mbangu wa tidyondzontsongo ta Vutshila byo Endla na Vutshila bya swo Voniwa.

Vutshila byo Endla - 10 wa tiawara

Mintlangu ya vutumbuluxi na vuswikoti

- Vutiolori byo kufumeta miri: vutiolori bya ku hefemula na ku tirhisa mahlangano yo hambana yo fana na hlakala, ololoxa na ku hundzuluxela hlakala ra voko, na swin'wana.
- Ku kufumeta rito: tirhisa tinsimu, switwari swo yimbelela, swinsin'wana swa mimpfumawulo yo yelana na swihomboloxaririmi
- Ku yimbelela tinsimu hi rito rin'we, hi ku siyerisana,
- Swingecengece swa le mirini: ku ba hi rivilo leri fanaka na matirhiselo ya mimpfumawulo yo hambanahambana (phokotela, gima ehansi)
- Ku fambafamba: ku famba, ku tsutsuma, ku tlulatlula hi matlhelo yo hambanahambana a ri yexe kumbe na munghana
- Nkantshukunyuko: ku fikelela, ku korhama, ku tiyimela hi wexe kumbe u pfuniwa hi munghana
- Migingiriko yo byelana switori: ku yingisela na ku hlamula van'wana hi ndlela leyi faneleke ku fana na ku byelana switori hi swakudya leswi va swi rhandzaka hi vambirhimbirhi, nhlengeleto wa switori, na sw. na sw.
- Ku horisa na ku wisisa: ku etlela hi nhlana, ku hefemulela endzeni na le handle, ku languta muhlovo tanihi xinyanyurisi

Ku ta na maqhinga na ku hlamusela

- Tumbuluxa swivono leswi kongomisiweke eka tinhlokomhaka leti faneleke, swi kongomisiwile eka xitori
- Tumbuluxa swimunhuhatwa leswi faneleke: kombisa ku hambana exikarhi ka swimunhuhatwa na mavonelo ya swona eka swivono leswo koma
- Tipatironi ta ncino hi ku tirhisiwa ka marito ku suka eka tinhlokomhaka leti hlawuriweke to fana na vanhu lava nga entirhweni: 'mutsemi wa tihunyi' khe-khe-khe, na sw. na sw.
- Tirhisa swikombiso leswi nga laha henhla ku valanga ku landzelelana ko fana na 'khe-khe-khe' leyi twalelaka ehenhla naswona hi ku hatlisa
- Dyondza macinelo ya ncino wa Afrika Dzonga, wo fana na ncino wa magamubutsu, na yin'wana

Vutshila bya swo Voniwa - 10 wa tiawara

Tumbuluxa hi matlhelo ma 2

- Penda swifaniso swa wena n'wini na van'wana mi ri karhi mi tsutsuma, tlula, .na swin'wana. u kanela mihlovo leyi tolovelekeke, xivumbeko na rixaxa ra yona
- Tumbuluxa tipatironi to tirhisa swivumbeko swa xijometiri; u kanela ncino na mbuyelelo

Tumbuluxa hi matlhelo ma 3 (ku aka/vumba)

- Tirhisa vumba ku endla na ku khavisa tikhonteyina/ swibye; kanela tipatironi, swivumbeko swa xijometiri, rixaxa, xivumbeko xa rivala na maqhinga lamanene yo khomanisa.

KOTARA YA 2 GIREDI YA 2		
Vutshila bya vutumbuluxi	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Languta switirhisiwa leswi ringanisiweke eka Xiyenge xa 2 xa Swikili swa ta Vutomi

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele byi katsiwa eka kotara ya 2. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke eka kotara leyi ku nyika mbangu wa tidyondzontsongo ta Vutshila byo Endla na Vutshila bya swo Voniwa.

Vutshila byo Endla - 10 wa tiawara

Mintlangu ya vutumbuluxi na vuswikoti

- Ku kufumeta rito: tumbuluxa ntwariso (milomo, ririmi, rihlaya) hi ku tirhisa ntlangu wo ehleketeriwa
- Vutiolori byo kufumeta miri: mafambafambelo yo hambana hi ku tirhisa swikoweto swa mpfumawulo swo fana na ‘yima!, famba!, tlakuka!’
- Mintlangu ya ncino leyi kongomisiweke eka vuswikoti byo yingisela no tsundzuka tipatironi ta ncino to hambana
- Tlanga swichayachayani swa swingecengece/ Swingecengece swa le miri ni hi nkarhi eka tlilasi ya vuyimbeleri
- Ku fambafamba: ku macha, tlula, tlulatlula, ku jaha, hundzuluka a ri yexe kumbe na munghana
- Nkantshukunyuko: vumbuluka, jomba, ntsanyuso u ri wexe kumbe na munghana
- Ku horisa na ku wisisa: kombisa matitwelo ya miehleketo hi ku fambafamba ku fana na ku papamala emapapeni, ku twa vurhongo,na sw. na sw..

Ku ta na maqhingha na ku hlamusela

- Endla tipatironi ta ncino ti hlanganisiwile na ku fambafamba ku fana na ku phokotela ku encenyeta ncino wa ku jaha ka hanci, ku macha, ku tlulatlula, na sw. na sw..
- Tlanga tinsimu to kongomisiwa eka tidayinamiki to fana na: huwa na ku twakala ti ri ehansi,ti hatlisa na ku nonoka
- Encenyeta leswi fambelanaka na tinhlokomhaka leti hlawuriweke kumbe switori leswi hlamuseriwaka hi mudyondzisi, u tirhisana na munghana mi tlhela mi cincana swiyimo.
- Tirhisa maqhinga ya ntlangu ku valanga matitwelo na miehleketo ya ximunhuhatwa, xik.; ntlangu wu yimisiwa kutani ximunhuhatwa xin’wana na xin’wana xi komberiwa ku vula leswi xi titwisaka xiswona hi nkarhi wolowo,

Vutshila bya swo Voniwa - 10 wa tiawara

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma2

- Dirowa kumbe penda swifaniso leswi fambelanaka na tinhlokomhaka ta kotara, kongomisa eka rixaka, thoni, nukelo, na muhlovo
- Tirhisa minchumu ya khale hi yi endla leyintshwa na pende ku endla rivala leri kandziyisiweke; vulavula hi swivumbeko swa xijometiri na swa minchumu leyi bolaka

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma 3 (ku aka)

- Endla xipfalaxikandza u tirhisa minchumu ya khale hi nga yi endla leyintshwa; kanela xivumbeko, nukelo, tumbuluxa vuswikoti bya xiendliwa/ xivatliwa

KOTARA YA 3 GIREDI YA 2		
Vutshila bya vutumbuluxi	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Languta switirhisiwa leswi ringanisiweke eka Xiyenge xa 2 xa Swikili swa ta Vutomi

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele byi katsiwa eka kotara ya 3. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke eka kotara leyi ku nyika mbangu wa tidyondzontsongo ta Vutshila byo Endla na Vutshila bya swo Voniwa.

Vutshila byo Endla - 10 wa tiawara

Mintlangu ya vutumbuluxi na vuswikoti

- Vutiolori byo kufumeta miri: songa na ku tsanyuxa nhlana u tshame ehansi, songana u va bolo, u ololoxa nhlana
- Yima hi minkondzo (xikun'wana-ehenhla ka bolo- hi xirhendze,u petsa matsolo) u ri karhi u tlulatlula,na sw. na sw.
- Ku fambafamba: rheta hi minkondzo ehansi u ri karhi u tsutsuma u tlulatlula u ri wexe kumbe na munghana
- Nkantshukunyuko: ku hundzuluka, ku wa, ku gima ehansi, raha u ri wexe kumbe na munghana
- Micinonyingi u tirhisa swichayachayani swa swingecengece/ Swingecengece swa le mirini
- Yingisela vuyimbeleri u lemuka matitwelo yo fana na ku 'tsana', 'tsaka', 'nyanyuka'
- Ntlangiso-swirho wo olova; encenyeta migingiriko ya masiku hinkwawo u yi kongomisile eka mpimo na xivumbeko, ku fana na ku rhwalela ribye ro tika kumbe risiva ro vevuka,na swin'wana.
- Mintlangu yo kongomisa eka tinhlayo na ku hlaya ku fana na swinsin'wana swo vulavula hi tinomboro, switori swo nghenelela, ku endla swivumbeko swa maletere hi ku fambafamba, ku tsala mavito hi swikun'wana, tidayinamiki ta ku vulavula (koka, sombholota, tsanyuxa, korhama, rhendzeleka)
- Ku horisa na ku wisisa miri: etlela hi nhlana u tiyisa mimpfimbi, vumba swibakele, khonyanisa makatla, kutani u wisisa mimpfimbi

Ku ta na maqhinga na ku hlamusela

- Endla phapete u tirhisa minchumu leyi faneleke ku cukumetiwa: ka phapete ya sokisi, phaphete ya rintiho, tiphaphete leti endliwaka ku vonaka mindzhuti ya tona
- Endla ntlangu wa tiphapete lowu kongomisiweke eka ku tirhisa rito ra ximunhuhatwa leri faneleke na ku tirhisa phapete hi ndlela leyi u yi lavaka.
- Tumbuluxa mimpfumawulo na mincino leyi humelerisaka matitwelo kumbe vumunhu bya phapete hi ku tirhisa rito, swichayachayana kumbe minchumu leyi kumiweke
- Valanga swihlawulekiso swa mafambafambelo ya phaphete ku fana na: 'nghala leyi a yi twa ndlala yi kasa yi lava ku khoma kondlo', sw. na sw.

Vutshila bya swo Voniwa - 10 wa tiawara

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma2

- Endla swifaniso swa swinyenyana, tihlampfi, switsotswana, swikokovi. Tirhisa pende ya oyili ya mihlovo yo kufumela kutani u tlhandlekela hi mihlovo wo hola; kanela hi muhlovo, xivumbeko, nukelo, tipatironi na ntshikelelo; languta na ku kanela swa vutshila swo tiveka ngopfu
- Endla swifaniso swa swimilana na swiluva swa milorho; kanela mihlovo ya ntolovelo, u tshikelela endzhaku, emahlweni ka, ehansi ka, na swin'wana.

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma 3 (ku aka)

- Tirhisa minchumu ya khale leyi hi yi endleke leyintshwa na swikhuvutiwa swa maphepha ku endla minchumu yo tirhiseka: swo hoxa matandza, tikhonteyina, swo khoma swimilana, na swin'wana, swo khavisiwa ku tirhisiwa ka tipatironi;ku kanela swivumbeko swa xijometiri na mihlovo yo kufumela, tumbuluxa vuswikoti bya swiendliwa/ swivatliwa

KOTARA YA 4 GIREDI YA 2		
Vutshila bya vutumbuluxi	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Languta switirhisiwa leswi ringanisiweke eka Xiyenge xa 2 xa Swikili swa ta Vutomi

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele byi katsiwa eka kotara ya 4. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke eka kotara leyi ku nyika mbangu wa tidyondzontsongo ta Vutshila byo Endla na Vutshila bya swo Voniwa.

Vutshila byo Endla - 10 wa tiawara

Mintlangu ya vutumbuluxi na vuswikoti

- Vutiolori byo kufumeta miri: tirhisa swirhendzevutana, mboyamo na ku goveka na ku jikajika
- Ku kufumeta rito: tirhisa tinsimu na swin'sin'wana swa mimpfumawulo yo yelana ku kongomisiwile eka tinoto ta le henhla na ta le hansi na ku landzelerisa hi ku hatlisa no nonoka
- Yimbelela tinsimu ku antswisa vuswikoti byo yimbelela hi risuna
- Hlanganisa ku fambafamba na nkantshukunyuko ku fana na ku sombholoka loku hlanganisiweke na ku jaha u ri wexe kumbe na munghana
- Ntlangisoswirho wo olova; encenyeta migingiriko loku kongomisiweke eka mpimo, xivumbeko na ndhawu ku fana na 'ku kasa endzeni ka bakwa ro lala', 'ku raha bolo erivaleni ra bolo ya milenge', na swin'wana
- Qambha mimpfumawulo, tirhisa tidayinamiki, nsumo, mimpfumawulo yo hambanahambana na magoza yo landzelerisa ku humelerisa vumunhu, matitwelo, ku fana na: 'kokwana= nsumo wa le henhla, wu ya hansi, wu nonoka', 'xinyenyana= nsumo wa le hansi, wu ya henhla, wu hatlisa', sw. n sw.
- Ku horisa na ku wisisa miri: famba hi vuyimbeleri byo nonoka no hola

Ku ta na maqhinga na ku hlamusela

- Yingisela vuyimbeleri ku lemuka ndlela leyi tidayinamiki, nsumo, mimpfumawulo yo hambanahambana na magoza yo landzelerisa swi hlanganaka hakona ku hlamusela xitori xo fana na xa 'Peter na hlolwa',na swin'wana.
- Ku ta na maqhinga ya mafambafambelo lamanene na swimunhuhatwa ku tirhisiwa ndzuko lowu xitori xi rhendzelekaka eka wonal, ku fambafamba na tilevhele ku hlamusela xitori xo fana na 'Peter na hlolwa',na swin'wana.
- Endla ntlangu wa tiphapete lowu kongomisiweke eka mbulavurisano exikarhi tiphapete
- Ku valanga mavonelo, xiyimo na vuxaka bya phapete - swimunhuhatwa swo fana na mbabva, swimunhuhatwa swa swiharhi, noyi, n'wana wa hosi wa xisati, na swin'wana.

Vutshila bya swo Voniwa - 10 wa tiawara

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma2

- Endla swifaniso leswi nga fambelanaka na tinhlokomhaka ta kotara; kanela muhlovo, thoni, nukelo, ku hambana, xivumbeko

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma 3 (ku aka)

- Endla timodele/ swikombiso swa vumba

KOTARA YA 1 GIREDI YA 2		
Dyondzo ya Vutiolori	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke eka kotara ya 1** Tibete, tibolo, tibinibege, swingolongondzwana swa swihingakanyo na tikhotheyina

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele byi katsiwa eka kotara ya 1. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke eka kotara leyi ku nyika mbangu wa tidyondzontsongo ta Dyondzo ya Vutiolori, laha swi faneleke. Migingiriko yin'wana na swipotso swa le xikolweni swi nga katsiwa. Cinca migingiriko ku endlela ku katsa vadyondzi va vatsoniwa.

Ku fambafamba

- Tlanga ntlangu wa swa ndhavuko, xik. Khadi, ncuva
- Mphikizano wo tsutsuma u khomile mazambana/matapula hi lepula
- Mphikizano wo tsutsuma u khomile tandza hi lepula na ku dzenengerisa bolo leyintsongo eka lepula lerikulu.

Minsiha yo pfuneta ku vona na ku twisisa

- Hoxa tibinibege ehenhla u tlhela ti qhavulela
- Hoxelanani na ku ba tibolo mi ri hi vambirhimbirhi

Ncino

- Ku tlulatlula tintambhu leti xaxameleke tlhelo na tlhelo. Va vuyelela nakambe va ri karhi va anamisa mpfhuka exikarhi ta tintambu
- Ntlangu wa khadi

Ku tirhisana

- Ku hoxelana tibinibege
- Vadyondzi va longoloka un'wana a yimile endzhaku ka un'wana va hoxelana bolo leyi hundzaka hi le hansi ka milenge

Ndzinganiso

- Tirha va ri hi vambirhi, va tshama va langutana milenge yi khumbanile hi minkondzo, va khomanile hi mavoko va kokelana emahlweni ni le ndzhaku
- Endla nakambe va yimile, va tirhisa mavoko ku susumetana milenge yi kandziyile ehansi
- Dzenengela bege hi swirho swo hambana swa miri a ri karhi a famba ehenhla ka ntila wo loloka
- Ku lawula, ku tirhisana na vutiolori bya ndzinganiso

Ndzetelo wa vutlhelo

- Ku tsanyuka na ku songana:va endla miri wu leha kumbe wu va wutsongo hilaha va kotaka hakona.

Vutlhelo

- Va sungula migingiriko hi ku tirhisa swirho leswi nga tirhisiwiki ngopfu, tanihi voko ra ximatsi eka loyi a tirhisaka ra xinene swi va tano na le ka milenge

KOTARA YA 2 GIREDI YA 2		
Dyondzo ya Vutiolori	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Tibolo to hambanahambana, ntlangu wa swikitele, tibinibege

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele byi katsiwa eka kotara ya 2. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke eka kotara leyi ku nyika mbangu wa tidyondzontsongo ta Dyondzo ya Vutiolori, laha swi faneleke. Migingiriko yin'wana na swipotso swa le xikolweni swi nga katsiwa. Cinca migingiriko ku endlela ku katsa vadyondzi va vatsoniwa.

Ku fambafamba

- Migingiriko yo encenyeta yo fana na ntlangu wo enceyeta leswi endliwaka hi murhangeri
- Nsiyisano wo nyiketana ku ri na swingolongondzwana kumbe ku ri hava
- Nsiyisano wo nyiketana; tlangisa bolo; jikajika hi swifungho
- ku fana na ku lwa hi matsolo, khoma bolo munghana wa wena a nga si yi khoma,na sw. na sw.

Minsiha yo pfuneta ku vona na ku twisisa

- Vuswikoti byo tlanga bolo - a bambisa bolo a ri karhi a fambafamba
- Vuswikoti byo tlanga bolo - a bambisa bolo ekhumbini
- Vuswikoti byo tlanga bolo - a bambisa bolo exikarhi ka swihingakanyo

Ncino

- Ku tlulatlula a ri karhi a tirhisa ntambhu kumbe a ri hava; tlulatlula ndhawini yin'we kumbe eka ximpfhukana
- Tirhisa vuyimbeleri kumbe ku biwa ka xigubu , a ninginisa/ fambafambisa swirho swo hambana swa miri - nhloko.... mavoko....tinyonga na milenge

Ku tirhisana

- Tirhisana na un'wana loko un'wana a khunguluxa bolo loyi un'wana a yi raha yi nga si yima
- Hoxa bolo leyikulu u kongomisile eka pala kumbe eka tipala ta bolo ya mavoko.
- Migingiriko yo encenyeta, yo fana na ku rhwalela maapula, ku rima exirhapeni, saha pulangi,na sw. na sw.

Ndzinganiso

- Hi vambirhimbirhi va lwa va ri karhi va vhikasana
- Va tlanga mintlangu yo olova yo fana na S.T.O.P / Y.I.M.A
- Va endla ntlangu wa tsheretshere

Ndzetelo wa vutlhelo

- Va endla xirhendzevutana va khomanile hi mavoko, vadyondzi vambirhi va tlanga ntlangu wa 'Ximanga chava kondlo'
- Gondzo ra swihingakanyo

Vutlhelo

- Ha vambirhi va khoma bolo hi voko leri va nga ri tirhisiki ngopfu
- Ha vambirhi va raha bolo hi nenge lowu va nga wu tirhisiki ngopfu

Mintlangu

- Mintlangu yo kokana, yo hlongorisana, na ku tlulatlula, xik. Ku kokelana ntambhu
- Va tlanga mintlangu yo fana na "N'wahlolwa, N'wahlolwa, I nkarhi muni?

KOTARA YA 3 GIREDI YA 2		
Dyondzo ya Vutiolori	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Swingolongondzwana swa swihingakanyo; tibinibege; tibolo ta tinxakanxaka

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele byi katsiwa eka kotara ya 3. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke eka kotara leyi ku nyika mbangu wa tidyondzontsongo ta Dyondzo ya Vutiolori, laha swi faneleke. Migingiriko yin'wana na swipotso swa le xikolweni swi nga katsiwa. Cinca migingiriko ku endlela ku katsa vadyondzi va vatsoniwa.

Ku fambafamba

- Gondzo ra swihingakanyo ri ri na tibinibege to rhwariwa evokweni/ ekatleni/ enengeni/ enhlokweni
- Ku toloveta mudyondzi ku landzelela swiletelo hi ku hatlisa, xik., swiletelo swa mudyondzisi.....tsutsuma.....tlula..... yima.....,na sw. na sw.

Minsiha yo pfuneta ku vona na ku twisisa

- Ku tlanga hi ku tshunxeka na nkarhi wa ku tokota hi ku tirhisa binibege
- Mintlangu yo kondletela ku vona na ku twisisa leyi landzelelaka nongonoko wo karhi - veketela swilo hi nongonoko lowu faneleke, vekela xo fungha xa ndhawu eka tindhawu leti kombisiweke u tirhisa nongonoko lowu faneleke
- Ku khoma na ku hoxa bolo ya thenisi

Ncino

- Ku dewuladewula (jombha) emujombheni a khomelerile swinene
- Va jomba va khomelerile swinene eka mhandzi yo hingakanya ya mujombhe.

Ku tirhisana

- Va endla xirhendzevutana va tsutsuma hi ku ya emahlweni na le ndzhaku
- A khomelerile emujombheni hi voko rin'we loko lerin'wana ri ri karhi ri dewuladewula

Ndzinganiso

- A ringeta ku yima hi nenge wun'we
- A ringeta ku famba etintambyini, emapulangeni, entsandzeni wa ndzinganiso (na ku ringeta ku yima hi nenge wun'we; mavoko ya hingakanyile)
- Va endla "Xigolonyani na hanci"
- Va endla leswaku holahupu yi dewurisiwa evokweni, etinyongeni na le nhan'wini

Ndzetelo wa vutlhelo

- Va sungula ku vumbuluka va ya emahlweni na le ndzhaku hi ndlela yo hlayiseka
- Va encenyeta "Hlolwa na nyimpfu" va ri karhi va tirhisa ndhawu yo tlangela eka yona
- Va khokhomela ethaneleni, xik., ehansi ka xitulu, emathayereni ya movha kumbe tithanele to tiendlela

Vutlhelo

- Va endla xirhendzevutana va hoxelana bolo hi ku ya emahlweni na ku ya endzhaku
- Va fambafambisa miri hi tlhelo rin'we, ku fana na ku hoxa bolo hi matlhelo, ximatsi/ xinene ku fana na bolo ya rhagibi

Mintlangu

- Avanyisa vadyondzi hi mintlawa va phikizana eka nsiyisano wo nyiketana swinhongana - hlamusela milawu na matirhelo ya kona
- Mintlangu ya ndhavuko leyi mudyondzi a tihlawulelaka yona

KOTARA YA 4 GIREDI YA 2		
Dyondzo ya Vutiolori	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Tintambhu, switswiriri, timete, mabakiti ya mati lama nga ta tirhisiwa emintlangwini; swingolongondzwana swa minikhirikhete

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele byi katsiwa eka kotara ya 4. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke eka kotara leyi ku nyika mbangu wa tidyondzontsongo ta Dyondzo ya Vutiolori, laha swi faneleke. Migingiriko yin'wana na swipotso swa le xikolweni swi nga katsiwa. Cinca migingiriko ku endlela ku katsa vadyondzi va vatsoniwa.

Ku fambafamba / nkantshukunyuko

- Ku tlulela ehenhla; ku famba hi magoza lamakulu, ku famba hi magoza lamatsongo; ku tlulela khadi; ku tlulatlula
- Swipotso - ku tsutsuma ngopfu
- Swipotso - nsiyisano wo nyiketana swinhongana

Minsiha yo pfuneta ku vona na ku twisisa

- Makhadi ya swikombakombana leswi nga na maendli - ya tlula, tsutsuma, tlulatlula, tshama, famba, yima
- Migingiriko ya mintlangu ya thenisi na ya khirikete

Swinsin'wana swa ncino

- Khandziya switepe u ya henhla na le hansi - ka10
- Ku khida, vutiolori byo hefemula kahle hi ku tirhisa mabakiti ya mati

Ku tirhisana

- Vutiolori byo khida - byo etlela hi nhlana a raha milenge; a etlela hi khwiri;a raha milenge a fambisa mavoko hi ndlela yo khida

Ndzinganiso

- Swipotso -migingiriko yo lulamisela ku tlula a ya emahlweni
- Swipotso - migingiriko yo lulamisela ku tlula ku ya ehenhla

Ndzetelo wa vutlhelo

- Ku landzelela swiletelo, xik. 'famba magoza ya 6 ku ya emahlweni, 10 ku ya endzhaku na 3 ku ya eximatsini, yima. Famba hi matlhelo u hingakanyile milenge. Tlulatlula ka 6 hi nenge wun'we na ka 9 hi nenge lowun'wana.'
- Tlulatlula eka ndhawu yo tlangela ka yona u ri wexe kumbe na munghana

Vutlhelo

- Ku titsanyusa, ku ya ehenhla, na le matlhelo

Mintlangu

- Tlanga mintlangu yo hambanahambana
- Minikhirikhete
- Vutiolori byo khida - vutiolori byo hefemula. Titoloveti ku pfurhetela tibabulu ematini hi ku tirhisa xitirowu.
- Vadyondzi va nghenisa swikandza swa vona ematini va pfurhetela/ va endla tibabuli

KOTARA YA 1 GIREDI YA 3		
Vutivi bya Masungulo na ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	**30 wa tiawara** (3 wa tiawara/ vhiki)	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa ndzinganelo swa Swikili swa Vutomi ku ta laveka na leswi landzelaka: • Swifaniso, switori, swinsin'wana swa mimpfumawulo yo yelana swa matitwelo • Tiphaphete na swipfalaxikandza • Xibokisana xa xilamulelamhangu (First Aid Kit)

- **Tirhisa khalendara ya tlilasi ku kanela hi siku na nhweti masiku hinkwawo ku kondza lembe ri hela.**
- **Mpfuxeto, makambelelo na xivikotsundzuxo swi fanele ku endliwa nkarhi na nkarhi. (Maavelo ya nkarhi ya pfumela.)**
- **Minkhuvo/ mintlangu na masiku yo hlawuleka lawa ya tlangeriwaka hi vaakatiko ya fanele ku kaneriwa kotara hinkwayo loko ya karhi ya humelela. (swi averiwe 3 wa tiawara hi kotara)**

Nhlokomhaka: Ta mina - 6 wa tiawara

- Ndzandzelerisano wa nkarhi i yini
- Ndzandzeleriso wa nkarhi wa vutomi bya munhu - katsa siku ro velekiwa, ku sungula xikolo, na mhaka yin'we yo tsakisa
- Nchumu wo tsakisa wa nkarhi lowu hundzeke

Nhlokomhaka: Matitwelo - 6 wa tiawara

- Swilo leswi ndzi tsakisaka na leswi ndzi khungavanyisaka
- Lemuka matitwelo - ku fana na ku hlundzuka, ku chava, ku vilela, ku va na xivundza
- Tindlela ta kahle to kombisa ndlela leyi a titwisaka xiswona
- Ku tisola - ndlela yo tisola eka loyi a n'wi dyoheleke/hoxeleke

Lemuka: Tirhisa swifaniso, switori, swinsin'wana swa mimpfumawulo yo yelana, tiphaphete na swipfalaxikandza

Nhlokomhaka: Mahlayiselo ya rihanyu - 3 wa tiawara

- Vuletelo bya xilamulelamhangu bya masungulo ku fana na ku huma mongolo, ku lumiwa hi swiharhi, ku tsemiwa/ xekiwa na ku tshwa
- Rihanyu na ku basa swi ta katsa ku ka munhu a nga khomi ngati ya van'wana

Nhlokomhaka: Mahlayiselo ya miri - 6 wa tiawara

- A hi hlayisekanga ka un'wana na un'wana
- Milawu yo hlayisa miri wa mina
- Tshemba matitwelo yo vula 'lna' kumbe 'E;e'
- Ndlela yo vula 'E-e' eka ku xanisiwa
- Ndlela yo vika/pota ku xanisiwa

Lemuka: Nhlokomhaka leyi yi fanele ku kongomisa eka ku sivela ku xanisiwa ka miri na hi swa masangu

Nhlokomhaka: Timfanelo na vutihlamuleri - 6 wa tiawara

- Timfanelo na vutihlamuleri bya vadyondzi
- Timfanelo na vutihlamuleri bya van'wana vanhu
  - Ekaya
  - Exikolweni
  - Emugangeni
  - Eka mbangu lowu mudyondzi a hanyaka eka wona

Masiku ya vukhongeri/ vugandzeri na yan'wana yo hlawuleka - 3 wa tiawara

KOTARA YA 2 GIREDI YA 3		
Vutivi bya Masungulo na ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	**30 wa tiawara** (3 wa tiawara/ vhiki)	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ndzinganelo swa Swikili swa ta Vutomi ku ta laveka na leswi landzelaka: • Swikombiso swa swakudya swo huma eka tinxaka to hambanahambana ta swakudya • Layiburari/ tibuku ta mahungu • Swikombiso swa tinxaka ta nkululo/ thyaka • Vuhlayiselo bya leswi nga ha lavekiki kambe swi nga tlhelaka swi tirhisiwa • Xindlandlamuxi/ xikurisi xa pulasitiki

- **Mpfuxeto, makambelelo na xivikotsundzuxo swi fanele ku endliwa nkarhi na nkarhi. (Maavelo ya nkarhi ya pfumela.)**
- **Minkhuvo/ mintlangu na masiku yo hlawuleka lawa ya tlangeriwaka hi vaakatiko ya fanele ku kaneriwa kotara hinkwayo loko ya karhi ya humelela. (swi averiwe 3 wa tiawara hi kotara)**

Nhlokomhaka: Madyelo lamanene - 6 wa tiawara

- Tinxaka ta swakudya
  - Tivhitamini - mihandzu na matsavu
  - Tikhabohayidireti - xinkwa, mavele/ mugayo
  - Tiphuroteni - matandza, tinyawa, nyama, timanga
  - Swa masi - masi, chizi, yogati
- Dyana swakudya leswi faneleke

Nhlokomhaka: Switsotswana - 9 wa tiawara

- Swihlawulekisi swa switsotswana
- Switsotswana swo hambanahambana - swo fana na nhongani, nsuna, risokoti, xifufunhunhu
- Ku languta na ku dirowa xitsotswana
- Ndlela leyi switsotswana swi hi pfunaka hi yona
- Ndlela leyi switsotswana swin'wana swi hi vavisaka hi yona

Nhlokomhaka: Ndzhendzeleko wa vutomi - 6 wa tiawara

- I yini ndzhendzeleko wa vutomi
- Ndzhendzeleko wa vutomi wa:
  - Xian'wisi (xik. mbyana)
  - Xitsotswana (xik. phaphatani)
  - Xihanyamatini na le handle - (xik. chela)
  - Xinyenyana - (xik. huku)

Nhlokomhaka: Ku tlhela ku tirhisiwa swilo leswi nga ha lavekiki - 6 wa tiawara

- Xana ku humelela yini hi thyaka/nkululo wa hina?
- Ku tirhisa nakambe (swilo leswi nga tirhisiwaka nakambe)
- Ku tlhela swi tirhisiwa (swilo swa khale leswi nga tlhelaka swi va leswintshwa)
- Ku hunguta (tirhisa swintsongo)
- Hi swihi leswi nga ha tlheliki swi tirhiseka?
- Ku tirhisiwa ka swilo swa khale ekaya na le xikolweni
- Ku endla quva hi swilo leswi bolaka
- Ku tirhisa mati nakambe

Masiku ya vukhongeri/ vugandzeri na yan'wana yo hlawuleka - 3 wa tiawara

KOTARA YA 3 GIREDI YA 3		
Vutivi bya Masungulo na ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	**30 wa tiawara** (3 wa tiawara/ vhiki)	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ndzinganiso swa Swikili swa ta Vutomi ku ta laveka na leswi landzelaka: • Swifaniso swa tipulanete -leswi katsaka misava ku suka exibakabakeni • Switori swa ku famba ku ya exibakabakeni na ndzavisiso • Swa mimfungho ya nghozi • Vakulukumba na vaakatiko

- **Mpfuxeto, makambelelo na xivikotsundzuxo swi fanele ku endliwa nkarhi na nkarhi. (Maavelo ya nkarhi ya pfumela.)**
- **Minkhuvo/ mintlangu na masiku yo hlawuleka lawa ya tlangeriwaka hi vaakatiko ya fanele ku kaneriwa kotara hinkwayo loko ya karhi ya humelela. (swi averiwe 3 wa tiawara hi kotara)**

Nhlokomhaka: Vuhlayiseki bya vaakatiko - 6 wa tiawara

- Ku tlangela eka tindhawu ta nghozi - leti katsaka laha ku cukumetiwaka kona thyaka, eswiporweni, emapatwini, laha ku akiwaka
- Ku khandziya switimela na tithekisi hi ndlela yo hlayiseka
- Nghozi ya gezi
- Chefu na minchumu yo pfurha
- Mimfungho yo hi lemukisa eka nghozi

Nhlokomhaka: Mpfindluso/ ku thyakisa - 6 wa tiawara

- Mpfindluso i yini
- Tinxaka ta mpfindluso wa mati, tiko, moya, huwa
- Ku biha ka mpfindluso eka vanhu
- Ku biha ka mpfindluso eka mbangu

Lemuka: Valanga na ku basisa ndhawu - lama ya ta va manghenelo yo ya tirhela ehandle

Nhlokomhaka: Ndlela leyi vanhu a va hanya hi yona khale - 9 wa tiawara

- Switori na ntokoto wa vakulukumba/ vanhu va khale na vaakatiko - swi katsa swakudya, swiambalo na swifambo
- Minchumu leyi a yi tirhisiwa hi vanhu va khale na vaakatiko - swo fana na switirho, swo tlangisa, na swibye swo sweka hi swona
- Ku hlawula swifaniso eka tibuku na swinepe swa khale eka buku ya swinepe swa ndyangu
- Ndlela leyi vanhu a va hanya hi yona khale na sweswi (ku cinca na ku ya emahlweni)

Lemuka: Rhamba vakulukumba va ndyangu na vaakatiko ku vhakela tlilasi ya n'wina

Nhlokomhaka: Exibakabakeni - 6 wa tiawara

- Misava ku suka exibakabakeni -ndlela leyi ku langutekisaka xiswona (tiko, lwandle, mapapa)
- Tinyeleti na tipulanete - I yini
- Mavito ya tipulanete
- Thelesikopu/tinyeleti
- Ku ya exibakabakeni
- Xikhoma/teka mahungu emoyeni na hilaha hi ya kumisaka xiswona

Lemuka: Laha swi kotekaka, vhakela pulateriyamu (ndhawu yo languta no dyondza tinyeleti/ tipulanete eka yona)

Masiku ya vukhongeri/ vugandzeri na yan'wana yo hlawuleka - 3 wa tiawara

KOTARA YA 4 GIREDI YA 3		
Vutivi bya Masungulo na ku tihlayisa na ku hlayisa van'wana	**30 wa tiawara** (3 wa tiawara/ vhiki)	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ndzinganelo wa swa Swikili swa ta Vutomi ku ta laveka na leswi landzelaka: • Tichati leti kombaka mimfungho yo hambanahambana yo komba maendlelo • Tibuku ta mahungu/ layiburari na swifaniso • Swiviko swa maphephahungu na thelevhixini swa timhangu • Switori swa swihari leswi pfunaka vanhu

- **Mpfuxeto, makambelelo na xivikotsundzuxo swi fanele ku endliwa nkarhi na nkarhi. (Maavelo ya nkarhi ya pfumela.)**
- **Minkhuvo/ mintlangu na masiku yo hlawuleka lawa ya tlangeriwaka hi vaakatiko ya fanele ku kaneriwa kotara hinkwayo loko ya karhi ya humelela. (swi averiwe 3 wa tiawara hi kotara)**

Nhlokomhaka: Swikumiwa na maendlelo - 6 wa tiawara

- Swimilana
  - Leswi hi swi kumaka eka swimilana
  - Maendlelo - ku suka eka mova ku ya eka chukele
- Misava
  - Leswi hi swi kumaka emisaveni
  - Maendlelo - ku suka eka vumba ku ya eka xitina

Nhlokomhaka: Timhangu na leswi hi faneleke ku endla swona - 9 wa tiawara

- Tinxaka ta timhangu
  - Ndhambi
  - Ndzilo
- Timhangu tin'wana leti nga humelelaka
  - Rihati
  - Ku ninginika ka misava
  - Mabubutsa na moya lowukulu

Lemuka: Tirhisa ntokoto lowu u nga va na wona na swiviko swa timhangu swa le ka maphephahungu na thelevhixini

Nhlokomhaka: Swiharhi na swivumbiwa leswi hi pfunaka - 9 wa tiawara

- Swiharhi leswi hi nyikaka swakudya na/ kumbe swiambalo
  - Tinyoxi
  - Tihuku
  - Tihomu
  - Tinyimpfu
- Swiharhi leswi hi tirhelaka
  - Timbyana - timbyana to letela/ fambisa, to rindza, timbyana to nuhwetela
  - Tidonki na tihanci

Lemuka: Kuma na ku hlaya switori hi swihari swin'wana swo fana na tidolifini leti pfuneke vanhu

Masiku ya vukhongeri/ vugandzeri na yan'wana yo hlawuleka - 3 wa tiawara

Nkatsakanyo wa tinhlokomhaka na ku lulamisela ku ya eka Giredi ya 3 - 3 wa tiawara

KOTARA YA 1 GIREDI YA 3		
Vutshila bya vutumbuluxi	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke**

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele byi katsiwa eka kotara ya 1. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke eka kotara leyi ku nyika mbangu wa tidyondzontsongo ta Vutshila byo Endla na Vutshila bya swo Voniwa.

Vutshila byo Endla - 10 wa tiawara

Mintlangu ya vutumbuluxi na vuswikoti

- Vutiolori byo tikufumeta: ku tirhisana ka swirho swa miri swo fana na ku dewurisiwa ka mavoko
- Vutiolori lebyi kongomisiweke eka ku hefemula: xik.; 'penda hi moya/ hefemula', 'hefemula ku fana na mbyana', na swin'wana.
- Ku kufumeta rito na ku yimbelela tinsimu (tinsimu hi rito rin'we, na ta ku siyerisana) hi risuna na hi nkarhi
- Mintlangu: tumbuluxa ntirhisano, xivangelo na switandzhaku ku fana na mintlangu ya ku hlayela, mintlangu ya mavito, na swin'wana.
- Tlanga tipatironi ta ncino na mincinonyingi yo olova hi ka 2, 3 kumbe 4 hi ku tirhisa swichayachayana swa swingecengece
- Ku fambafamba: ku tlula/ jaha ku ya emahlweni, endzhaku, ematlhelo na ku hundzuluka hi tindlela to hambanahambana (xivumbeko xo hingakanya, swirhendzevutana, swivumbeko na sw. na sw.
- Nkantshukunyuko: ku korhama, ku yima, ku fikelela, ku tirhisiwa ka mavoko na milenge ku ri nkarhi ku landzeleriwa vuyimbeleri
- Ku horisa na ku wisisa miri: hi ku humelerisa matitwelo na maehleketelo hi ku fambafamba swirho

Ku ta na maqhinga na ku hlamusela

- Yingisela vuyimbeleri bya Afrika Dzonga (ndhavuko na bya xilungu) ku kongomisiwile eka ncino na ku ba ka 2, 3 kumbe 4
- Ku tlangisa tipatironi ta ncino to xaxametiwa (tinoto kumbe mavito ya tinoto ta Xifurhwa) leti nga na noto-xitandza, timinimi/ hafu-noto, swidlodlo/ khurocete, noto ya ncila na mfungho-hefemulo, ku tirhisiwa swingecengece swa miri
- Encenyeta ku sungula, exikarhi, emakumu hi ku tirhisiwa ka swinyanyurisi, xik.; xitlhokovetselo xa Afrika Dzonga, xitori, risimu kumbe xifaniso
- Fananisa ximunhuhatwa na minchumu eka ku encenyeta ku tirhisiwa ku languta, ku encenyeta na ku thathela
- Dyondza na ku hlanganisa macinelo ya ncino wa Afrika Dzonga, xik.; ncino wa xiIndia, wa xipantsula, hi vuyimbeleri lebyi faneleke

Vutshila bya swo Voniwa - 10 wa tiawara

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma2

- Ku dyondzisa ka mafundzha ka ku dirowa na ku penda na swin'wana: valanga swihangalasamahungu swo hambanahambana
- Ku tivisa ku tlhandlakanya:hi ku ya endzhaku, emahlweni ka
- Ku hambana ka sayizi ya phepha na xivumbeko: kondletela ku tirha hi mpimo na vuxokoxoko byo hambanahambana

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma 3 (ku aka/vumba)

- Timodele/ swikombiso swa vumba: swiharhi, tidiragona, swipotwana na swin'wana
- Swiphemu swo endliwa hi vutshila: xivumbeko, nukelo
- Dyondzisa maqhinga yo olova yo vumba: ku vumbuluxa, ku pfuvapfuva, ku vumba; leswi katsaka ku lulamisa nukelo wa rivala
- Ku tirhisa switirho: vuhlayiseki, ku hleketelela van'wana, na ku avelana switirhisiwa

Dyondzo ya swifaniso swo Voniwa

- Swiphemu swa vutshila: lemuka na ku vula swiphemu swa vutshila hinkwaswo
- Tirhisa swiendliwa/ swivatliwa na swinyanyurisi swo voniwa ku swi yelanisa na ntirho wa mudyondzi

KOTARA 2 GIREDI YA 3		
Vutshila bya vutumbuluxi	**20 wa tiawara**	**Switirhiswa leswi bumabumeriweke**

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele byi katsiwa eka kotara ya 2. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke eka kotara leyi ku nyika mbangu wa tidyondzontsongo ta Vutshila byo Endla na Vutshila bya swo Voniwa.

Vutshila byo endla - 10 wa tiawara

Mintlangu ya vutumbuluxi na vuswikoti

- Vutiolori byo tikufumeta: kongomisa eka mayimelo, ku lulama ka matsolo ku kongomana na swikunwana loko u korhama u kongomisa eka milenge.
- Vutiolori byo tikufumeta: a kongomisa eka ku twarisa rito a tirhisa mincino, tinsimu, ku tumbuluxa mintlangu na ku hundzuluxela ririmi
- Ku lemukisiwa hi switwi: khumba, nanstswa, nuheta, yingisa na ku vona eka migingiriko ya mintlangu tanihi migingiriko yo tlanga u pfarile mahlo na mintlangu ya riqingho ro fayeka,na swin'wana.
- Ntlangu wa swin'sin'wana: vuswikoti byo yingisela, tsundzuka swin'sin'wana swo kanetana, ku gongondza hi mpfumawulo wo ringanaringana.
- Va na na vulawuri, vuhlanganisi, ndzinganiso na ku tlakusa eka ku tlula u seketerile.
- Ku fambafamba na nkantshukunyuko u ri karhi a fambafambisa mavoko na ku yimbelela
- Ku horisa na ku wisisa miri: ku etlela hi xikosi a hefemulela endzeni na le handle a ri karhi a tsundzuka mihlovo na swinyanyurisi.

Ku ta na maqhinga na ku hlamusela (swi fanele ku va swi endliwile hi kotara)

- Va hlamusela na ku pfuxeta tinsimu ta Afrika-Dzonga: ku siyerisana
- Va cina hi mintlawa va tirhisa xitori lexi nga kona eka tinhlokomhaka leti faneleke, ku vumba mahetelelo ya yena n'winyi.
- Mintlangu ya le tlilasini: va humesa matiwelo na ku vumba dyondzo ku suka eka mbangu wa vutomi bya vona ku fana na ku rholela thyaka lomu matlhelo, na swin'wana.
- swivulwa leswi kombaka masungulo, exikarhi na mahetelelo hi nhlokomhaka leyi hlawuriweke loko va ri karhi va tirha hi mintlawa leyintsongo

Vutshila bya swo Voniwa - 10 wa tiawara

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma2

- Madyondziselo ya mafundzha yo dirowa no penda xik. a tirhisa switirhisiwa swo hambanahambana.
- Swi va tano na le ka kotara yo sungula; katsa ntshikelelo wa ku lemuka ku fambafamba ka miri; ku tlula ndzilekano

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma 3 (bokisi ro vatliwa ri huma eribyeni)

- Ku dyondzisa no ndlandlamuxa vuswikoti byo vatla maribye ku vumba bokisi vuvatla-ribye: ku veketela, ku hlanganisela, na ku sasekisa
- Ku lemuka nkarhi: swi va tanihi le ku sunguleni: ndlandlamuxa ku lemuka matirhelo endzhawini

Dyondzo ya swifaniso swo Voniwa

- Ku tirhisa xirho xa vutshila na milawu ya nkhaviso eka nhlamuselo na nkanerisano,ku tivisa ndzinganiso
- Ku tirhisa swivatliwa na swinyanyurisi swo voniwa ku swi yelanisa na ntirho wa yena n'winyi
- Nhlamuselo ya ntirho wa yena n'winyi: na ku tirhisa ntivomarito ya vutshila hi vuxiyaxiya

KOTARA YA 3 GIREDI YA 3		
Vutshila bya vutumbuluxi	**20 wa tiawara**	**Switirhiswi leswi bumabumeriweke**

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele byi katsiwa eka kotara ya 3. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke eka kotara leyi ku nyika mbangu wa tidyondzontsongo ta Vutshila byo Endla na Vutshila bya swo Voniwa.

Vutshila byo Endla - 10 wa tiawara

Mintlangu ya vutumbuxi na vuswikoti

- Vutiolori byo tikufumeta:na hi ku hlanganisa swirho swa munhu na nhlambulo, xik. endla xirhendzevutani hi mahlakala ya mavoko na tinyonga ta wena hi nkarhi wun'we
- Vutiolori byo tikufumeta rito: hi ku swi kongomisa eka leswi durhaka na ku nghelela ka vutlhokovetseri, ncino na ntlangu wa vutumbuluxi
- Ku xiyaxiya na vuswikoti bya maanakanyelo: migingiriko ya ntlangu ku fana na ndzandzelelano wa ntlangiso wa swirho
- Bende ya swichayachayani ku fambisana na vuyimbeleri bya Afrika-Dzonga byi kongomisiwa eka macinelo
- Yelanisa mafambelo hi swivulwa swo koma swa mafambelo na ku swi tsundzuka.
- Ku tsutsuma swi hlangana na ku famba hi ku vumbuluka
- Ku horisa na ku wisisa miri: ku tiolola ha kantsongo ku ya ematlhelo yo hambana ku ri karhi ku yimbeleriwa vuyimbeleri byo hola

Ku ta na maqhinga na ku hlamusela (swi tirhiwa hi kotara)

- Ku endla mafambelo ya swivulwa hi mintlawa yintsongo hi ku tirhisa tipatironi
- Ku tumbuluxa ncino hi ku wu kongomisa eka vuyimbeleri bya Afrika-Dzonga. A kongomisa eka vulandzelerisi lebyi faneleke
- Mintlangu ya le tlilasini: a kombisa eka vatlangi vo hambana hi ku vulavula na hi xivumbeko, xik. ku fambafamba na ku vulavula tanihi mhani, kokwana wa xinuna, dokodela, na sw. na sw.
- Ku tlhokovetsela hi ntlawa, xik. ku yimbelela swin'we mi ri karhi mi fambafamba na ku kombisa ku twisisa ka n'wina ka hungu ra xitlhokovetselo

Vutshila bya swo Voniwa - 10 wa tiawara

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma2

- Ku dirowa na ku penda: ku tirhisa switirho swo hambanahambana
- Ku ndlandlamuxa vuxiyaxiya na mahlamuselelo na nkandziyiso evuton'wini; ku katsa na ku tlula mindzelekano, maendlelo ya mindzelekano, xivumbeko na ku vuyelela.
- Milawu ya nkhaviso: mianakanyo na ku vula ku kanetana, mpimo, ntshikelelo na ndzinganiso
- Ku dyondzisa tipatironi na nkandziyiso hi switirhisiwa leswi kumiweke leswi swi nga yingiseriwaka.

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma 3 (ku aka)

- Swivatliwa swo huma eka leswi tlhelaka swi tirhiseka: marimba ya tipartironi ku ti tirhisa eka ntirho wa vutshila, tikhotheyina ta le tlilasini, na sw. na sw.
- Swiphemu swa vutshila: ku vula na ku tirhisa swa xijometiri na xivumbeko xa leswi bolaka
- Ntshikelelo eka tipatironi na ku sasekisela minchumu yo vatliwa

Dyondzo ya swifaniso swo Voniwa

- Antswisa ndzemuko hi tipatironi na minkandziyiso ya xiAfrika, xik. ku penda ka XiNdevele, ku rhunga vuhlalu, maribye yo khavisa: ku languta, ku vulavula, ku yingisela hi tipatironi.

KOTARA YA 4 GIREDI YA 3		
Vutshila bya vutumbuluxi	**20 wa tiawara**	**Switirhiswi leswi bumabumeriweke**

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele byi katsiwa eka kotara ya 4. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke eka kotara leyi ku nyika mbangu wa tidyondzontsongo ta Vutshila byo Endla na Vutshila bya swo Voniwa.

Vutshila byo endla - 10 wa tiawara

Mintlangu ya vutumbuxi na vuswikoti

- Vutiolori byo tikufumeta: byi kongomisiwa eka ku tsanyusa na ku petsapetsa nhlana
- Mintlangu ya vutumbuluxi: ku hluvukisa na leswi voniwaka, xik. ku hoxa bolo yo ehleketeleriwa ku kongomisiwile eka sayizi, xivumbeko na ntikelo
- Ku angula eka swinyanyukiso swo tanihi xifaniso, swivulwahava, swivuriso, mintlangu, switlhokovotselo kumbe ncino na ku tirhisa ririmi ra miri, ku koweta na ku fambafambisa xikandza
- Kufambafamba: ku komba vulawuri na ku titshembha, xik. famba hi manyunyu, famba tani socha,na swin'wana.
- Ku horisa na ku wisisa miri: etlela hi xikosi u manya mimpfimbi, fumbarhela xibakela, khanyanisa makatla, kutani u tshika mimpfimbi hinkwayo u tlhela u tshika miri wu etlela emisaveni,na sw. na sw.

Ku ta na maqhinga na ku hlamusela

- Yingisela vuyimbeleri bya Afrika-Dzonga: kongomisa eka vulandzelerisi bya byona,
- Yingisela na ku lemuka swichachayani swo tiveka swa Afrika-Dzonga, ku valanga swihlawulekisi swo ka swi nga tolovelekangi swa swichayachayani
- Ku tumbuluxa hlayelo: ku humesa matitwelo hi mpfumawulo na mafambelo, tirhisa xiphato, xifaniso kumbe risimu
- Ku tumbuluxa mafambelo yo yelana na swifaniso,

Vutshila bya swo Voniwa - 10 wa tiawara

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma2

- Ku dirowa na ku penda: ku valanga switirho swo hambanahambana
- Ku dirowa ku tsemakanya,ku fambafambisa miri, na swo endliwa hi vanhu vo tlula vambirhi.

Ku tumbuluxa hi matlhelo ma 3 (Ku aka)

- Ku dyondzisa tithekiniki ta swivatliwa ta swikhuvutliwa;eku vumbeni ka nchumu hi ku damarheta, tsemelela, ku handzulela, na ku rheterisa
- Swiphemu swa vutshila: ntwiwo wa ku khomakhomiwa, na xivumbeko
- Milawu ya makhaviselo: ku thya hi vukheta, ku balansa, na ku kanetana
- Ndzemuko wa vutlhelo: ndlandlamuxo na ndezemuko wa ndhawu yo tirhela eka yona

Dyondzo ya swifaniso swo Voniwa

- Swiphemu swa vutshila:na ku boxa vuxongi
- Milawu ya makhaviselo: ku boxa na ku tirhisa maritonkaneto, ku ya pimapima,ku ya tshikelela na ndzinganiso
- Swivutiso swa ku ndlandlamuxa vuxiyaxiya bya milawu ya makhaviselo na vutshila.

KOTARA YA 1 GIREDI YA 3		
Dyondzo ya Vutiolori	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ndzinganelo swa Swikili swa ta Vutomi ku ta laveka na leswi landzelaka: Swikhafu swo tirhisiwa eka mphikizano wa ku tsutsuma hi milenge yinharhu. Tibolo; tibete ta khirikhete na timhingu; tirhakete; tintambhu. Rivala ra byanyi byo olova.

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele byi katsiwa eka kotara ya 1. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke eka kotara leyi ku nyika mbangu wa tidyondzontsongo ta Dyondzo ya Vutiolori, laha swi faneleke. Migingiriko yin'wana na swipotso swa le xikolweni swi nga katsiwa. Cincacinca migingiriko ku endlela ku katsa vadyondzi va vatsoniwa.

Ku fambafamba

- Barha (girivani), mphikizano wa ku tsutsuma hi milenge yinharhu
- Minikhirikhete-:ku tsutsuma exikarhi ka tiwikete
- Swipotso - ku tsutsuma ngopfu

Minsiha yo pfuneta ku vona na ku twisisa

- Sete ya thenisi
  - Loko a ri karhi a famba, a hoxa bolo ya thenisi ehenhla, a yi bambisa ehansi a ri karhi a yi ba hi matlhelo hinkwawo ya rhakete
  - A ri swin'we na munghana,va ba bolo yi nga si ba ehansi
  - A ri na munghana, va ba bolo yi hundza hi le henhla ka nete va ri karhi va yi ba hi le ndzeni ka swandla

Ncino

- Swipotso:a tlutlama hi ku tilulamisela ku tsutsuma (tlutlama, lungheka, tsutsuma!)
- Swipotso: ku tlulela emahlweni a kongomile eka nenge wo suka hi wona

Ku tirhisana

- Swipotso: a hoxa bolo ya thenisi a tlhela a yi hlongorisa
- Ku tirhisana ka xandla na mahlo: a bambisa bolo ya thenisi hi rhakete.....emoyeni.... na le hansi a ri karhi a famba

Ndzinganiso

- Minithenisi: ku tsutsuma a karhi a ba bolo hi matlhelo na hi tindlela to hambana yi hundza hi le henhla ka nete/ ntambhu
- Khirikhete: ku ba bolo hi rhakete

Ndzetelo wa vutlhelo

- Cinca tlhelo ra mafambelo
- Famba hi gondzo ra swihingakanyo leri katsaka ku susumeta, ku koka, ku khandziya, u cincela eka tlhelo lerin'wana

Vutlhelo

- Raha bolo leyi khungulukaka hi nenge wa xinene na wa ximatsi

Mintlangu

- Swipotso:nsiyisano wo nyiketana
- Minithenisi
- Minikhirikhete

KOTARA YA 2 GIREDI YA 3		
Dyondzo ya Vutiolori	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ndzinganiso swa Swikili swa ta Vutomi ku ta laveka na leswi landzelaka: Swikitlele, tibolo, tinhonga ta hoki, tintambhu ta khadi

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele byi katsiwa eka kotara ya 1. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke eka kotara leyi ku nyika mbangu wa tidyondzontsongo ta Dyondzo ya Vutiolori, laha swi faneleke. Migingiriko yin'wana na swipotso swa le xikolweni swi nga katsiwa. Cincacinca migingiriko ku endlela ku katsa vadyondzi va vatsoniwa.

Ku fambafamba

- Migingiriko yo encenyeta yo fana na ku tsutsuma ku fana na hanci, famba ku fana na sekwa, tlulatlula ku fana na chela

Minsiha yo pfuneta ku vona na ku twisisa

- Khoma bolo u yi hoxa ehenhla

Ncino

- Va tlulela khadi hi ntlawa wa vanhu vanharhu
- Va tlulela khadi ya munhu un'we a tlula hi milenge hinkwayo xikan'we
- Va tlulela khadi ya munhu un'we laha a tlangaka a ri karhi a tsutsuma

Ku tirhisana

- Xitichi 1: Basiketebolo-a tlangisa bolohi ku jikajika eka swifungho
- Xitichi 2: Hoki a tlangisa bolo eka swihingakanyo
- Xitichi 3: Bolo ya vaxisati a yi hoxa a ri karhi a tsutsuma
- Xitichi 4: Rhagbi a tsutsuma na ku hoxa bolo eka vatlangi lava va nga le ndzhaku
- Xitichi 5: Bolo ya milenge -a tlangisa bolo a ri karhi a fambafamba hi le ka mimfungho ya le rivaleni ro tlangela bolo kona

Ndzinganiso

- Matsambu yo nyiketana: jikajika eka swikitele / mimfungho
- Dzinganiso hi nenge wun'we
- Jiminasitiki: Yima hi mavoko/ yima hi swandla
- Ku yima ehenhla ka biloho

Ndzetelo wa vutlhelo

- Gondzo ra swihingakanyo ro tika

Vutlhelo

Ndzandzelelano wa swipfuneti swa xandla swo fana na holahupu kumbe tirhiboni leti lavaka swiendlo swa le ka ximatsi na xinene leswi fanaka.

Mintlangu

- Mintlangu ya ndhavuko
- Bolo ya milenge, hoki, rhagbi, Bolo ya mavoko, basiketebolo

KOTARA YA 3 GIREDI YA 3		
Dyondzo ya Vutiolori	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ntolovelo swa Swikili swa ta Vutomi ku ta laveka na leswi landzelaka: Tibolo, tintambu, malapi, mimete ya le jimi/ rivala ra byanyi, swo fungha

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele byi katsiwa eka kotara ya 3. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke eka kotara leyi ku nyika mbangu wa tidyondzontsongo ta Dyondzo ya Vutiolori, laha swi faneleke. Migingiriko yin'wana na swipotso swa le xikolweni swi nga katsiwa. Cincacinca migingiriko ku endlela ku katsa vadyondzi va vatsoniwa.

Ku fambafamba

- Ntshukunyuko u nga fambafambi ku fana na ku sombholoka, hundzuluka, korhama, songana hi mintlawa
- Tlulatlula ximpfhukana u khome xan'wanchumu mi khomanile hi mavoko na munghana
- Tlula u yimile ... u tirhisa milenge hinkwayo xikan'we na ku tirhisa nenge wun'we
- Ku tlulatlula: swiendlo swo encenyeta - kangaroo (xinjhenghwe), mhala, mpfundla, sw. na sw.

Minsiha yo pfuneta ku vona na ku twisisa

- Rahela munghana bolo leyi khungulukaka u ri karhi u cinca tlhelo
- Hoxelana tibolo hi voko rin'we kumbe mambirhi mi hoxela ehenhla kumbe ekule

Ncino

- Khadi - ku tlula hi xiyimo xo tlakuka ku fana na ku tlulele etlhelo na ku tlula ka mbirhi, sw. na sw.
- Mafambafambelo ya tijiminasiki ku fana na ku khungulukela mahlweni, khungulukela endzhaku, ku thamuka hi voko, na xigolonyana

Ku tirhisana

- Migingiriko ya Vholibolo: ku tirhisana ka xandla na mahlo, siva, cela na ku endla swiendlo
- Migingiriko ya vambirhimbirhi yo fana na ku tlula hi le henhla ka munghana loyi a nga korhama

Ndzinganiso

- Yima na ku famba hi ku nyandzamela
- Kasa hi mavoko na matsolo
- Ndzinganiso wa mafambelo u ya emahlweni na le ndzhaku
- Khandziya mujombe: famba u tshunxekile eka ntsandza wa ndzinganiso
- Ku tlhantlha switirho (swipfuneti)
- Jiminasitiki: swiendlo swo ndzinganisa swo fana no yima hi xandla, yima hi nhloko, sw. n sw.

Ndzetelo wa vutlhelo

- Gondzo ra swihingakanyo lowu katsaka migingiriko yo fana na ku kasa, tlula ku fika eka ku leha ko karhi, hi rivilo ro karhi, sw. n sw.
- Mintlangu yo fana na "un'we a hlengela hi vanharhu"
- Ku swatana; khoma ncila wa munghana

Vutlhelo

- Migingiriko na munghana: ku kokana na ku susumetelana eximatsini na le xineneni
- Mujombhe

Mintlangu

- Bolo ya milenge
- Vholibolo
- Ntlangu wa kondlo na ximanga

KOTARA YA 4 GIREDI YA 3		
Dyondzo ya Vutiolori	**20 wa tiawara**	**Switirhisiwa leswi bumabumeriweke** Ku engetela eka switirhisiwa swa ndzinganelo swa Swikili swa ta Vutomi ku ta laveka na leswi landzelaka: • Mabakiti lamakulu ya mati/ xidan'wana xo khidela • Swingolongondzwana swa minikhirikhete • Sete ya Thenisi • Mimetse ya le ndhawini ya vutiolori

Vundzeni lebyi landzelaka byi fanele byi katsiwa eka kotara ya 4. Hlawula tinhlokomhaka leti faneleke eka kotara leyi ku nyika mbangu wa tidyondzontsongo ta Dyondzo ya Vutiolori, laha swi faneleke. Migingiriko yin'wana na swipotso swa le xikolweni swi nga katsiwa. Cincacinca migingiriko ku endlela ku katsa vadyondzi va vatsoniwa.

Ku fambafamba

- Landzelela swiletelo swo voniwa (xandla/ swikoweto/ swifaniso) ku famba, ku tsutsuma, ku tlulatlula, ku khandziya, na swin'wana Vadyondzi va ta famba hi xirhendzevutana va khomanile hi mavoko. Sayizi ya xirhendzevutana na nhlayo ya swona yi nga hambana, va cinca matlhelo yo fambafamba.

Minsiha yo pfuneta ku vona na ku twisisa

- Ku encenyeta: mudyondzi un'wana u encenyeta un'wana ndlela leyi a fambaka hi yona
- Thenisi: ku ba bolo hi tindlela to hambanahambana (hi le ndzeni ka voko, hi le handle, na hi ku yi jekula)
- Khirikhete: ku ba bolo, ku hoxa bolo, ntirho wa rivala, kukhoma tiwikete

Ncino

- Ndzandzelelano wa ncino lowu nga na swipfuneti kumbe wu ri hava

Ku tirhisana

- Jiminasitiki: ku vumbuluka a ya emahlweni na le ndzhaku
- Ku khida: ku rheta, ku papamala, ku raha, ku hlambela

Ndzinganiso

- Ku yima hi nenge wun'we kumbe mimbirhi eka minchumu yo karhi, na ku dzenengela tibinibege na minchumu enhlokweni kumbe emavokweni
- Jiminasitiki: ku yima hi swandla, ku yima hi nhloko, ku yima swa ganji

Ndzetelo wa vutlhelo

- Gondzo ra swihingakanyo
- Ku khida: vutiolori byo titshemba ku hlula nchavo wa mati, ku fana na ku nghenisa mahlo na tindleve ematini, vutiolori byo hefemula

Vutlhelo

- Ku khida: ku raha mati hi nenge wa xinene na wa ximatsi, ku hlambela hi voko ra xinene na ra ximatsi

Mintlangu

- Mintlangu ya le matini - Ring-a-Ring-a-Rosie; magoza; phikizano; na swi. na sw.
- Mintlangu ya milenge minharhu
- Ku khoma ncila wa khokhono
- Sete ya thenisi
- Minikhirikhete

XIYENGE XA 4: MAKAMBELELO

4.1 MANGHENELO

Makambelelo i kungu ra nkarhi na nkarhi ra ku lemuka, ku hlengeleta na ku hlamusela mahungu hi matirhelo ya mudyondzi, hi ku tirhisa tindlela to hambanahambana ta makambelelo. Swi katsa magoza ya mune: ku kuma na ku hlengeleta vumbhoni bya makumelo, ku hlela; ku rhekhoda leswi kumiweke na ku tirhisa leswi kumiweke ku twisisa ku ta kota ku pfuna ku hluvukisa vadyondzi leswaku va ta twisisa madyondzelo na madyondziselo.

Makambelelo ma fanele ku va ya mafundzha na ma nkamafundzha. Eka makambelelo hamambirhi ku fanele ku va na xivikontsundzuxo eka mudyondzi xo antswisa madyondzelo ya yena.

Eka dyondzo ya Swikili swa ta Vutomi, eka Xiyimo xa Masungulo, ntshikelelo eka makambelelo wu le ka ku xiyaxiya vadyondzi loko va ya emahlweni hi ndlela leyi kunguhatiweke eka migingiriko ya siku, migingiriko leyi vekiweke na mintlangu yo tlanga va tshunxekile. Leswi swi vula leswaku vadyondzi eka Xiyimo xa Masungulo va kamberiwa hi ku burisana, ku encenyeta na ku kombisa ngopfungopfu eka Vutshila bya Vutumbuluxi na Dyondzo ya Vutiolori, Loko ku rhekhodiwa swo tsariwa swo fana na swa le ka Vutivi bya Masungulo na ku ti hlayisa na ku hlayisa van'wana.

Dyondzo ya Swikili swa ta Vutomi yi nyika vadyondzi nkarhi wo tiva tiko ra vona na ku sungula ku ri twisisa. Xikongomelo xa ku kambela eka Swikili swa ta Vutomi eka Xiyimo xa Masungulo i ku kambela mahluvukelo ya minongoti, vuswikoti na minkoka leyi nga ta pfuna ku lulamisela vadyondzi nkarhi wa Xiyimo xa le xikarhi. Eka Swikili swa ta Vutomi hinkwaswo leswa mune, xikongomelo xa ku kambela i ku seketela na ku kondletela vadyondzi na ku kambela nhluvukiso wa vadyondzi hi ku angarhela. Hi tiva leswaku vadyondzi va hluvukile hi minongoti na vuswikoti hi ku xiyaxiya vadyondzi loko va va na xiave eka migingiriko ya minongoti yaleyo.

Makambelelo ya nkamafundzha eka Swikili swa ta Vutomi eka Xiyimo xa Masungulo ma endliwa nkarhi na nkarhi. Yin'wana ya tindlela to endla leswi i ku va na buku ya vulandzelerisi. Xa nkoka i ku va na buku ya vuxiyisisi na ku landzelerisa siku na siku. Tinotsi leti ti fanele ku pfuna eka nkunguhato wa dyondzo, leyi katsaka na makambelelo mantshwa. Eka Dyondzo ya Swikili swa ta Vutomi eka Xiyimo xa Masungulo la ha mudyondzi un'wana na un'wana a kamberiwa ka swa nkamafundzha hi ndlela yo xiyaxiya na ku rhekhoda ku tsala kan'we hi kotara eka dyondzo yin'wana na yin'wana. Tinxaka ta Makambelelo ti fanele ku va hi malembe na ku hluvuka ko yelana. Ku lulamisiwa ka makambelelo lawa ku fanele ku angarhela ntirho hinkwawo wa dyondzo yoleyo ku katsa na tinxaka to hambana ta mintirho leyi vekiweke ku fikelela xikongomelo xa dyondzo yoleyo.

Makambelelo ma nga endliwa eka mudyondzi un'we, na hi swintlawana kumbe hi mintlawa leyikulu hi nkarhi wa ku tlanga va tshunxekile na hi ntlawa wa migingiriko leyi vekiweke hi minkarhi. Nongonoko wo kambisisa na rhuburiki swi nga tirhisiwa ku rhekhoda makambelelo. Makambelelo ya mafundzha na ma nkamafundzha ma ta pfuna mudyondzisi ku landzelerisa na ku langutisisa ku ya emahlweni ka mudyondzi kotara hinkwayo

Makambelelo ma rhekhodiwa na ku tivisiwa eka vatswari. A swi laveki ku hlayisa rhekhodo ya xikambelwana xa mafundzha xa vadyondzi hinkwavo eka Swikili swa ta Vutomi. Kambe swa pfuna ku hlayisa swin'wana swa makambelelo leswi nga kombaka ku ya emahlweni hi ku ya hi minkarhi. Vadyondzisi va nga nyika vadyondzi nkarhi wo hlayisa ntirho lowu nyikaka xikombiso xa kahle xa vuswikoti bya vona eka minkarhi yo karhi. Leswi swi nga hlayisiwa etifayileni, kutani ti kombisiwa eka nhlengeletano ya ku vulavurisana na vatswari. Kumbe mintirho ya vadyondzi yi nga kombisiwa etlilasini. Eka minkarhi yin'wana vadyondzi va nga famba na mintirho emakaya leswaku tlilasi yi nga tlimbani hi mintirho ya vona.

4.2 NONGONOKO WO KAMBELA

Eka Xiyimo xa Masungulo, makambelelo eka Swikili swa ta Vutomi hakanyingi a hi ya ximfumo, hikokwalaho i yo yisa emahlweni. Makambelelo ya mafundzha ya mudyondzi un'wana na un'wana i ya kan'we hi kotara, ya fanele ku rhekhodiwa ya ri ya mafundzha hi mudyondzisi.

4.3 NKATSO WA VADYONDZI HINKWAVO

Eka vadyondzi vo tala lava taka eka Giredi ya V na Giredi ya 1 ku ta va wu ri ntokoto wuntshwa. Va nga va va vile na mintokoto yo hambana ya dyondzo ku fika eka nkarhi lowu, na ku va va kumile swikili swo hambanahambana. Hi tlhelo ra makambelelo ya mafundzha na ra nkamamafundzha, mudyondzisi u fanele ku kumisisa swilaveko swa mudyondzi un'wana na un'wana. Swi nga laveka leswaku eka vadyondzi van'wana ku endliwa mintirho leyi saleleke endzhaku loko van'wana va endla mintirho leyi yaka emahlweni. Hi ku landza makambelelo yo yisa emahlweni, mudyondzisi u languteriwa ku endla leswaku vadyondzi hinkwavo va swiyimo swo hambana va amukeleka eka nongonoko wa madyondziselo na makambelelo ya yena.

4.4 KU RHEKHODA NA KU VIKA

Ku rhekhoda i ntirho wa mudyondzisi laha a tsalaka matirhelo ya vadyondzi ya ku fikelela vutivi hilaha byi vekiweke hakona eka Xitatimende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo. Ku rhekhodiwa ka matirhelo ya vadyondzi ku fanele ku komba ku ya emahlweni ka vona eka Xiyimo lexi va nga eka xona na ku lulama ka vona ku hundzela eka Giredi leyi landzelaka.

Ku vika i ku tivisa mudyondzi matirhelo ya yena, kumbe ku tivisa vatswari, xikolo na van'wana lava va nga na xiave xa le xikolweni. Matirhelo ya mudyondzi ma nga vikiwa hi tindlela to hambanahambana ku katsa na makarata yo vika, enhlengeletanini ya vatswari, hi masiku yo endzela xikolo, eka tikhonferense ta vatswari na vadyondzisi, hi riqingho, hi mapapila, na hi phephahungu ra tlilasi kumbe ra xikolo. Vadyondzisi hinkwavo va nyika xiviko xa timaraka ti ri hi xidzana. Swiyimo swa matirhelo ku katsa na xidzana eka feyisi yo karhi swi vekiwile eka tafula leri nga laha hansi.

TIKHODI TA MARHEKHODELO NA MAVIKELO HI XIDZANA

TIKHODI TA RIXAKA	NHLAMUSELO YA MATIRHELO	XIDZANA
7	Vuswikoti bya le henhla ngopfu	80 - 100
6	Vuswikoti bya le henhla	70 - 79
5	Vuswikoti byo amukeleka	60 - 69
4	Vuswikoti byo enela	50 - 59
3	Vuswikoti byo enelanyana	40 - 49
2	Vuswikoti bya le hansi	30 - 39
1	Vuswikoti byo ka byi nga fikelelangi	0 - 29

Vadyondzisi va ta rhekhoda timaraka ta ntirho hi ku tirhisa papila ro rhekhodela eka rona, va vika dyondzo yin'wana na yin'wana hi xidzana eka makhadi ya vadyondzi yo vika.

4.5 SWIN'WANA NA SWIN'WANA

Dokhumente (xitsariwa) lexi fanele ku hlayiwa swin'we na:

4.5.1 *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12;* and

4.5.2 The policy document, *National Protocol for Assessment Grades R-12.*